

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

**Uiguru problēmātika mūsdienu Ķīnā: Austrumturkestānas Neatkarības
kustība**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Božena Zablocka

Stud. apl.: bz08004

Darba vadītāja: Dr. Phil. Agita Baltgalve

RĪGA, 2013

Kopsavilkums

Mūsdienās, sakarā ar demonstrācijām un vardarbīgiem incidentiem Ķīnas Tautas Republikā (turpmāk ĶTR), Austrumturkešānas Neatkarības kustība Sjiņdzjanas Uiguru Autonomajā Reģionā (turpmāk SUAR) ir kļuvusi par vienu no aktuālākajām problēmām ĶTR. Aizsākusies vēl Cjin dinastijas laikā un ieguvusi īslaicīgus panākumus 20.gs. pirmajā pusē, Austrumturkešānas Neatkarības kustība un uiguru jautājums ir ieguvuši plašu rezonansi pasaulē un Ķīnā tikai pēdējos 20 gados, pēc 1990.gadā notikušajiem nemieriem Bažeņ pilsētā, kad šim jautājumam tika pievērsta pastiprināta starptautiskā un Ķīnas valdības uzmanība. Patlaban nemieri Sjiņdzjanā turpinās, un uiguru problemātika šobrīd ir viens no svarīgākajiem Ķīnas iekšzemes jautājumiem.

Uiguri, kas ir viena no lielākajām mazākumtautībām Ķīnā, nekad nav identificējuši sevi ar ķīniešiem, bet tieši otrādi – gan reliģiski, gan etniski, gan arī kulturāli viņi ir piederīgi Centrālāzijas tautām, to tradīcijām un dzīvesveidam. Neskatoties uz piešķirto autonomiju un reģiona straujo attīstību pēdējo gadu desmitu laikā, uiguri ir neapmierināti ar autonomijas īstenošanu, savu stāvokli, viņuprāt ierobežotajām tiesībām un ĶTR politiku SUAR, tāpēc turpina savu cīņu par neatkarīgu Austrumturkešānas valsti, metot nopietnu izaicinājumu ĶTR valdībai.

Darbs sastāv no trīs daļām, kurās aprakstīti Austrumturkešānas Neatkarības kustības veidošanās apstākļi un faktori, kas to ietekmēja, kā arī sniegts vietvārda „Austrumturkešāna” skaidrojums, uiguru apdzīvotā reģiona vispārējs apraksts un analizēta uiguru etniskā un reliģiskā identitāte un tās izmaiņas. Maģistra darbā pa posmiem ir aprakstīta Austrumturkešānas Neatkarības kustības attīstība līdz 20. gs. beigām, kā arī Austrumturkešānas Neatkarības kustība un to ietekmējošie faktori 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā, sīkāk pievēršoties uiguru neapmierinātības iemeslu analīzei, kustības nākotnes perspektīvām un ĶTR kā arī starptautiskās nostājas izpētei attiecībā uz uiguriem un neatkarības kustības aktivitātēm.

Maģistra darbs tika izstrādāts pamatā izmantojot gadījuma izpētes metodi (*case study*). Lai analizētu iegūto informāciju vēsturiskajā un sociālajā kontekstā, tās ietvaros tika izmantota literatūrzinātniskās un vēsturiskās izziņas pieeja. Darba garums ir 87.lpp.

Summary

Currently, because of demonstrations and violent incidents in Peoples Republic of China (PRC), East Turkestan Independence Movement in Xinjiang Uighur Autonomous Region (XUAR) has become one of the most important topics in PRC. Started already during the Qing dynasty and achieved short-term success in the first half of the 20th century, East Turkestan Independence Movement and the Uighur issue gained large-scale resonance in the world and PRC only in the last 20 years, after Baren uprising in 1990, when this issue received intensified international and China's government attention. Uprisings in Xinjiang continues till now and the Uighur question has turned into one of the most serious internal problems of the PRC.

Uighurs are one of the biggest minorities in China. They had never identified themselves as Chinese. On the contrary, religiously, ethnically and culturally they had always felt closer to Central Asia and its people. Despite rapid development and increase of Xinjiang's overall prosperity during last decades, Uighurs are dissatisfied with implementation of autonomy, their position in Xinjiang, China's minority policy and, in their opinion, violation of Uighur religious, cultural and human rights. Inspired by these reasons Uighurs continue their struggle towards independent East Turkestan Republic, bringing a big challenge to China's government.

The master's thesis is divided in three parts, which describes the circumstances of formation of the East Turkestan Independence Movement. It gives general characteristics of the toponym „East Turkestan”, Xinjiang as Uighur inhabitet region and analyses Uighur ethnic and religious identity and it's transformations. It also explores most important East Turkestan Independence Movement stages of development till the end of the 20th century, the actions of movement in the end of the 20th and beginning of the 21st centuries, considering the reasons of Uighur discontent, movement's future perspectives and evaluates Chinas and, most important, international reaction towards Uighur issue, their demands and activities of East Turkestan Independence Movement.

The master's thesis was elaborated using *case study* method. The obtained information was analyzed within both historical and social contexts. Master's thesis consists of 87 pages.

Saturs

Saturs.....	4.lpp.
Ievads.....	6.lpp.
Saīsinājumu saraksts.....	9.lpp.
1. Austrumturkešānas Neatkarības kustības veidošanās apstākļi.....	10.lpp.
1.1. Vietvārda „Austrumturkešāna” raksturojums.....	10.lpp.
1.2. Sjiņdzjanas vispārējs raksturojums.....	12.lpp.
1.3. Uiguru raksturojums.....	14.lpp.
1.3.1. Etniskā identitāte.....	16.lpp.
1.3.2. Reliģiskā identitāte un tās izmaiņas.....	19.lpp.
1.3.3. Uiguru etnosa atjaunošana 20.gs.....	21.lpp.
1.4. Sjiņdzjanas iekļaušana Ķīnas impērijā.....	24.lpp.
2. Austrumturkešānas Neatkarības kustības galvenie attīstības posmi.....	28.lpp.
2.1. Ķīnas imeriālais periods.....	28.lpp.
2.1.1. <i>Jakubs Begs un neatkarīga valsts Austrumturkešānā</i>	28.lpp.
2.1.2. <i>Panturkisma un panislāmisma ideju izplatīšanās Sjiņdzjanā</i>	32.lpp.
2.2. Ķīnas Republikas periods.....	35.lpp.
2.2.1. <i>Sacelšanās Sjiņdzjanā</i>	37.lpp.
2.2.2. <i>Pirmā Austrumturkešānas Republika</i>	40.lpp.
2.2.3. <i>Otrā Austrumturkešānas Republika</i>	44.lpp.
2.3. Ķīnas Tautas Republikas periods.....	49.lpp.
3. Austrumturkešānas Neatkarības kustība mūsdienās.....	54.lpp.
3.1. Uiguru neapmierinātības iemesli.....	54.lpp.
3.1.1. <i>Bintuaņ militārās apmetnes</i>	54.lpp.
3.1.2. <i>Ticības ierobežojumi</i>	56.lpp.
3.1.3. <i>Vēstures pārinterpretācija</i>	58.lpp.
3.1.4. <i>Ķīniešu migrācija uz Sjiņdzjanu</i>	60.lpp.
3.1.5. <i>Autonomijas jautājums</i>	62.lpp.
3.2. Lielākie nemieri.....	64.lpp.
3.3. Starptautiskā reakcija.....	67.lpp.
3.4. Nākotnes perspektīvas.....	74.lpp.
Nobeigums.....	78.lpp.

Literatūras saraksts.....81.lpp.

Ievads

Maģistra darbs „*Uiguru problēmātika mūsdienu Ķīnā: Austrumturkestānas Neatkarības kustība*” ir veltīts vienai no lielākajām Ķīnas mazākumtautībām uiguriem 维吾尔 (*weiwuer*) un ar to saistīto problemātiku Ķīnā, kas izpaužas Austrumturkestānas Neatkarības kustības ietvaros. Mūsdienu Ķīnā kopumā ir 55 oficiāli atzītas etniskās minoritātes, līdz ar to jautājumi par etnisko minoritāšu statusu un to integrāciju haņ ķīniešu dominējošajā kultūras vidē vienmēr ir bijuši ļoti aktuāli. Līdz ar Den Sjaopin¹ 邓小平 (*Deng Xiaoping*) atvērtības un reformu politiku, šie jautājumi kļuva arvien aktuālāki, un to attīstība un risināšana ir piesaistījusi sev visas pasaules uzmanību. Īpaša uzmanība no valdības puses parasti tiek veltīta islāmticīgajām etniskajām minoritātēm, uiguru gadījumā piešķirot viņiem autonomiju kā stabilitātes un miera garantiju, tomēr par spīti administratīvajam risinājumam, šim reģionam vairāk kā citiem ir raksturīgas separātisma tendences. Uiguri sastāda vairākumu SUAR 新疆维吾尔自治区 (*Xinjiang weiwuer zizhiqu*) iedzīvotāju skaita ziņā. Citu Sjiņdzjanas minoritāšu, tādu kā kazaki, kirgīzi, hui musulmaņi u.c. vairākums dzīvo citās Ķīnas provincēs vai Centrālāzijas valstīs, bet 99.8% visu pasaules uiguru dzīvo Sjiņdzjanā, un šis fakts ir viens no argumentiem, kāpēc uiguri vēlās neatkarību no Ķīnas.

Ķīnas centrālā valdība apgalvo, ka Austrumturkestānas Neatkarības kustības prasības pēc Sjiņdzjanas atdalīšanās no valsts ir nepamatotas, jo, saskaņā ar ĶTR viedokli, Sjiņdzjana jau kopš Haņ² 汉 (*Han*) dinastijas ir bijusi neatņemama Ķīnas sastāvdaļa, bet uiguri apgalvo, ka ķīniešu karaspēks ienāca un pārņēma viņu dzimteni tikai 18.gs., bieži saucot ķīniešu pārvaldi par okupāciju. Diemžēl šis jautājums nevar tikt atrisināts, jo trūkst vēsturisku un materiālu liecību gan par uiguriem, gan par Sjiņdzjanas vēsturi. Austrumturkestānas Neatkarības kustība pieprasa neatkarību no Ķīnas, pamatojoties ar to, ka ĶTR mazākumtautību integrācijas politikas rezultātā tiek apdraudēta uiguru reliģiskā, kulturālā un etniskā identitāte, kas uiguru apziņā noformējās tikai 20.gs.

Tēmas izvēles iemesli bija saistīti ar to, ka, pirmkārt, Latvijā līdz šim nav bijis padziļināta pētījuma par šo tēmu. Autore izvēlējās Austrumturkestānas Neatkarības kustību kā kopsaucēju uiguru problemātikai Ķīnā, jo sava pētījuma laikā nesastapās ar visaptverošu un detalizētu šī fenomena aprakstu vai pētījumu. Otrkārt, laika gaitā uiguri piesaistījuši sev ne tikai Ķīnas, bet arī

¹ Dzīves gadi: 1904-1997.g.

² 206.g.p.m.ē-220.g.m.ē.

visas pasaules uzmanību, kā rezultātā liels skaits pasaules pētnieku ir koncentrējušies uz uiguru problemātiku, bet bieži vien viņu viedoklis ir subjektīvs, tāpēc autore vēlējās apskatīt šo jautājumu, izveidojot objektīvu uiguru problemātikas aprakstu, izvērtējot abu konfliktā iesaistīto pušu darbību un tās iemeslus. Treškārt, autore vēlējās savu maģistra darbu saistīt ar līdz šim viņas maz pētīto Ķīnas multietniskās sabiedrības un kultūras aspektu, lai padziļinātu savas zināšanas par Āzijas reģionu kopumā.

Maģistra darba „*Uiguru problēmātika mūsdienu Ķīnā: Austrumturkestānas Neatkarības kustība*” mērķis ir izsekot Austrumturkestānas Neatkarības kustības vēsturi un apskatīt tās galvenos attīstības posmus. Līdz ar to izvirzīti sekojoši uzdevumi: 1) izpētīt to, kādi notikumi un apstākļi radīja labvēlīgu vidi tam, lai Austrumturkestānas Neatkarības kustība rastos, gūtu piekrišanu un turpinātu pastāvēt arī mūsdienās, 2) izpētīt ĶTR un citu valstu attieksmi un reakciju uz uiguru aktivitātēm pēdējo 20 gadu laikā, to ietekmi uz Ķīnas ārpolitiku un starptautiskajām attiecībām, kā arī izprast uiguru neapmierinātības iemeslus un izvērtēt to pamatojumu. Maģistra darbs tika izstrādāts pamatā izmantojot gadījuma izpētes metodi (*case study*), balstoties uz literatūrzinātniskās un vēsturiskās izziņas pieejām.

Maģistra darbs ir sadalīts trīs daļās:

Pirmajā daļā ar nosaukumu „Austrumturkestānas Neatkarības kustības veidošanās apstākļi” ir izsekots kustības aizsākumiem Ķīnā, definēta vietvārda „Austrumturkestāna” nozīme, kā arī dots Sjiņdzjanas vispārējs apraksts ar nolūku izcelt tā nozīmību un lomu ĶTR. Tajā tiek arī noskaidrota un izpētīta uiguru etniskā un reliģiskā piederība. Pirmajā nodaļā ir apskatīta Ķīnas-Sjiņdzjanas vēsturiskā mijiedarbība 18-19.gs. laikā, kad bija vērojami Austrumturkestānas Neatkarības kustības aizsākumi, un aprakstīta uiguru etnosa atjaunošana 20.gs. Ķīnā, kas deva izšķirošo ieguldījumu uiguru identitātes veidošanas procesā. Pirmā daļa sastāv no četrām apakšnodaļām. Autore par kustības aizsākuma punktu izvēlējās Sjiņdzjanas iekļaušanu Ķīnas impērijā, jo uiguru oficiālā pievienošana Ķīnas etnosam, reliģiju un kultūru atšķirību dēļ radīja uiguros izteiktu neapmierinātību ar svešas kultūras pastiprinātu ienākšanu viņu apdzīvotajā reģionā.

Otrajā daļā ar nosaukumu „Austrumturkestānas Neatkarības kustības galvenie attīstības posmi” ir apkopota informācija par kustības attīstību, darbību un to ietekmējošiem faktoriem dažādos Ķīnas vēstures posmos. Tie ietver Ķīnas imperiālo periodu, Ķīnas Republikas periodu un laika posmu kopš ĶTR dibināšanas 1949.gada 1.oktobrī līdz 20.gs.beigām, kas tiek iezīmētas ar 1990.gada Bažeņ pilsētas nemieriem, jo šie notikumi kļuva par pagrieziena punktu konflikta

attīstībā. Šīs nodaļas ietvaros tika apskatīti tie Austrumturkešānas Neatkarības kustības attīstības posmi, kurus autore uzskatīja noteicošajiem tam, lai vispusīgi izprastu problemātikas būtību un abu pušu pretenzijas mūsdienās. Darba otrā daļa ir sadalīta trīs apakšnodaļās.

Trešā daļa ar nosaukumu „Austrumturkešānas Neatkarības kustība mūsdienās” ietver sevī uiguru neapmierinātības iemeslu izvērtējumi. Autore izvēlējās, viņasprāt, svarīgākos faktorus, kas liek uiguriem domāt par savas identitātes apdraudēšanu un turpināt pieprasīt neatkarību no Ķīnas. Svarīgi atzīmēt, ka mūsdienās pēc vardarbīgajiem nemieriem un sadursmēm starp uiguriem, ķīniešiem un Ķīnas valdību, daudzu uiguru galvenā prasība ir autonomijas paplašināšana, nevis neatkarība. Tāpat šajā nodaļā uzmanība ir pievērsta svarīgāko un vislielāko rezonansi izraisījušo nemieru aprakstam. Pēdējās divas apakšnodaļas ir veltītas starptautiskās nostājas analīzei un kustības nākotnes perspektīvu apzināšanai.

Kā svarīgākos pētniekus šajā jomā var minēt Gardneru Bovingtonu (*Gardner Bovington*), kas ir veicis plašus pētījumus sakarā ar uiguru problemātiku un izdevis daudzas ievēriņas cienīgas publikācijas. Tāpat ir vērts pieminēt Maiklu Dilonu (*Michael Dillon*) un Frederiku Stāru (*Frederick Starr*), kura apkopotā grāmata „*Xinjiang: China's muslim borderland*” ietver sevī svarīgus un objektīvus problēmas aprakstus, pievēršoties arī Sjiņdzjanas un uiguru vēsturei, ĶTR politikai un citiem Sjiņdzjanas un uiguru kultūras un sabiedrības aspektiem, kas ir svarīgi, lai izprastu Austrumturkešānas Neatkarības kustības vēsturi, mijiedarbību ar Ķīnas valdību un tās potenciālu. Lielākā daļa svarīgāko ĶTR materiālu par uiguriem un Sjiņdzjanu ir publicēta Urumči Tautas Izdevniecībā 乌鲁木齐人民出版社 (*Urumqi renmin chubanshe*), bet daudzi no dotajiem faktiem un datiem ir tik līdzīgi, ka autore neiekļāva tos savā pētījumā. No svarīgākajiem ĶTR autoriem ir vērts pieminēt Baoerhaņ Huijilu 包尔汉 回忆录 (*Baoerhan Huiyilu*) un Li Šen 厉声 (*Li Sheng*), kuru Sjiņdzjanas vēstures izklāsts palīdzēja rast vispusīgāku skatījumu uz problemātiskajiem jautājumiem.

Informācijas uzskatāmībai maģistra darbā kā uzskates materiāli ir iekļautas arī kartes. Visi ķīniešu vārdi ir pierakstīti, izmantojot vienkāršotās formas hieroglifus. Ķīniešu specifiskie termini un personu vārdi transkribēti latviešu valodā bez galotnes, lai to skanējums būtu pēc iespējas līdzīgāks oriģinālajai izrunai. Ķīniešu vārdi transkribēti latviešu valodā, izmantojot Agitas Baltgalves izstrādāto transkripcijas metodi.

Maģistra darba autore pateicas darba vadītājam Dr.Phil. Agitai Baltgalvei par palīdzības sniegšanu darba izstrādes laikā.

Saīsinājumu saraksts

- ASV - Amerikas Savienotās Valstis
- ATR - Austrumturkestānas Republika
- GMD - Guomiņdana (Ķīnas Nacionālistu Partija)
- ĶKP - Ķīnas Komunistiskā Partija
- ĶTR - Ķīnas Tautas Republika
- PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
- SUAR - Sjiņdzjanas Uiguru Autonomais Reģions
- TAA - Tautas Atbrīvošanas Armija

1. AUSTRUMTURKESTĀNAS NEATKARĪBAS KUSTĪBAS VEIDOŠANĀS APSTĀKĻI

1.1. Vietvārda „Austrumturkestāna” raksturojums

Nosaukums Turkestāna 土耳其斯坦 (*Tuerqisitan*) pirmo reizi tiek izmantots viduslaikos, persiešu ģeogrāfu darbos³, tomēr ar laiku tas tiek pamazām aizmirsts, un līdz 18. gs. gandrīz neviens neizmantoja to ģeogrāfiskajos vai vēsturiskajos pierakstos. 19. gs. sākumā, līdz ar Krievijas augošo koloniālo ekspansiju Centrālāzijā, nosaukums Turkestāna tiek atjaunots un atkal izmantots, lai apzīmētu imperiālistu iekarojumus. Šādu nosaukumu pārsvarā izmantoja vietējie iedzīvotāji un rietumnieki.⁴

Sākotnēji ar vārdu Turkestāna apzīmēja zemi starp Sirdarjas⁵ un Amudarjas⁶ upēm.⁷ Vēlāk ar to apzīmēja reģionu Centrālāzijā, kas ziemeļos robežojas ar Sibīriju, dienvidos – ar Tibetu, Indiju, Afganistānu un Irānu, austrumos – ar Gobi tuksnesi un rietumos – ar Kaspijas jūru. Nosaukums Turkestāna tika radīts, lai apzīmētu tjurku tautu apdzīvotās zemes, bet šajā reģionā dzīvo arī citas tautības, piemēram, tadžiki, kas pieder pie irāņu tautām. Tjaņšaņa un Pamira kalni sadala šo teritoriju divās daļās: 1) Rietumturkestānā jeb Krievu Turkestānā, kas ietver mūsdienu Turkmenistānu, Uzbekistānu, Tadžikistānu, Kirgizstānu un daļu Kazahstānas, un 2) Austrumturkestānā jeb Ķīnas Turkestānā, kas ietver sevī ĶTR SUAR.⁸ Šis sadalījums radās, kad cariskās Krievijas armija iekaroja Turkestānas rietumu daļu 1867. gadā.⁹

Ķīniešiem vienmēr ir bijis savs nosaukums šim reģionam. Kopš Haņ dinastijas iekarojumiem, kad Sjiņdzjana 新疆 (*Xinjiang*) pirmo reizi kļuva par daļu no Ķīnas impērijas, šī rietumu daļa tika saukta par Sjiju 西域 (*Xiyu*) jeb Rietumu reģionu.¹⁰ Šī teritorija pēc platības ļoti

³ **Alptekin, Erkin.** *Chinese policy in Eastern Turkestan.* IN: Institute of Muslim Minority Affairs, Vol. 13, No. 1, 1992, p. 185.

⁴ Chinese Government White Paper. History and Development of Xinjiang, 2003. Pieejams: <http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts: 05.05.2013.]

⁵ Garākā upe Centrālāzijā. Līdz 20. gs. pazīstama kā Jaksarta. Viduslaiku islāma rakstos upi pazīst ar nosaukumu Sajona.

⁶ Viduslaiku islāma rakstos upi pazīst ar nosaukumu Džajhuna.

⁷ **Wang, David.** *East Turkestan Movement in Xinjiang.* IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, No. 1, 1998, p. 1.

⁸ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/610093/Turkistan> [skatīts: 05.05.2013.]

⁹ **Wang, David.** *East Turkestan Movement in Xinjiang.* IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, No. 1, 1998, p. 2.

¹⁰ **Li Sheng / 厉声.** *Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状.* Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 23.

maz atšķirās no mūsdienu Sjiņdzjanas teritorijas.¹¹ Nosaukums Sjiņdzjana parādījās pēc tam, kad Cjin dinastija 18. gs. vidū sakāva džungārus¹² un ieguva viņu pārvaldīto Sjiņdzjanas ziemeļu daļu savā rīcībā.¹³ 1765. gadā, Ķīnas imperators Cjeņlun¹⁴ 乾隆 (*Qianlong*) iekaroja un apvienoja ziemeļrietumu reģionus. 1884. gadā, Cjin pasludināja šo teritoriju par provinci un deva tai oficiālu nosaukumu – Sjiņdzjana.¹⁵ Burtiski tulkojot, Sjiņdzjana nozīmē „jauna pierobeža”, bet oficiālais ĶTR valdības skaidrojums ir „sena teritorija, kas atgriezta dzimtenei”.¹⁶

Mūsdienās vietvārds “Austrumturkestāna” tiek izmantots kā politisks, nevis ģeogrāfisks termins. 19. gs. otrajā pusē, panturkisma¹⁷ un panislāmisma¹⁸ iedvesmotie uiguru nacionālisti, kā arī viņu atbalstītāji, kuru mērķis bija nodibināt neatkarīgu Austrumturkestānas Republiku (turpmāk ATR) Sjiņdzjanas teritorijā, sāka plaši izmantot šo vārdu salikumu, ignorējot ķīniešu doto nosaukumu “Sjiņdzjana” līdz pat mūsdienām.¹⁹

Kopš 1933. gada, Austrumturkestāna tiek asociēta ar neatkarīgu, bet no Ķīnas puses neatzītu valsti, kas tika izveidota SUAR. Pirmā ATR pastāvēja tikai gadu – no 1933. līdz 1934. gadam. Neskatoties uz neveiksmi, 1944. gadā tika izveidota Otrā ATR, kas visbiežāk tiek saukta vienkārši par Austrumturkestānas Republiku. Tā pastāvēja līdz 1949. gadam, kad tur ienāca Tautas Atbrīvošanas Armijas (turpmāk TAA) spēki. 1949. gada 1. oktobrī tika nodibināta ĶTR un Austrumturkestāna tika iekļauta tās sastāvā.²⁰

Uiguru nacionālisti uzskata, ka, pieņemot provinces oficiālo nosaukumu, viņi atzītu ķīniešu valdīšanu Sjiņdzjanā par leģitīmu. Viņiem šķiet nepieņemami, ka Austrumturkestāna, kas etniski, reliģiski un kulturāli atšķiras no Ķīnas, tiek saukta ķīniešu dotajā nosaukumā, kurā, pēc uiguru domām, nav ietverta nekāda ar viņu vēsturi un kultūru saistīta nozīme.²¹ Galvenais uiguru

¹¹ **Baltgalve, Agita.** *Ķīnas mazākumtautību ikdienas ainas vēstures spoguļi*. Pieejams:

<http://asiaries.lv/content/minorities-in-china-lv> [skatīts: 05.05.2013.]

¹² Par džungāriem tiek saukta vairāku, mongoļu izcelsmes oiratu cilšu savienība, kura parādījās 17. gs., mūsdienu Sjiņdzjanas ziemeļu daļā, kurā 17-18. gs. pastāvēja Džungāru kāganāts.

¹³ **Perdue, Peter C.** *China marches West: the Qing conquest of Central Asia*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2005, p. 292.

¹⁴ Dzīves gadi: 1711-1799.g.

¹⁵ **Starr, Frederick S. (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 11.

¹⁶ **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road*. New York: Columbia University Press, 1997, p. 20.

¹⁷ Nacionālistu kustība, kas parādījās 19. gs. beigās. Tās mērķis ir kulturāli un politiski apvienot visas tjurku tautas.

¹⁸ Politiska kustība, kas parādījās 19. gs. beigās ar mērķi apvienot visu musulmaņus vienā valstī vai kalifātā.

¹⁹ Chinese Government White Paper. *History and Development of Xinjiang*, 2003. Pieejams:

<http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts: 05. 05. 2013.]

²⁰ **Millward, James.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang*. New York: Columbia University Press, 2007, 201-p. 205.

²¹ **Bovingdon, Gardner.** *The Not-So-Silent Majority: Uyghur Resistance to Han Rule in Xinjiang*. IN: *Modern China*, Vol. 28, No. 1, 2002, p. 46.

neapmierinātības iemesls ir tāds, ka viņi nekad nav jutušies, un, pēc viņu domām, arī nav bijuši piederīgi Ķīnas kultūrai. Ķīnā vārdam “Austrumturkestāna” ir ļoti negatīva nokrāsa, jo tas tiek asociēts ar uiguru separātistiem un teroristiskām organizācijām.²² Īpaši negatīva attieksme pret Austrumturkestānu kā iespējamo valsti un tās atbalstītājiem parādījās pēc 2001. gada 11. septembra terora aktiem Amerikas Savienotajās valstīs (turpmāk ASV).²³ Turklāt, Ķīnas skatījumā Sjiņdzjana vienmēr ir bijusi daļa no Ķīnas valsts, tāpēc, izmantojot nosaukumu Austrumturkestāna, tiek sagrozīta valsts vēsture un apdraudēta drošība valsts iekšienē. Arī sakarā ar Austrumturkestānas sinonīmu „Ķīnas Turkestāna”, starp uiguriem un ķīniešiem pastāv domstarpības, jo uiguri to nepieņem „Ķīnas” daļas, bet ķīnieši „Turkestānas” daļas dēļ.²⁴ Mūsdienās paralēli nosaukumam Austrumturkestāna, separātisti plaši izmanto arī tādu nosaukumu kā Uigurstāna, kas nozīmē „uiguru zeme”, kā sinonīmu potenciāli iespējamai valstij SUAR teritorijā.²⁵ Uiguru starpā nav pilnīgas vienprātības par to, kāds nosaukums būtu labāk izmantojams. Austrumturkestānas labā runā tas, ka tā jau divas reizes tika izmantota, lai apzīmētu politisku vienību reģionā, bet Uigurstāna ir pievilcīga mūsdienās arvien aktuālākās etniskās pašnoteikšanās kustības dēļ.²⁶

1.2. Sjiņdzjanas vispārējs raksturojums

Sjiņdzjana jeb Sjiņdzjanas Uiguru Autonomais Reģions atrodas Ķīnas galējos ziemeļrietumos, un tas ir lielākā administratīvā vienība ĶTR ar platību vairāk nekā 1.6 miljoni km². Tas ir viens no pieciem ĶTR izveidotajiem etnisko minoritāšu autonomajiem reģioniem. Sjiņdzjana robežojas ar Krieviju, Mongoliju, Afganistānu, Pakistānu, Indiju, kā arī ar trīs bijušās PSRS valstīm: Kazahstānu, Kirgizstānu un Tadžikistānu. Ķīnas teritorijā tā austrumos robežojas ar Gaņsu 甘肃 (*Gansu*) provinci, Cjinhajas 青海 (*Qinghai*) provinci, un dienvidos tā robežojas ar Tibetas Autonomo Reģionu 西藏自治区 (*Xizang zizhiqu*). Sjiņdzjanas galvaspilsēta ir Urumči

²² Chinese Government White Paper. History and Development of Xinjiang, 2003. Pieejams: <http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts: 05.05.2013.]

²³ Millward, James. *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment*. IN: Policy Studies 6, 2004, p. 21. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS006.pdf> [skatīts: 05.05.2013.]

²⁴ Starr, Frederick S (ed.) *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, 95. lpp.

²⁵ Bovingdon, Gardner. *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent*. IN: Policy studies 11, 2004, p. 17. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/PS011.pdf> [skatīts: 05.05.2013.]

²⁶ Starr, Frederick S (ed.) *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 12-15.

乌鲁木齐 (*Wulumuqi*). Lielākās pilsētas Sjiņdzjanā ir Turfana 吐鲁番 (*Tulufan*), Jiņina 伊宁 (*Yining*), Hotana 和田 (*Hetian*) un Kašgāra 喀什 (*Kashi*).²⁷

Senāk Sjiņdzjana bija pakļauta dažādu kultūru un reliģiju ietekmei, bet, kopš islāma ienākšanas Centrālāzijā 8. gs., tas ar laiku kļuva par vairākuma reliģiju.²⁸ Ja ņem vērā arī oficiāli neatzītās mazākumtautības, reģionā savu mājvietu ir atradušas vismaz 47 dažādas etniskās grupas, no kurām 13 ir oficiāli reģistrētas un dzīvo tur jau gadsimtiem ilgi.²⁹ Lielāko daļu jeb 45% veido uiguri, kuru vārdā ir nosaukts šis reģions.³⁰ Otrā lielākā mazākumtautība Sjiņdzjanā mūsdienās ir haņ ķīnieši, kuru īpatsvars reģionā pēdējo 60 gadu laikā ir kļuvis pat 8 reizes lielāks - no 5% 1949. gadā tas ir palielinājies līdz 40% 21. gs. sākumā. Mūsdienās to skaits ir praktiski izlīdzinājies ar uiguru skaitu. Atlikušos 10% iedzīvotāju sastāda tādas minoritātes kā kazahi, mongoļi, tadžiki, kirgīzi, hui³¹ u.t.t.³²

Tiaņšaņa kalni sadala Sjiņdzjanu divās daļās – Džungārijas baseinā provinces ziemeļos un Tarimas baseinā provinces dienvidos. Abi reģioni vēstures gaitā ir attīstījušies dažādi. Tarimas baseinam raksturīga oāžu lauksaimniecība, bet Džungārijas baseinam vairāk raksturīga lopkopība, kas kopš seniem laikiem te ir attīstījusies pateicoties plašajām stepēm.³³ Kaut gan uiguri dzīvo visā Sjiņdzjanas teritorijā, par uiguru centru uzskata Sjiņdzjanas dienvidu daļu, kurā arī mūsdienās ir visai maz jūtama ārpusē ietekme, bet ziemeļu daļā ir vairāk jūtama Krievijas un Ķīnas ietekme. Ziemeļu reģions ir vairāk industrializēts un attīstīts tā resursu potenciāla dēļ. Tikai aptuveni 4% Sjiņdzjanas teritorijas ir piemērotas cilvēku mītnēm, jo lielu daļu teritorijas aizņem kalnu grēdas un tuksneši.³⁴

Sjiņdzjana ir valsts mērogā vissvarīgākais derīgo izrakteņu ieguves avots, jo tās teritorijā atrodas milzīgas naftas, dabasgāzes un tādu derīgo izrakteņu kā zelta, akmeņogļu, niķeļa, vara u.c. atradnes. Mūsdienās notiek pastiprināta naftas meklēšana Sjiņdzjanas dienvidu daļā, līdz ar to lēnām attīstot reģionus apkārt naftas atradnēm. Tāpat Sjiņdzjanā blakus derīgo izrakteņu

²⁷ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 3.

²⁸ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 3.

²⁹ History and Development of Xinjiang. Xinhua. Information Office of the State Council of the People's Republic of China. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2003-06/12/content_916306.htm [skatīts: 05.05.2013.]

³⁰ **Toops, Stanley.** *Demographics and Development in Xinjiang after 1949.* IN: Working papers No.1, 2004, p. 8. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/EWCWwp001.pdf> [skatīts: 05.05.2013.]

³¹ Ķīniešu izcelsmes musulmaņi.

³² Encyclopædia Britannica Online. Pieejams:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/546118/Xinjiang/71454/Climate> [skatīts: 05.05.2013.]

³³ **Li Sheng / 厉声.** Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 2-4.

³⁴ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/546118/Xinjiang/71454/Climate> [skatīts: 05.05.2013.]

atradnēm ir izvietotas milzīgas rūpnīcas, kurās tiek aktīvi nodarbināti vietējie iedzīvotāji un liels skaits iebraucēju no Ķīnas centrālās daļas.³⁵

Pēc Sjiņdzjanas pievienošanas Ķīnai tā kļuva par svarīgu buferzonu starp Ķīnu un Centrālāziju. Sjiņdzjanas province ilgu laiku tika uzskatīta par ekonomiski atpalikušu provinci. Lai arī Sjiņdzjanas ekonomikas mugurkauls ir derīgo izrakteņu ieguve un pārstrāde, 1990-to gadu sākumā Ķīnas centrālā valdība nolēma veicināt reģiona ekonomisko attīstību veidojot provincē speciālās ekonomiskās zonās, subsidējot vietējos kokvilkas ražotājus, pārskatot nodokļu piemērošanas režīmu. Turklāt, ekonomiskajai attīstībai bija jārada vietējos iedzīvotājos apmierinātība ar pastāvošo režīmu, lai izvairītos no 1990-tajos gados no jauna parādījušos nemieru turpināšanas. Līdz ar jaunu naftas un dabas gāzes krājumu atklāšanu provinces dienvidos, pēdējo 20 gadu laikā reģions kopumā ir piedzīvojis ievērojamu izaugsmi. Vienlaicīgi ar reģiona industrializāciju ir pieaugusi spriedze uiguru un reģionā iebraukušo ķīniešu attiecībās, kas pēdējo reizi ir spilgti parādījusi sevi 2009.gada nemieros Urumči pilsētā.³⁶

1.3. Uiguru raksturojums

Uiguri ir tjurku tauta, kas dzīvo Centrālāzijā. Lielākā daļa uiguru (aptuveni 9 miljoni) apdzīvo Sjiņdzjanu ĶTR.³⁷ Apmēram 80% no visiem tur mītošajiem uiguriem apdzīvo Sjiņdzjanas dienvidu daļu jeb Tarimas baseinu. Ārpus ĶTR visvairāk uiguru ir tādās Ķīnas kaimiņvalstīs kā Uzbekistāna, Kazahstāna un Kirgizstāna. Nelielas kopienas ir atrodamas arī Turcijā, ASV, Krievijā un Eiropas valstīs. Uiguri ir pēc skaita lielākā no 13 oficiālajām mazākumtautībām Sjiņdzjanā un viena no lielākajām mazākumtautībām ĶTR.³⁸ Neliela kopiena, aptuveni 5000 uiguru dzīvo ĶTR Hunaņas 湖南 (*Hunan*) provincē, bet, atšķirībā no uiguriem, kas dzīvo Sjiņdzjanā, Hunaņas uiguri ir praktiski asimilējušies un pārņēmuši ķīniešu kultūru. Piemēram, Hunaņas uiguri ikdienā runā ķīniešu valodā, un daudzi no viņiem ēd cūkgaļu, kas

³⁵ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 4-5.

³⁶ **Clarke, Michael E.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 9-13.

³⁷ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/612772/Uighur> [skatīts: 05.05.2013.]

³⁸ **Rudelson, Justin Jon.** Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road. New York: Columbia University Press, 1997, p. 17-19.

saskaņā ar tradicionālo islāma ticību nav atļauts. Uiguru kopiena ir arī Gaņsu provincē, kur viņi tāpat kā Hunanā ir daudz tuvāki ķīniešu kultūrai.³⁹

Uiguri runā uiguru valodā, kas pieder pie Altaja valodu saimes, tjurku valodu grupas. Uiguri ir viena no senākajām tautām Centrālāzijā, kas runā kādā no tjurku valodām.⁴⁰ Sakarā ar to, ka, sākot no 8.gs. vairums tjurku tautu pieņēma islāma kultūru, uiguru valodā ir vērojama spēcīga arābu valodas ietekme. Tas ir īpaši redzams rakstībā. Visagrākie zināmie uiguru teksti ir rakstīti rūnu⁴¹ rakstā, bet vēlāk uiguri, tāpat kā citas tjurku tautas, sāka rakstīt izmantojot modificētu arābu rakstību. Arābu valoda tika pielāgota uiguru valodai pievienojot jaunus burtus, jo tajā nebija daudzu skaņu, kas ir uiguru valodā. 1957. gadā ķīnieši mēģināja izmainīt uiguru rakstību, aizvietojo to ar latīņu burtiem, bet 1978. gadā, pēc Kultūras revolūcijas, atkal tika atgriezta arābu rakstība.⁴²

Uiguri dzīvo oāžu pilsētās, jo lielākā daļa Sjiņdzjanas teritorijas nav piemērota dzīvošanai. Jau kopš seniem laikiem viņu galvenās nodarbošanās ir apūdeņojamā zemkopība un lopkopība. Uiguri ir slaveni ar kokvilnas un vīnogu audzēšanu, kā arī paklāju aušanu. Mūsdienās daudzi uiguri ir nodarbināti naftas un derīgo izrakteņu ieguvē, kā arī rūpniecībā. Uiguri ir tauta ar bagātu vēsturi, kultūru un tradīcijām. To lielā mērā ir veicinājusi viņu dzīvesvietas atrašanās tieši uz Zīda ceļa, kas sekmēja dažādu kultūru un tradīciju saplūšanu. Galvenās uiguru apdzīvotās pilsētas ir Urumči, Turfana un Kašgāra, kas kopš seniem laikiem ir bijušas arī svarīgi tirdzniecības centri. Uiguru reliģija ir sunītu⁴³ islāms, kas nomainīja tur pirms tam pastāvošās reliģijas.⁴⁴

³⁹ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 17-19.

⁴⁰ **Bovingdon, Gardner.** The Uyghurs: Strangers in Their Own Land. New York: Columbia University Press, 2010, p. 13-15.

⁴¹ Tjurku rūnas ir viena no senākajām pierakstītajām tjurku valodām, kas bija izplatīta SUAR teritorijā un Sibīrijas dienvidos. Šāda rakstība tika izmantota līdz 9.gs, kad tās vietā nāca uiguru rakstība.

⁴² **Al-Hada, Abd.** *The Uighurs of Xinjiang.* IN: International Journal of Frontier Missions, Vol. 2., No. 4, 1985, p. 374-375.

⁴³ Islāmam ir divi galvenie novirzieni, ko pārstāv sunnīti un šiīti. Lielākā daļa musulmaņu ir sunnīti, kas atzīst, ka pravieša Muhameda īstie sekotāji bija pirmie četri kalifi. Savukārt šiīti pārstāv to islāma novirzienu, kas uzskata, ka pravieša Muhameda patiesais sekotājs bija viņa znots Alī un viņa pēcnācēji. Mūsdienās lielākā daļa pasaules musulmaņu ir sunnīti, bet Irānā un Irākā pārsvarā dzīvo šiīti.

⁴⁴ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/612772/Uighur> [skatīts: 05.05.2013.]

1.3.1. Etniskā identitāte

Līdz 20. gs. beigām, kad nemieri Sjiņdzjanā kļuva par vienu no lielākajām Ķīnas iekšzemes problēmām, uiguriem nekad nav bijusi izteikti spēcīga identitāte un vienotas tautas apziņa. Sevis kā nācijas apzināšanās trūkums radies ģeopolitisko faktoru ietekmē. Sjiņdzjana atrodas Āzijas ģeogrāfiskajā centrā, un to no visām pusēm ietver četras lielas civilizācijas – krievu, ķīniešu, indiešu un irāņu. Uiguri vienmēr ir bijuši starp tām, nevis ietverti kādā no tām un tāpēc jutuši uz sevis visu lielo kaimiņu ietekmi gan politikas, gan ekonomikas, gan kultūras jomā. Nevienš no lielajiem kaimiņiem necentās integrēt viņus savā valstī, bet gan cīnījās, lai iegūtu varu pār uiguru un citu tjurku tautu apdzīvotajām teritorijām Centrālāzijā, lai izmantotu šo reģionu par buferzonu starp savu valsti un apkārt esošajiem ienaidniekiem.⁴⁵ Pēc tam, kad uiguru etnonīms tika oficiāli atjaunots 1935. gadā, paši uiguri turpināja saukt sevi par tjurkiem no Austrumturkestānas vai joprojām asociēja sevi ar oāzi, kurā dzīvo, nevēloties pieņemt jauno etnonīmu. Etniskās klasifikācijas projekts, skaidri nošķirot no uiguriem citas viņiem kulturāli vai lingvistiski atšķirīgas tautas, tiešā veidā formēja uiguru mūsdienu identitāti un viņu apziņu par sevi kā vienotu tautu.⁴⁶

Mūsdienās ne pētnieki, ne arī paši uiguri nevar piedāvāt plašu un vispusīgu viedokli par uiguru etnisko attīstību. Uiguri uzskata, ka viņu senči ir pārcēlušies uz Sjiņdzjanu vairākus gadu tūkstošus pirms mūsu ēras, bet no zinātniskiem pētījumiem par uiguru izcelsmi izriet, ka uiguru tautas senči bija lopkopju tauta tiele⁴⁷, kas dzīvoja Sibīrijā Baikāla ezera dienvidos un apkārt Jeņisejas upei, kā arī mūsdienu Ķīnas galējos ziemeļrietumos un daļā Mongolijas. Pastāv uzskats, ka arī daļa Sibīrijas seno iedzīvotāju asimilējās tiele kultūrā. Pirmo reizi vēsturē viņi tiek minēti ķīniešu tekstos 4. gs., kuros tiek saukti par gaoče 高車 (*gaoche*).⁴⁸ Nosaukums radies no izmantotajiem ratiem ar augstiem riteņiem, kuri tika veidoti ar nolūku pārvadāt jurtas. 3. un 4. gs. mijā tiele tautu pakļāva huņņi. Šī iemesla dēļ viņiem bieži tiek piedēvēta izcelšanās no huņņiem.⁴⁹ Ķīniešu vēsturē⁵⁰ par uiguru senčiem mēdz uzskatīt tiele cilšu apvienību Fufuluo

⁴⁵ **Al-Hada, Abd.** *The Uighurs of Xinjiang*. IN: International Journal of Frontier Missions, Vol. 2., No. 4, 1985, p. 374-377.

⁴⁶ **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road*. New York: Columbia University Press, 1997, p. 7.

⁴⁷ Deviņu nomadu cilšu apvienība.

⁴⁸ No ķīniešu valodas gao 高 (*gao*) nozīmē „augsts”, bet če 車 (*che*) nozīmē „rati, ķerra, jebkurš transporta līdzeklis uz riteņiem”.

⁴⁹ **West, Barbara A.** *Encyclopedia of the Peoples of Oceania and Asia*, Vol. 2. New York: Facts On File Inc., 2009, p. 809.

副伏罗 (*Fufuluo*), kas bija pietiekami saliedēta un spēcīga, lai dibinātu un pārvaldītu savu valsti Džungārijas⁵¹ teritorijā 481-520. gadā. Neskatoties uz to, ka valsts beidza pastāvēt, uiguri bija iemantojuši nelielu autoritāti un vēlākajos gadsimtos turpināja uzturēt attiecības ar sev apkārt esošajiem kaimiņiem, piemēram, stratēģiskas un tirdzniecības attiecības ar Sui 隋⁵² (*Sui*) un Tan⁵³ 唐 (*Tang*) dinastijām.⁵⁴

744. gadā uiguri nodibināja Uiguru kāganātu Mongolijas teritorijā. Līdz ar Tan dinastijas norietu, uiguru impērijas teritorija iestiepās Sjiņdzjanas ziemeļos. Pēc tam, kad impērija sabruka kirgīzu uzbrukuma dēļ 840. gadā, uiguri pārcēlās uz dienvidiem un izveidoja pastāvīgas apmetnes, kas vēlāk pārauga valstīs⁵⁵, apmetoties lielākajā daļā mūsdienu Sjiņdzjanas teritorijas, kā arī Gaņsu provincē. Nākamo gadsimtu laikā uiguri ieprecējās un saplūda ar indo-eiropiešu un citām tjurku tautām, kas apdzīvoja vai pa Zīda ceļu ienāca Sjiņdzjanas teritorijā, tādā veidā kļūstot nevis par tiešiem mūsdienu uiguru senčiem, bet tikai par vieniem no viņu priekštečiem. Mūsdienu uiguru kultūra un dzīvesveids lielā mērā atšķiras no 9. gs. dziļāk Ķīnas teritorijā ienākušo uiguru kultūras.⁵⁶

9. gs. uiguru izveidotā Kara-Khojas valsts kļuva par Karakhanīdu⁵⁷ vasaļvalsti. Tieši šī valdošā tjurku dinastija veicināja vislielākās pārmaiņas uiguru kultūrā, atnesot sev līdzīgu islāmu un sniedzot milzīgu ieguldījumu uiguru kultūras un mākslas vēsturē. 12. gs. sākumā uiguru vasaļvalsts padevās Rietumu Ljao⁵⁸ 西辽 (*Xiliao*) dinastijai, saglabājot vietējo administrāciju savās rokās, bet, nebūdami ar to apmierināti, pretojās viņu valdīšanai.⁵⁹ 1209. gadā uiguru valsts tika pievienota Mongoļu impērijai, kuras pastāvēšanas laikā Sjiņdzjana kopā ar savām kaimiņvalstīm Kazahstānu un Kirgizstānu tika sauktas par Mogulistānu jeb Uigurstānu.

⁵⁰ Šeit kā galvenais ķīniešu vēstures avots tiek domāta grāmata Suišu 隋书 (*Suishu*), kas ir Sui dinastijas laikā sarakstītā Ķīnas oficiālā vēsture. Tā ir viena no 24 imperiālās Ķīnas oficiālajām vēsturēm.

⁵¹ Sjiņdzjanas ziemeļu daļa.

⁵² 581-618.g.

⁵³ 618-907.g.

⁵⁴ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 31.

⁵⁵ Uiguri, kas apmetās uz dzīvi Gaņsu provincē, nodibināja savu valsti Jugoru (870-1036). Sjiņdzjanā tika nodibināta Kara-Khojas valsts (856-866), kas tiek saukta arī par „Idikut” jeb „Svētā slava”, „Svētā labklājība”, kas ir uzskatāma par uiguru kultūras centru.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 42-46.

⁵⁷ Vairāku tjurku cilšu apvienība, kas valdīja Transoksānijā un Centrālāzijā 840-1211.g.

⁵⁸ 1124-1218. g. Kidaņu (nomadi, kas nāca no Mongolijas un mūsdienu Ķīnai piederošās Mandžūrijas) impērija Centrālāzijā, kas pastāvēja Mongolijā, Krievijas tālajos austrumos un Ķīnas ziemeļos 907-1125.g.

⁵⁹ **Zhang, Dajun / 张大军.** Xinjiang diqu yisilanjiao shi / 新疆地区伊斯兰教史, Vol. 1. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 165-167.

Sjiņdzjana palika tās sastāvā līdz impērijas sabrukumam 1368.g.⁶⁰ Pēc mongoļu aiziešanas arī uiguru identitāte uz daudziem gadsimtiem pazuda no cilvēku apziņas. Vēlāk atnākušie džungāri, kas Sjiņdzjanā izveidoja spēcīgu un konkurētspējīgu valsti, vairs neatšķīra uigurus no citām tjurku tautām.⁶¹

Cjin dinastijas laiks Ķīnai bija vērienīgas paplašināšanās periods, kura laikā visa mūsdienu Sjiņdzjanas teritorija pirmo reizi nonāca ķīniešu pārvaldē. Pirmos simts gadus uiguru un haņ ķīniešu kontakti bija ļoti vāji, un nevienam vēl nebija skaidrs, vai Ķīnas impērijas robeža nepārviestos atpakaļ uz Austrumiem. Tas tā nenotika, un kopš 19. gs. beigām, līdz arvien pieaugošo ķīniešu interesi par reģionu un klātbūtni tajā, uiguros sāka parādīties neapmierinātība, ko pastiprināja tajā laikā impērijā valdošās jukas. Lēnām, parādoties tādām ideoloģijām kā panturkisms un panislāmisms, uiguru apziņā sāka parādīties ideja par vienotu tautu, kurai ir sava valsts, kā tas bija Uiguru kāganāta laikā.⁶²

Ir skaidri redzams, ka lielā dažādo kultūru un tautu plūsma pa Sjiņdzjanas ceļiem ir traucējusi uiguru apziņā izveidoties izteiktai identitātei. Vēstures gaitā un uiguru kultūras zelta laikos tā neapšaubāmi ir veidojusies, tomēr tā nav bijusi tik spēcīga, lai sākotnējā veidolā saglabātos līdz mūsdienām. Mūsdienu uiguru identitāte lielā mērā ir veidojusies mākslīgi, nevis pēc pašu uiguru iniciatīvas, bet gan, no vienas puses, ar Ķīnas un bijušās PSRS palīdzību, kas to darīja savu motīvu vadītas, piemēram, ar etniskās klasifikācijas projektu novelkot skaidras robežas starp uiguriem un citām Sjiņdzjanā dzīvojošajām tautām, bet, no otras puses, ar līdz šim nebijušu ideoloģiju izplatību un politisku procesu ietekmi. Tāpēc uiguru identitātes veidošanās, attīstība un nostiprināšanās 20. gs. garumā gala rezultātā piesaistīja sev visas pasaules uzmanību, jo ne uiguri, ne valstis, kas palīdzēja veidoties viņu etniskajai identitātei, nebija spējīgi paredzēt, ka tā var sagādāt problēmas abām pusēm.⁶³

⁶⁰ **Rossabi, Morris (ed.)** China Among Equals: The Middle Kingdom and Its Neighbors, 10th-14th centuries. Berkeley: University of California Press, 1983, p. 24-25.

⁶¹ **Lee, Kuo-chi.** *Social Change in China's Frontier Areas During the Ch'ing Dynasty.* IN: Chinese Studies in History, Vol. 17, No. 3, 1984, p. 265-266.

⁶² **Bovingdon, Gardner.** The Uyghurs: Strangers in Their Own Land. New York, Columbia University Press, 2010, p. 33-34.

⁶³ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 165-166.

1.3.2. Reliģiskā identitāte un tās izmaiņas

Vēstures gaitā uiguru reliģiskā identitāte ir vairākkārt mainījusies. Sākotnēji, Uiguru kāganāta laikā, viņi reliģiskā ziņā identificēja sevi kā tjurku nomadu tautu, kas praktizēja šamanismu un maniheismu.⁶⁴ Vēlāk situācija mainījās, un vārds “uiguri” kļuva par apzīmējumu ap oāzēm dzīvojošiem vietsēžiem pārsvarā Turfanas reģionā, kas praktizē budismu, maniheismu (kas ienāca Sjiņdzjanā 8. gs.) un nestoriešu kristietību (kas sāka izplatīties starp Sjiņdzjanas iedzīvotājiem divus gadsimtus agrāk).⁶⁵ Ar laiku lielākā daļa uiguru bija kļuvuši par budistiem un dzīvoja Turfanas oāzē, kurā vēlāk ienāca musulmaņi un islāma ticība.⁶⁶

Liela daļa musulmaņu iekaroto zemju iedzīvotāju pievērsās islāmam pēc tam, kad islāma ticību pieņēma viņu valdnieks. Šajā ziņā svarīgs solis pretī vispārējai Centrālāzijas islamizācijai bija Karakhanīdu valdnieka Satuka Bughras⁶⁷ (*Satuk Bughra*) pievēršanās islāmam 932.gadā. Cilvēku masas sekoja viņa piemēram, pēc kā islāms pirmo reizi ieguva tik svarīgu lomu gan visu tjurku tautu, gan tieši uiguru kultūrā.⁶⁸

Centrālāzija kalpoja kā ceļš, pa kuru islāms iekļuva dziļāk arī pārējā Ķīnas teritorijā. Pirms islāma ienākšanas Austrumturkešānā, tajā pastāvēja vairākas reliģijas, piemēram, zoroastrisms, maniheisms, budisms, nestoriānisms, daoisms. Islāma izplatība Centrālāzijas, tāpat kā Sjiņdzjanas teritorijā notika ar tādu lingvistisku, etnisku un kulturālu procesu starpniecību kā laulībām dažādu reliģiju piekritēju starpā, cilvēku migrāciju, tirdzniecību, politisko savienību dibināšanu un konfliktiem.⁶⁹

Jau 9-10. gs. visa Centrālāzija, ieskaitot uiguru apdzīvotās teritorijas, tika strauji integrētas islāma kultūrā. Sjiņdzjanā tas ienāca 10. gs. Pievēršanās islāmam Centrālāzijā norisinājās līdz pat 18.gs., bet uiguri bija pilnībā pievērsušies islāmam jau līdz 15. gs., saglabājot islāma kultūru līdz pat mūsdienām.⁷⁰ Sjiņdzjanā islāms ietekmē visas uiguru dzīves sfēras – gan

⁶⁴ Praviēša Mani sludināta duālistiska, gnostiska reliģija, kas tika izveidota, savienojot kristietības un zoroastrisma elementus.

⁶⁵ **Al-Hada, Abd.** *The Uighurs of Xinjiang*. IN: International Journal of Frontier Missions, Vol. 2., No. 4, 1985, 374-p. 380.

⁶⁶ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 302.

⁶⁷ Miris 955. gadā.

⁶⁸ **Beller-Hann, Ildiko.** *Community Matters in Xinjiang 1880–1949: Towards a Historical Anthropology of the Uyghur*. Leiden: Brill Academic Publishers, 2008, p. 304.

⁶⁹ *Ibid.*, 303. lpp.

⁷⁰ **Zhang, Dajun / 张大军.** *Xinjiang diqu yisilanjiao shi/ 新疆地区伊斯兰教史*, Vol. 1. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 73.

politisko, gan sociālo, gan ekonomisko. Pats vārds “musulmanis”⁷¹ nav tikai reliģiskas personas apzīmējums, bet tiek izmantots attiecībā uz Centrālāzijas vietējiem iedzīvotājiem. Tāpēc, nosaukt sevi par uiguru nozīmē - nosaukt sevi par musulmani. Mūsdienās sekošana islāma kultūras vadlīnijām lielā mērā atšķiras starp Sjiņdzjanas lauku un pilsētu iedzīvotājiem.⁷² Lauku iedzīvotāji daudz vairāk seko līdzīslāma tradīcijām, bet, īpaši lielāko pilsētu iedzīvotāji un jaunieši, aprobežojas ar atturēšanos no cūkgaļas un dažu galveno tradīciju piekropšanu, tajā pat laikā protestējot pret ĶTR ieviestajiem ticības ierobežojumiem.⁷³

Sjiņdzjanā ir plaši izplatīts sūfisms.⁷⁴ Tas spēlēja galveno lomu islāma attīstībā Sjiņdzjanā un Centrālāzijā. No 14. līdz 17. gs. sūfisma praktizētāji izplatīja savu reliģiju visā Centrālāzijas reģionā. Galvenais sūfistu ordenis Sjiņdzjanā bija Nakšbandi (*Naqshbandiyya*).⁷⁵ Vislielākā sūfistu koncentrācija Sjiņdzjanā ir Tarimas baseinā, kur 17.gs. laikā sūfistu brālību līderi periodiski sagrāba varu.⁷⁶ Sūfistu brālības bija ļoti aktīvas 20. gs. sākumā, kad reģionā strauji izplatījās panturkisma un panislāmisma idejas. Mūsdienās sūfisma mantojums Sjiņdzjanā joprojām ir ievērojams, un visvairāk tas ir redzams uiguru tautas vēsturiskajā centrā - Tarimas baseinā. Šajā reģionā ir sastopami daudzi sūfistu līderu apbedījumi, kas tradicionāli kalpo kā svētnīcas.⁷⁷

Islāma ienākšana padziļināja kulturālās atšķirības starp ķīniešu un uiguru sabiedrību. Islāma identitāte starp mūsdienu uiguriem Sjiņdzjanā ir daudz senāka nekā etniskais koncepts „uiguri”, kas tā mūsdienu formā radies tikai 20. gs. pirmajā pusē. Tāpēc tieši islāma identitāte ir uiguru tautu vienojošs faktors.⁷⁸ Tāpat uiguru islāma kultūra ir viens no galvenajiem konflikta cēloņiem starp haņ ķīniešiem un uiguriem, jo, pirmkārt, ķīnieši, pievienojot Sjiņdzjanu Ķīnai, gribēja asimilēt jaunos tautiešus un attīstīt viņu apdzīvoto reģionu, bet islāms un uiguru tradīcijas tika uzskatīti par atpalcības pazīmi, un, otrkārt, uiguru pieņemtā islāma reliģija ir pretrunā ar

⁷¹ Tulkojumā no arābu valodas vārda nozīme ir „pazemīgais”.

⁷² **Khalid, Adeb.** Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. Berkeley: University of California Press, 2007, p. 25.

⁷³ **Rudelson, Justin Jon.** Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road. New York: Columbia University Press, 1997, p. 47.

⁷⁴ Sūfisms ir mistiska islāma forma, kuras galvenais mērķis ir sasniegt tiešu, personīgu saikni ar Allāhu cilvēka dzīves laikā nevis pēc nāves. Sūfisti pieder pie dažādām brālībām, kuru centrā ir viņu garīgais līderis, kas tiek uzskatīts par „dzīvu svēto”.

⁷⁵ Viena no galvenajām brālībām sūfismā. Tā ir vienīgā brālība, kura uzskata, ka viņu garīgā izcelšanās un saikne ar pravieti Muhammadu iet caur Abu Bakru, pirmo kalifu.

⁷⁶ **Zhang, Dajun / 张大军.** Xinjiang diqu yisilanjiao shi / 新疆地区伊斯兰教史, Vol. 1. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 350.

⁷⁷ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, 83-98. lpp.

⁷⁸ **Дубровская, Д. В.** Судьба Синьцзяна. Москва: ИВ РАН, 1998. Pieejams: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya_-_Sud'ba_Sin'czyana.html [skatīts:05.05.2013.]

Ķīnas Komunistiskās Partijas (turpmāk ĶKP) sludināto ateismu.⁷⁹ Savukārt uiguri uzskata, ka Ķīnas valdības īstenotā politika sagrauj viņu kultūru un identitāti, tāpēc asi reagē uz visu, kas varētu ierobežot viņu reliģisko brīvību. Jauns islāma kultūras uzplaukums Sjiņdzjanā bija vērojams pēc Kultūras Revolūcijas, kuras laikā jebkādas reliģiskās izpausmes tika stingri ierobežotas vai pat aizliegtas. Pēdējos 20 gados Ķīnas valdības un musulmaņu uiguru attiecības ir sasniegušas kritisko robežu, īpaši pateicoties radikālā islāma organizācijām, kuras Ķīna, tāpat kā citas valstis, piemēram, ASV ir atzinušas par teroristiskām. Svarīgs ir fakts, ka liela daļa uiguru paši neatbalsta radikālo islāmu un cīnās par savas identitātes saglabāšanu miermīlīgā veidā, bet Ķīnas valdības un citu valstu acīs viņi netiek šķiroti.⁸⁰

1.3.3. Uiguru etnosa atjaunošana 20.gs.

Ķīnas historiogrāfi nepievērsa gandrīz nekādu uzmanību tam, lai nošķirtu tautu etnisko piederību. Tie, kas dzīvoja ārpus imperiālās kontroles un ķīniešu kultūras zonas, tika vienkārši uzskatīti par atsevišķām cilvēku grupām. Šie uzskati nedaudz mainījās Cjin dinastijas laikā, ienākot Rietumu idejām. Ķīnas Republikas laikā visas mazākumtautības tika uzskatītas par piederīgām Ķīnas tautai 中华民族 (*Zhonghua minzu*), bet jau pirmās ATR laikā vienlaicīgi bija noteiktas 5 galvenās tautības: haņi, tibetieši, mongoļi u.t.t., ar mērķi izvairīties no konfliktiem starp šīm etniskajām grupām.⁸¹

Mūdienās ĶTR iedzīvotāji ir iedalīti 56 etniskajās grupās. Galvenā no tām ir haņ ķīnieši. 50-to gadu sākumā ĶTR tika uzsākts etniskās klasifikācijas projekts 民族识别 (*minzu shibie*). Sadarbojoties ar PSRS speciālistiem, projekts tika izstrādāts saskaņā ar marksisma-ļeņinisma etnisko politiku. Šāda politika, kas nodalīja jēdzienus „tauta” un „etniskā piederība”, bija iemesls autonomo reģionu izveidošanai ĶTR. Milzīgs skaits pētnieku bija nosūtīti uz visiem Ķīnas nostūriem, lai ievāktu datus. Savāktajos materiālos parādījās vairāk nekā 400 etnonīmu, bet to skaits tika samazināts līdz 51 tautai. 1964.gadā mazākumtautību skaitu palielināja līdz 53, bet 1982.gadā parādījās skaitlis 56, kas ir saglabājies līdz mūsdienām.⁸²

⁷⁹ **Rudelson, Justin Jon.** Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road. New York: Columbia University Press, 1997, p. 47.

⁸⁰ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 326-327.

⁸¹ **Mullaney, Thomas.** Coming to Terms with the Nation: Ethnic Classification in Modern China. Berkeley: University of California Press, 2010, p. 2.

⁸² *Ibid.*, p. 2-3.

Ķīniešu valodā vārds „uiguri” vēstures gaitā ir bijis tikpat mainīgs un nenoteikts kā uiguru identitāte. Pats vārds ir radies no senturku valodas vārda „*Uyur*”, kas tulkojumā nozīmē „apvienoties, savienoties”. Vissenākais vārda tulkojums ķīniešu valodā ir *juanhe* 袁纥 (*yuanhe*), kas parādās grāmatā “Veišu”⁸³ 魏书 (*Weishu*). Tan dinastijas laikā apkopotajā “Sui dinastijas vēsturē” 隋书 (*Suishu*) uiguri tiek minēti kā tiele cilts un ir nosaukti kā *weihe* 韦纥 (*weihe*). 10. gs., “Vecās”⁸⁴ Tan dinastijas vēstures” 旧唐书 (*Jiu Tangshu*) grāmatā, runājot par uiguriem, tiek izmantots vārds *hueihe* 回纥 (*huihe*), un viņi tajā ir aprakstīti kā huņņu pēcteči. Ziemeļu Vei⁸⁵ 北魏 (*Beiwei*) dinastijas laikā uiguri tiek pieminēti kā viena no tiele ciltīm. 788. gadā uiguru kagans⁸⁶ piedāvāja Tan imperatoram mainīt vārdu „uiguri” no *huihe* uz *huigu* 回鹘 (*huigu*), kas ķīniešu valodā apzīmē piekūnu, kas riņķo debesīs, ir ātrs un nežēlīgs. *Juan*⁸⁷ 元 (*Yuan*) un *Min*⁸⁸ 明 (*Ming*) dinastiju laikā parādījās tāds uiguru apzīmējums kā *veivuer* 畏兀儿 (*weiwuer*). Pēc *Min* dinastijas, kad visi uiguri bija pieņēmuši islāmu, viņus sāka saukt tāpat kā ķīniešu *hui musulmaņus*. Tā kā daudzi uiguri nēsāja turbānus atšķirībā no ķīniešiem, kas pārgāja islāma ticībā, uz viņiem tika attiecināts arī tāds vārds kā *čanhui* 缠回 (*chanhui*), kuram mūsdienās ir nievājoša nozīme. Uiguru mūsdienu nosaukums *veivuer* tika pieņemts 1934. gadā un līdz šim laikam ir palicis nemainīgs.⁸⁹

Uiguru etniskā izcelšanās tiek saistīta ar Uiguru kāganātu.⁹⁰ Tomēr tikai 20. gs. 30-tajos gados Ķīnas valdība definēja mūsdienu uigurus kā Sjiņdzjanas oāzēs dzīvojošus musulmaņus. Līdz tam laikam vārds “uigurs” Ķīnā netika asociēts ar islāmu, bet ar budismu un kristietību. Gandrīz 500 gadus laika posmā no 15. gs., kad uiguri pilnībā pārgāja islāma ticībā, līdz 20. gs., vārds *uigurs* netika attiecināts ne uz vienu pastāvošo etnisko grupu. Tas tika lietots tikai pagātnes formā, aprakstot kādu senu tautu, kas kādreiz dzīvojusi Centrālāzijā. Līdz laikam, kad vārds “uigurs” tika atjaunots un attiecināts uz noteiktu etnisko grupu, gan rietumnieki, gan krievi sauca uigurus vienkārši par turkiem. Citas tjurku tautas sauca viņus par musulmaņiem, bet ķīnieši

⁸³ Vei (220-265.g.) dinastijas vēstures pieraksti.

⁸⁴ Attiecas uz 10.gs. Liu Sju 刘昫 (*Liu Xu*) sarakstīto Tan dinastijas vēsturi, pretstatā vēlāk 11.gs. Oujan Sjiu 欧阳修 (*Ouyang Xiu*) sarakstītajai „Jaunajai Tan vēsturei”.

⁸⁵ 386-534.g.

⁸⁶ Kagans bija valdnieka tituls tjurku tautām.

⁸⁷ 1279-1368.g.

⁸⁸ 1368-1644.g.

⁸⁹ **Li, Tang.** *A History of Uighur Religious Conversions (5th - 16th Centuries)*. IN: Asia Research Institute Working Paper Series, No. 44, 2005, p. 5-7.

⁹⁰ Pastāvēšanas gadi: 744-840.g. Uiguru kāganāts atradās mūsdienu Mongolijas ziemeļrietumos.

pieskaitīja viņus, tāpat kā citus musulmaņus, pie hui⁹¹ tautības. Pašiem uiguriem pirms tam nebija nepieciešamības saukt sevi vienā vārdā, jo viņi identificēja sevi ar pilsētu vai oāzi, no kuras ir nākuši, nevis ar kādu etnisko grupu.⁹²

Vārdu „uiguri” pirmā no jauna sāka izmantot PSRS, pārņemot 9. gs. etnonīmu, ar ko apzīmēja visus ne nomadu tjurku musulmaņus Sjiņdzjanā, PSRS un PSRS Centrālāzijā jeb Rietumturkešānā.⁹³ Vēsturnieki ir vienisprātis, ka etnonīma uiguri pieņemšana notika 1921. gadā Taškentā, kur notiekošajā Padomju Turkešānas uiguru konferencē piedalījās arī uiguru intelektuāļi no Sjiņdzjanas. Konferencē viņi paši atzīmēja faktu, ka mūsdienu uiguri atšķiras no tiem, kas kādreiz dzīvoja Uiguru kāganātā, liekot uzsvāru uz reliģiju un ar to saistīto dzīvesveidu.⁹⁴

Lai gan vārds “uigurs” jau tika plaši izmantots PSRS, Sjiņdzjanā tas tika pārņemts tikai pēc 1934.gada, kad ķīniešu militārais līderis Šen Šicai ar PSRS atbalstu sakāva tjurku nemierniekus, kā rezultātā beidza pastāvēt Sjiņdzjanā izveidotā Pirmā ATR.⁹⁵ Šen Šicai kļuva par Sjiņdzjanas līderi un, lai izvairītos no jauniem nemieriem, pārņēma Padomju etnisko klasifikāciju, jo saskaņā ar Guomiņdana (turpmāk GMD) valdības klasifikāciju, uiguri un citi ne tjurku tautu musulmaņi bija apvienoti kopā un šāds sadalījums saņēma spēcīgu kritiku no uiguru puses.⁹⁶ Šen Šicai kļuva par pirmo, kas 1935. gadā oficiāli pasludināja Sjiņdzjanas tjurku musulmaņus par uiguriem, definējot arī citas Sjiņdzjanā dzīvojošās etniskās grupas, tādas kā kazahi, hui musulmaņi u.t.t. Pēc komunistu uzvaras 1949. gadā, Mao Dziedun⁹⁷ 毛泽东 (*Mao Zedong*) turpināja izmantot PSRS klasifikāciju.⁹⁸

⁹¹ Viena no vārda hui nozīmēm ķīn. val. ir musulmanis jeb musulmaņu tauta.

⁹² **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road.* New York: Columbia University Press, 1997, p. 5-6.

⁹³ **Dwyer, Arianne M.** *The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, and Political Discourse.* IN: *Policy Studies* 15, 2005, p. 73-75. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/PS015.pdf> [skatīts: 05.05.2013.]

⁹⁴ **Benson, Linda.** *The Ili Rebellion: the Moslem challenge to Chinese authority in Xinjiang, 1944-1949.* New York, M.E. Sharpe Inc., p. 30-31.

⁹⁵ **Bai Zhensheng / 白振声.** *Xinjiang xiandai zhenzhi shehui shilue, 1912-1949 / 新疆现代政治社会史略.* Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992, p. 209.

⁹⁶ **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road.* New York: Columbia University Press, 1997, p. 6.

⁹⁷ Dzīves gadi: 1893-1976.g.

⁹⁸ **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang.* New York: Columbia University Press, 2007, p. 207-208.

1.4. Sjiņdzšanas iekļaušana Ķīnas impērijā

Oficiāli ķīniešu avoti apgalvo, ka Sjiņdzšana ir bijusi daļa no Ķīnas kopš seniem laikiem, datējot Sjiņdzšanas pievienošanu Ķīnas impērijai jau ar 1.gs.p.m.ē. Ķīnā valdošā Haņ dinastija 60.g.p.m.ē. nodibināja šajā reģionā Rietumu reģionu protektorātu 西域都护府 (*Xiyuduhufu*). Tajā laikā ķīniešu pārvaldē bija nonācis tikai Tarimas baseins. Vietējie iedzīvotāji rīkoja nemierus, tāpēc ķīnieši vairākas reizes zaudēja kontroli pār reģionu un tad atkal atguva to. ĶTR valdība šo faktu oficiāli atzīst kā Sjiņdzšanas pievienošanu Ķīnai.⁹⁹

Nākošais solis Ķīnas kultūras izplatības veicināšanai Sjiņdzjanā bija Tan dinastijas laikā nodibinātie protektorāti: Aņsi protektorāts 安西都护府 (*Anxi duhufu*) un Beitinas protektorāts 北庭都护府 (*Beiting duhufu*), kas tika veidots ar nolūku kontrolēt mūsdienu Urumči pilsētas apkārtni.¹⁰⁰ Tādā veidā Tan dinastijas laikā ķīniešu kontrolē nonākusī Sjiņdzšanas daļa bija nedaudz paplašinājusies uz ziemeļiem, ja to salīdzina ar Haņ dinastijas laikā pārvaldīto apgabalu. Tomēr Tan dinastijas kontrole pār reģionu bija neregulāra un netieša, tāpēc, iekšējo nemieru plosīta, Tan dinastija atstāja Sjiņdzjanu 8. gs. vidū.¹⁰¹

Neskatoties uz ķīniešu apgalvojumiem, tās faktiskā pievienošana impērijai notika tikai 18.gs. otrajā pusē. Cjin dinastijas valdnieki tikai pēc gandrīz simts gadiem, 19.gs. beigās, oficiāli padarīja Sjiņdzjanu par provinci, jo baidījās zaudēt kontroli pār reģionu, kurā iebruka svešzemju karaspēks. Arī Sjiņdzšanas iekšienē notiekošās musulmaņu sacelšanās un neatkarīgas valsts izveidošanās sekmēja oficiāla statusa piešķiršanu Sjiņdzjanai.¹⁰²

Pirms Cjin dinastijas karaspēka ienākšanas, šajā reģionā atradās Džungāru kāganāts 准噶尔汗国 (*Zhunga'er hanguo*).¹⁰³ 17. gs. un 18. gs. pirmajā pusē džungāri veiksmīgi vadīja valsti un pieņēma spēkā, veicot arvien jaunus iekarojumus, būvējot nocietinātas pilsētas un attīstot tirdzniecību ar Ķīnu un Krieviju. Paralēli džungāriem, Ķīnā pie varas nāca un

⁹⁹ History and Development of Xinjiang. Xinhua. Information Office of the State Council of the People's Republic of China. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2003-06/12/content_916306.htm [skatīts: 05.05.2013.]

¹⁰⁰ Дубровская, Д. В. Судьба Синьцзяна. Москва: ИВ РАН, 1998. Pieejams: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya_-_Sud'ba_Sin'czyana.html [skatīts:05.05.2013.]

¹⁰¹ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/546118/Xinjiang/71463/History> [skatīts: 05.05.2013.]

¹⁰² Bovingdon, Gardner. *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent*. IN: Policy Studies 11, 2004, p. 65. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS011.pdf> [skatīts:05.05.2013.]

¹⁰³ Vairāku oiratu cilšu konfederācija, kas parādījās 17. gs. Džungāru kāganāts pastāvēja laika posmā no 1619 līdz 1756. gadam Sjiņdzšanas ziemeļu daļā.

nostiprinājās mandžūru Cjin dinastija. Ķīnas imperators Kansji¹⁰⁴ 康熙 (*Kangxi*) nevēlējās pieļaut džungāru teritorijas paplašināšanos uz Ķīnas rēķina, un 1696. gadā Ķīnas armija pirmo reizi sakāva džungāru karaspēku.¹⁰⁵

Džungāru kāganāts turpināja pastāvēt, bet attiecības ar Ķīnu bija kļuvušas ļoti saspīlētas. 1717. gadā džungāri iekaroja arī Tibetu, bet ķīnieši viņus no turienes padzina jau 1720. gadā. 19. gs. vidū džungārus vājināja cīņa par varu valsts iekšienē. 1755. gadā imperatora Cjeņlun armija bez lielām pūlēm ieņēma Džungāru kāganātu, pāris nākamos gadus pēc imperatora pavēles iznīcinot visus džungārus, izņemot bērņus, sievietes un vecus cilvēkus, kuriem bija paredzēts kļūt par ķīniešu vergiem, tādā veidā paplašinot impērijas rietumu robežas līdz musulmaņu Centrālāzijai.¹⁰⁶ Tā kā sākotnēji Cjin karaspēks bija ieņēmis Sjiņdzjanas ziemeļu daļu, kuru apdzīvoja džungāri, pēc to iznīcināšanas reģions bija palicis praktiski tukšs un izpostīts. Cjin dinastija no jauna cēla šo reģionu balstoties uz savām interesēm un vajadzībām, tāpēc arī mūsdienās tajā ir vērojama daudz lielāka ķīniešu koncentrācija nekā Tarimas baseinā. Iekarojot Sjiņdzjanas dienvidu daļu Cjin armija nesastapās gandrīz ar nekādu pretestību no uiguru un citu vietējo tautu puses, tāpēc reģiona ikdienas dzīvē netika ieviestas pārmaiņas, pat tā pārvalde tika saglabāta vietējo rokās. Šāds sadalījums turpmāk veicināja vēl lielāku reģionu nošķirtību un attīstības līmeņa atšķirības, kas ir saglabājušās līdz mūsdienām.¹⁰⁷

Kaut gan administratīvi Ķīnas impērijas robežas tika izmainītas, daudzu ķīniešu intelektuāļu un vienkāršo cilvēku apziņā saglabājās vecā Ķīnas rietumu galējā robeža – Dzjajuguan¹⁰⁸ 嘉峪关 (*Jiayuguan*), kā tas bija vēl Mīn dinastijas laikā. Tā bija domājamā robeža starp dažādām kultūrām, kura saglabājās vēl ilgi laiku pēc Sjiņdzjanas pievienošanas Ķīnai, jo cilvēku prātos vēl joprojām pastāvēja nošķirtība starp valsts iekšieni 内 (*nei*) jeb savējo, un visu, kas ir ārpus tās 外 (*wai*) jeb svešo un necivilizēto. Nedaudzie intelektuāļi, kas atbalstīja imperatora lēmumu pievienot Sjiņdzjanu Ķīnas impērijai apgalvoja, ka Sjiņdzjana var būt laba buferzona, tādējādi nodrošinot valsts drošību un stabilitāti. Tomēr lielākā daļa intelektuāļu neatbalstīja Sjiņdzjanas iekarošanu, jo uzskatīja, ka tā ir lieka līdzekļu izšķēršana, kas pēc Opija kariem bija kritiski vajadzīgi valsts iekšienē. Sjiņdzjana tika uzskatīta par necivilizētu vietu, kurā

¹⁰⁴ Dzīves gadi: 1654-1722. g.

¹⁰⁵ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 88-94.

¹⁰⁶ Ibid., p. 95.

¹⁰⁷ **Jianfei, Jia.** *Whose Xinjiang? The transition in Chinese intellectuals imagination of the "New Dominion" during the Qing dynasty.* IN: Harvard-Yenching Institute Working Paper Series, 2011, p. 7.

¹⁰⁸ Pilsēta mūsdienu Gaņsu provinces ziemeļrietumos.

dzīvo barbari 夷 (*yi*). Ķīniešu intelektuāļi mēdza saukt Sjiņdzjanas iedzīvotājus par „suņu musulmaņiem” 犬回 (*quanhui*) vai „turbāniem” 缠头 (*chantou*).¹⁰⁹ Vietējie iedzīvotāji, īpaši uiguri, kuru bija vairākums, tika aprakstīti kā zagļi un prostitūtas, kuriem nav nekādu morālo vērtību un principu. Viņu uzvedība tika raksturota kā nepiedienīga un nepieņemama. Iespaidi par Sjiņdzjanu un tās iedzīvotājiem mainījās ļoti lēnām, bet arī mūsdienās kulturālo robežu uztur abas puses.¹¹⁰

Ar Cjin nākšanu pie varas Sjiņdzjanā sāka notikt pārmaiņas. Lai pārvalde noritētu veiksmīgi, Cjin valdniekiem bija jāizstrādā jaunas pārvaldes metodes, jo Sjiņdzjanas iedzīvotāji krasi atšķīrās no haņ ķīniešiem valsts iekšienē. Sākumā tika samazināti lielie nodokļi, ar kuriem iedzīvotājus bija aplikuši džungāri. Cjin investēja līdzekļus reģiona infrastruktūras attīstībā, bet tas vairāk tika darīts nevis tāpēc, lai celtu iedzīvotāju labklājību, bet gan drošības nolūkos. Uzreiz pēc iekarošanas Sjiņdzjanā tika izveidotas tradicionālas militārās kolonijas - 屯田 (*tuntian*), kurās apmetās uz dzīvi un strādāja ķīniešu karavīri. Tās bija tiešs priekštecis 20. gs. otrajā pusē Sjiņdzjanā izveidotajām militārajām apmetnēm 新疆生产建设兵团 (*Xinjiang shengchan jiangshe bingtuan*). Abas institūcijas tika izveidotas, lai no attāluma kontrolētu reģionu.¹¹¹ Sjiņdzjanas kontrolēšana prasīja milzīgus līdzekļus, tāpēc Cjin valdnieki atbalstīja ķīniešu migrāciju uz Sjiņdzjanu, kur viņi iekopa atmatas laukus. Migrācija uz Sjiņdzjanas dienvidiem tika ierobežota, lai izvairītos no konfliktiem ar musulmaņiem.¹¹²

Par spīti visiem centieniem nodrošināt stabilitāti impērijas rietumos, Sjiņdzjanas kulturālās un reliģiskās saiknes ar Ķīnas Cjin impērijas centrālo daļu bija ļoti vājas. Tā rezultātā, sekojot ķīniešu musulmaņu sacelšanās¹¹³ iniciatīvai Šaņsji 山西 (*Shanxi*), Gaņsu un Cjiņhajas provincēs, 1864. gadā Sjiņdzjanas musulmaņi sacēlās un pārtrauca Cjin kontroli pār reģionu, izveidojot neatkarīgu valsti, kas pastāvēja tur no 1867-1877. gadam. Izmantojot Cjin varas vājināšanos un Opija karu radītās jukas, arī Krievijas armija 1871. gadā ieņēma Ili reģionu Sjiņdzjanas ziemeļos. Tikai 1881. gadā Ķīnas impērijas armijai izdevās padzīt pēdējos krievu

¹⁰⁹ **Jianfei, Jia.** *Whose Xinjiang? The transition in Chinese intellectuals imagination of the “New Dominion” during the Qing dynasty.* IN: Harvard-Yenching Institute Working Paper Series, 2011, p. 5-7.

¹¹⁰ **Дубровская, Д. В.** Судьба Синьцзяна. Москва: ИВ РАН, 1998. Pieejams: [http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya - Sud'ba Sin'czyana.html](http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya_-_Sud'ba_Sin'czyana.html) [skatīts:05.05.2013.]

¹¹¹ **Li Sheng / 厉声.** Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 124-125.

¹¹² **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 61-62.

¹¹³ Hui musulmaņu un citu musulmaņu etnisko grupu sacelšanās Ķīnā 1862-1877.gadā pret valdošo Cjin dinastiju, kas beidzās ar nemiernieku sakāvi un hui musulmaņu masveida emigrāciju uz Krievijas impēriju, Kazahstānu un Kirgizstānu.

karavīrus no Sjiņdzjanas, atkal iegūstot savās rokās visu reģionu.¹¹⁴ Pretinieku padzīšana prasīja no valsts lielus līdzekļus, tomēr Sjiņdzjanas atgūšana bija viena no nedaudzajām Cjin diplomātiskajām un militārajām veismēm 19. gs. Jau 1884. gadā tika pieņemts lēmums par oficiāla provinces statusa piešķiršanu Sjiņdzjanai, kas pabeidza tās administratīvu integrāciju Ķīnas impērijā.¹¹⁵

¹¹⁴ **Li Sheng / 厉声**. Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang/中国新疆历史与现状. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 120-122.

¹¹⁵ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 58-61.

2. AUSTRUMTURKESTĀNAS NEATKARĪBAS KUSTĪBAS GALVENIE ATTĪSTĪBAS POSMI

2.1. Ķīnas imperiālais periods

Vēstures gaitā Sjiņdzjanas teritorijā viena valsts nomainīja otru. Tās visas bija spējīgas iegūt varu tikai uz laiku, turklāt tikai kādā daļā no mūsdienu Sjiņdzjanas teritorijas. Izpostītu pagātnes pilsētu drupas tuksnesī spilgti ataino imperiālo sapņu nepastāvīgumu. Nevienam no valdniekiem, kas bija iekarojis Sjiņdzjanas teritorijas, nebija izdevies izveidot pastāvīgu un stabilu valdību, kas būtu pietiekami spēcīga, lai aizsargātu savas pozīcijas ienaidnieku priekšā un sniegtu vietējiem iedzīvotājiem nepieciešamo pieredzi valsts pārvaldes, politiskajos un militārajos jautājumos. Viens no iemesliem bija raibais etniskais sastāvs, kura veiksmīgai kontrolei bija nepieciešams atrast īpašu pieeju. Viss sāka mainīties līdz ar Cjin dinastijas ienākšanu provincē. Arī Ķīnas impērijai ar savu pieredzi bija nepieciešams ilgs laiks, lai spētu saprast un sākt pieņemt tik ļoti atšķirīgo jauno impērijas piederīgo kultūru un dzīvesveidu. Kaut gan šajā laika periodā uiguru un citu Sjiņdzjanā dzīvojošo tautu identitāte tās mūsdienu izpratnē vēl nebija izveidojusies, šis laiks bija sākums lielām pārmaiņām, kuru sekas visspilgtāk izpaužas tieši mūsdienās.¹¹⁶

2.1.1. *Jakubs Begs un neatkarīga valsts Austrumturkestānā*

Gandrīz simts gadu garumā, kopš Cjin dinastija iekaroja Sjiņdzjanu, tās teritorijā nenotika gandrīz nekādas sacelšanās, neskatoties uz to, ka vietējie iedzīvotāji nebija apmierināti ar ķīniešu valdīšanu viņu dzimtajās zemēs. Situācija sāka mainīties 19. gs. vidū. Cjin valdīšana Sjiņdzjanā bija atkarīga no sudraba piegādes no citām Ķīnas provincēm, kā arī no nodokļiem, ar kuriem tika aplikti ķīniešu tirgotāji Sjiņdzjanā. Liels skaits ķīniešu tirgotāju tika nogalināti, bet jauni tirgotāji baidījās ieņemt viņu vietu. Šajā laikā Ķīnā notika plaša mēroga Taipinu sacelšanās¹¹⁷, kas manāmi iztukšoja valsts kasi. Sakarā ar finansiālām grūtībām un ierobežotām pārtikas rezervēm,

¹¹⁶ Starr, Frederick S (ed.) Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 63-65.

¹¹⁷ Lielākie nemieri 19. gs. (1850-1864) Ķīnā, kas aptvēra 17 provinces. Kristietības iedvesmota politiska un reliģiska sacelšanās pret valdošo Cjin dinastiju. Kustības aizsācējs Hun Sjiucjuan 洪秀全 (*Hong Xiuquan*) uzskatīja sevi par Jēzus Kristus jaunāko brāli, 1851. gadā izveidoja savu valsti un pasludināja jaunu dinastiju.

ierēdņi aplika vietējos ķīniešus un uigurus ar lielākiem nodokļiem un lika viņiem strādāt raktuvēs, lai iegūtu derīgos izrakteņus. Par spīti mēģinājumiem atjaunot naudas rezerves, to nebija pietiekami un liela daļa Cjin karavīru nomira no bada, slimībām vai paļāvās opija lietošanai.¹¹⁸

1862. gadā Gaņsu un Šaņsi provincēs sākās hui musulmaņu sacelšanās pret Cjin dinastiju. Desmiti tūkstoši hui musulmaņu šajā laikā strādāja Sjiņdzjanas plantācijās vai dienēja militārajā dienestā, tāpēc, pieaugot saspīlējumam starp hui musulmaņiem un haņ ķīniešiem, 1864. gadā tie sacēlās arī Sjiņdzjanā, jo tika izplatītas baumas, ka Cjin imperators Tundži¹¹⁹ 同治 (*Tongzhi*) ir pavēlējis nogalināt visus ķīniešu musulmaņus Sjiņdzjanas pilsētās, lai izvairītos no turpmākajiem nemieriem.¹²⁰ Vietās, kur uiguri bija vairākumā, arī tika organizētas sacelšanās, un nemieru vadība drīz nonāca vietējās tjurku elites rokās, tāpēc šos nemierus mēdz dēvēt arī par uiguru neatkarības kustību. Vēlāk uiguri vērsās pret hui musulmaņiem un pat sāka slepkavot viņus, jo uigurus neapmierināja viņu tiekšanās pēc kontroles pār viņu apdzīvotajām teritorijām.

1865. gadā Jakubs Begs¹²¹ (*Yaqub Beg*) no Khokandas¹²² (mūsdienu Tadžikistānas teritorijas) ieradās Kašgarā ar pāris dučiem sekotāju un pāris gadu laikā spēja apvienot sadrumstalotās zemes vienā valstī, kas koncentrējās mūsdienu Kašgāras reģionā, 1870. gadā pārņemot varu pat Urumči pilsētā. Jakubs Begs pats nebija uigurs, bet tadžiks. Viņš bija talantīgs karavadonis, kas zināja kā izmantot radušos situāciju un izcēlušos nemierus savā labā, saņemot vietējo iedzīvotāju atbalstu.¹²³ Jakub Beg nākšana pie varas piesaistīja ne tikai Centrālāzijas musulmaņu, bet arī Rietumu valstu interesi. Viņš bija pazīstams arī kā atāliks *gāzī* (*ataliq ghāzī*) jeb „varenais svētais kareivis”.¹²⁴ Vietējie musulmaņi uzskatīja viņu par varoni, kas atbrīvoja viņus no svešzemnieku valdīšanas. Rietumu literatūrā viņš bieži tika dēvēts par „veiksmes kareivi”.¹²⁵

¹¹⁸ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 116.

¹¹⁹ Dzīves gadi: 1856-1875. g.

¹²⁰ **Дубровская, Д. В.** Судьба Синьцзяна. Москва: ИВ РАН, 1998. Pieejams: [http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya - Sud'ba Sin'czyana.html](http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya_-_Sud'ba_Sin'czyana.html) [skatīts:05.05.2013.]

¹²¹ Dzīves gadi: 1820-1877. g.

¹²² Khokandas kāganāts bija valsts Centrālāzijā, kas pastāvēja no 1709. līdz 1876. gadam mūsdienu Kirgizstānas, Uzbekistānas, Tadžikistānas un dienvidaustrumu Kazahstānas teritorijā.

¹²³ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 117.

¹²⁴ **Clarke, Michael.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 26-27.

¹²⁵ **Kim, Hodong.** Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877, Stanford: Stanford University Press, 2004, p. 73-74.

Cjin zaudēja kontroli pār reģionu laika posmā starp 1867. un 1877. gadu, kuru laikā Jakubs Begs pasludināja sevi par emīru¹²⁶ un nodibināja neatkarīgu valsti Jetišaru¹²⁷ (*Yettishar*), izveidojot diplomātiskās attiecības ar Osmaņu impēriju un Lielbritāniju.¹²⁸ 1874. gadā viņš pat nosūtīja ierēdņi pildīt vēstnieka pienākumus Londonā, savukārt, Lielbritānija sniedza viņam starptautisko atbalstu un militāro palīdzību.¹²⁹ Viņš izveidoja savu galmu Kašgārā, kas kļuva par Jetišaras galvaspilsētu. No savas rezidences viņš iecēla zemju pārvaldniekus un citus ierēdņus, kas nodarbojās ar administratīvo darbu, kārtības nodrošināšanu un nodokļu ievākšanu visā Sjiņdzjanas dienvidu daļā. Jakubs Begs pozicionēja sevi kā ticīgo aizstāvi, īstenojot valstī stingru islāma politiku. Viņa ierēdņi nodrošināja paklausību islāma likumiem, apkarojot sieviešu un vīriešu prostitūciju, alkohola, cūkgaļas un citu produktu tirdzniecību, kas netiek lietoti musulmaņu uzturā. Savā valdīšanas laikā Jakubs Begs atjaunoja daudzas mošejas.¹³⁰

Viņa valdīšanas laikā Sjiņdzjanā sāka izplatīties panturkisma un panislāmisma idejas. Osmaņu impērijas sultāns atbalstīja Jetišaras izveidi un pat nosūtīja savus labākos virsniekus, lai tie palīdzētu jaunās valsts bruņoto spēku formēšanā. 1874. gadā Jakubs Begs pasludināja valsts jauno statusu – turku protektorāts.¹³¹ Izrādot savu cieņu Osmaņu impērijai par tās sniegto atbalstu, par Jetišaras simbolu tika izvēlēts tāds pats karogs kā osmaņiem. Vēlāk Jetišarā sāka kalt monētas ar osmaņu sultāna attēlu.¹³²

Uiguri aktīvi piedalījās nemieros pret Cjin dinastiju un domāja, ka ir sasnieguši savu mērķi, atbrīvojoties no viņu valdīšanas, bet laiks parādīja, ka ne visi uiguri bija apmierināti ar jauno valdnieku un viņa politiku. Viņi nebija pieraduši pie tik stingras islāma likumu ievērošanas un kontroles, jo, piemēram, ierēdņi tika norīkoti patrulēt ielas un ar pēršanu sodīt tos, kas nebija uzvilkuši turbānu. Daudzi cieta no pārāk lieliem nodokļiem.¹³³ Cjin valdīšanas laikā, vietējie iedzīvotāji varēja brīvi dzert vīnu sabiedriskās vietās, jo Cjin ierēdņus neinteresēja tas, vai musulmaņi izpilda savus reliģiskos pienākumus un seko visām islāma tradīcijām. Visos

¹²⁶ Tulkojumā no arābu valodas nozīmē „pavēlnieks” vai „karavadonis”. Augstākās aristokrātijas tituls un militārs rangs islāma valstīs.

¹²⁷ Tulkojumā no uiguru valodas „septiņu pilsētu valsts”.

¹²⁸ **Bovingdon, Gardner.** *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent.* IN: Policy studies 11, 2004, 65. lpp. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/PS011.pdf> [skatīts: 05.05.2013.].

¹²⁹ **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang.* New York: Columbia University Press, 2007, p. 123.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 120-121.

¹³¹ **Beller-Hann, Ildiko.** *Community Matters in Xinjiang 1880–1949: Towards a Historical Anthropology of the Uyghur.* Leiden: Brill Academic Publishers, 2008, p. 45.

¹³² **Babayan, David.** *Pan-turkism and geopolitics of China.* IN: 21st Century, Vol. 9, No. 1, 2011, p. 14.

¹³³ **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang.* New York: Columbia University Press, 2007, p. 121-122.

sabiedriskajos pasākumos varēja baudīt dejojošu sieviešu priekšnesumus, sievietes varēja staigāt pa ielām, neaizklājot seju.¹³⁴ Ievērojamas problēmas sagādāja liela iedzīvotāju skaita krišanās, jo nemieru laikā tika zaudētas daudzas cilvēku dzīvības. Bija pat tādas oāžu pilsētas, kurās iedzīvotāju skaits bija sarucis uz pusi.¹³⁵ Jakub Beg režīms dažreiz tiek saukts par okupāciju, jo, atšķirībā no Cjin dinastijas karaspēka un ierēdņiem, kas daļēji tika uzturēti no Ķīnas galma kases, Jetišaras karaspēks un institūcijas tika finansētas, izmantojot vietējos resursus. Turklāt, kad Jakubs Begs nāca pie varas, viņš izraidīja visus vietvalžus, kas bija ieguvuši varu oāžu pilsētās pēc nemieriem 1864. gadā.¹³⁶ Kaut gan iedzīvotāji joprojām atcerējās Cjin valdīšanu ar naidīgām jūtām un atbalstīja ideju, ka Sjiņdzjanā ir jāvalda musulmaņiem, šajā laikā izskanēja arī viedoklis, ka mandžūru valdīšanas laikā dzīves apstākļi bija labāki. Tas bija tāpēc, ka pēc Sjiņdzjanas iekarošanas viņi gandrīz neiejaucās vietējo iedzīvotāju dzīvē.¹³⁷

Visu viņa valdīšanas laiku pierobežā notika aktīva karadarbība, kas apdraudēja valsts drošību, bet viņš pats visvairāk baidījās no ienaidniekiem valsts iekšienē.¹³⁸ Šī iemesla dēļ viņš centās nošķirt vietējās valdības, kā arī provinču un pilsētu ierēdņus no armijas un valsts bruņotajiem spēkiem, jo nevēlējās pieļaut, lai viņi varētu iegūt neierobežotu kontroli pār reģionālajām armijām un būtu spējīgi izveidot opozīciju.¹³⁹ Viņu uztrauca arī Krievijas impērijas un Cjin impērijas spēki, kas bija noskaņoti atgūt kontroli pār zaudētajām teritorijām, jo uzskatīja, ka šīs teritorijas zaudējums nelabvēlīgi ietekmē visu valsti kopumā. Ķīnas stratēģi pauda uzskatu, ka Sjiņdzjanas piemērs nākotnē var novest pie nemieriem Ķīnai piederošajā Mongolijā un, piemēram, Gaņsu provincē, kur dzīvoja liels skaits hui musulmaņu.¹⁴⁰

1877. gadā Jakub Beg sakāva ķīniešu ģenerālis Dzuo Dzuntan¹⁴¹ 左宗棠 (*Zuo Zongtang*), atgriežot Sjiņdzjanas dienvidu daļu Ķīnas impērijai, un Jakubs Begs mira no sirdstriekas. Pastāv arī citas versijas par viņa nāvi, piemēram, ka viņš ir ticis noindēts vai nogalināts, vai izdarīja pašnāvību, nespēdams pārdzīvot savu sakāvi. Musulmaņu sacelšanās un neatkarīgas valsts

¹³⁴ **Kim, Hodong.** Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877. Stanford: Stanford University Press, 2004, p. 129.

¹³⁵ Ibid., p. 121.

¹³⁶ **Дубровская, Д. В.** Судьба Синьцзяна. Москва: ИВ РАН, 1998. Pieejams: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/20809/Dubrovskaya_-_Sud'ba_Sin'czyana.html [skatīts:05.05.2013.]

¹³⁷ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 121-122.

¹³⁸ Ibid., p. 124.

¹³⁹ **Kim, Hodong.** Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877. Stanford: Stanford University Press, 2004, p. 112.

¹⁴⁰ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 124.

¹⁴¹ Dzīves gadi: 1812-1885.g.

izveide atstāja spēcīgu iespaidu uz Cjin impēriju, jo tā bija pirmā reize kopš Cjin dinastijas nodibināšanas 1644.gadā, kad tik liela teritorija atdalījās no tās. Pēc Kašgāras atgūšanas Cjin politika Sjiņdzjanā mainījās, pievēršot daudz lielāku uzmanību tās integrācijas jautājumam gan ķīniešu apziņā, gan tās administratīvajā, kulturālajā un politiskajā aspektā.¹⁴² Jetišaras pastāvēšana bija tikpat nozīmīga vēsturiska un politiska pieredze tās iedzīvotājiem. Pirmo reizi vēsturē Austrumturkestānas oāžu iedzīvotāji bija apvienoti neatkarīgā valstī, kas cīnījās par savu atzīšanu un saņēma atbalstu arī aiz tās robežām. Desmit gadu ilgs autonomijas periods kalpoja par iedvesmas avotu jaunai nacionālistu paaudzei. Vēl viens šī perioda mantojums bija vēsturiskās apziņas pamošanās starp vietējiem uiguru un tjurku intelektuāļiem, kuras rezultātā parādījās nebijis skaits vietējo autoru literāro darbu. 20.gs. izveidotā Pirmā ATR var tikt uzskatīta par tiešu Jetišaras valsts pēcteci, kas turpināja īstenot tajā laikā dzimušās tjurku un uiguru nacionālisma idejas.¹⁴³

2.1.2. Panturkisma un panislāmisma ideju izplatība Sjiņdzjanā

Viens no sociālās kustības galvenajiem uzdevumiem ir atrast tādus simbolus, kas būtu tik pazīstami un pozitīvi novērtēti sabiedrībā, lai spētu mobilizēt cilvēku masas. Šiem simboliem ir jābūt spējīgiem piesaistīt uzmanību un iegūt cilvēku atbalstu. Šajā gadījumā panturkisms un panislāmisms piedāvāja nepieciešamo pamatu un simbolus, ap kuriem varēja sākt veidoties neatkarības kustība. Šie simboli ir tjurku identitāte un islāma reliģija.¹⁴⁴

Neskatoties uz to, ka daudzas tjurku tautas saista kopīga vēsture, kā arī kulturālie un lingvistiskie aspekti, panturkisms kā fenomens parādījās salīdzinoši nesen. Panturkisms ir politiska kustība, kas aizsākās 19. gs. beigās Krievijas impērijā un ātri guva piekrišanu starp Krievijas impērijas tjurkiem un Osmaņu impērijas intelektuāļiem. Tās mērķis bija politiski apvienot visas tjurku valodās runājošās tautas, kas dzīvoja Osmaņu un Krievijas impērijā, Ķīnā, Irānā, Afganistānā, lai cīnītos ar Krievijas aizvien pieaugošo dominēšanu Centrālāzijas reģionā, ko tur dzīvojošie tjurki uzskatīja par draudu.¹⁴⁵ Arī panislāmisms kā kustība aizsākās 19. gs.

¹⁴² Soucek, Svat. A History of Inner Asia. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 267.

¹⁴³ Kim, Hodong. Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877. Stanford: Stanford University Press, 2004, p. 66-69.

¹⁴⁴ Anderson, Benedict. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, 1983, p. 39-41.

¹⁴⁵ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/440700/Pan-Turkism> [skatīts: 05.05.2013.]

beigās. Tas radās ar mērķi apvienot visas islāma ticīgās tautas vienā valstī, kuru pārvaldītu sultāns.¹⁴⁶ Šī ideja tika aprakstīta visslavenākā 19. gs. islāma teologa un filozofa Džamala al-Dina al-Afgani¹⁴⁷ (*Jamal ad-Din al-Afghani*) darbos. Viņš uzsvēra domu, ka musulmaņiem ir jāapvienojas pret Eiropas ietekmi.¹⁴⁸ Panislāmisms, atšķirībā no panturkisma, bija oficiāla politiskā kustība, ko atbalstīja osmaņu sultāns Abdulhamids II (*Abdulhamid II*).¹⁴⁹ ¹⁵⁰ Tāpēc, ka abas kustības parādījās vienā laikā, to ietekme un izplatīšanās Sjiņdzjanā ir cieši saistīta savā starpā. Uiguri, kas ir gan tjurki, gan musulmaņi, ātri pieņēma šīs idejas.¹⁵¹ Paralēli abām ideoloģijām, 19. gs. beigās attīstījās arī panturānisms¹⁵² ar mērķi politiski un kulturāli apvienot tjurku, tatāru un Urālu tautas, kas runā Altaju-Urālu valodu grupas valodās. Tomēr, salīdzinot ar panturkisma kustību, panturānisms neguva cerēto atbalstu.¹⁵³

1804. gadā tatāru teologs Gabdennasīrs Kursavi¹⁵⁴ (*Ghabdennasir Qursawi*) sāka paust idejas, ka islāmam ir nepieciešama modernizācija. Vēlāk viņa ideju ietekmē attīstījās džadidisma¹⁵⁵ kustība, kuras mērķis bija reformēt izglītību, veicināt iecietību pret citām reliģijām, iepazīties ar Eiropas kultūras mantojumu, kā arī uzlabot musulmaņu dzīves kvalitāti un veicināt dzimumu vienlīdzību.¹⁵⁶ Šīs kustības ietvaros pirmo reizi parādījās ideja par to, ka tjurki var būt apvienoti ne tikai uz reliģiska, bet arī nacionāla pamata.¹⁵⁷

Ķīna bija viena no pirmajām valstīm, kas saskārās ar panturkismu tā attīstības sākumposmā. 19. gadsimta beigās, Ķīnas ziemeļrietumu reģionos notika nemieri, kuru rezultātā Jakubs Begs tur nodibināja teokrātisku islāma Jetišaras valsti, kas pastāvēja no 1865-1877.

¹⁴⁶ **Yang, Faren (ed.)** Pan-Turkism & Pan-Islamism Study. Urumqi: Institute of Social Science of Xinjiang, 1994, p. 61.

¹⁴⁷ Dzīves gadi: 1838-1897.g.

¹⁴⁸ **Lee, Dwight E.** *The Origins of Pan-Islamism*. IN: The American Historical Review, Vol. 47, No. 2, 1942, p. 279.

¹⁴⁹ Dzīves gadi: 1842-1918.g.

¹⁵⁰ **Landau, Jacob M.** Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation. Bloomington: Indiana University Press, 1995, p. 29.

¹⁵¹ **Du Fanyi, Peng Tao / 杜凡一, 彭涛.** *Shuang fan zhuyi yu xinjiang minzu fenliezhuyi huodong / 双泛主义与新疆民族分裂主义活动*. IN: Changchun University Journal of Social Sciences, Vol. 19, No.1, 2006, p. 21.

¹⁵² Nosaukums atvasināts no persiešu vārda *tūrān*, kas apzīmē Centrālāzijas daļu, kas atrodas uz ziemeļiem no Irānas.

¹⁵³ Encyclopædia Britannica Online. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/440695/Pan-Turanianism> [skatīts: 05.05.2013.]

¹⁵⁴ Dzīves gadi: 1766-1812.g.

¹⁵⁵ Tulkojumā no arābu valodas *jadid* nozīmē „jauns”.

¹⁵⁶ **Adeeb, Khalid.** The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. Berkeley: University of California Press, 1999, p. 16-17.

¹⁵⁷ Jadidism. IN: Oxford Islamic Studies Online

http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e1152?_hi=0&_pos=13 [skatīts: 05.05.2013.]

gamam. Osmaņu impērijas emisāri¹⁵⁸ bija pirmie, kas apmeklēja jaunizveidoto valsti. 1869. gadā osmaņu sultāns Abdulazīzs¹⁵⁹ (*Abdülaziz*) paziņoja, ka atzīst gan Jetišaras valsti, gan tās valdnieku, nosūtot Jakub Beg dāvanu kā valsts atzīšanas simbolu. Pēc valsts sabrukšanas panturkisma idejas turpināja iespiesties Ķīnā.¹⁶⁰

Vienlaicīgi ar panturkisma ideoloģijas parādīšanos, daļēji Eiropas ietekmē, Osmaņu impērijā parādījās pastiprināta interese par tjurku tautu vēstures, valodu īpatnību un literāro darbu pētīšanu.¹⁶¹ Īpaši aktīvi panturkisma idejas Ķīnā tika izplatītas Pirmā pasaules kara (1914-1918) laikā. Šajā laikā uz Kašgāru tika nosūtīts Saskaņas un Attīstības komitejas¹⁶² pārstāvis, kura uzdevums bija organizēt panturkisma ideju mācīšanu laicīgās skolās. Viņš atvēra skolu ar vietējās garīdzniecības un inteliģences palīdzību un tur iepazīstināja vietējos iedzīvotājus ar panturkisma ideoloģiju. Drīz pēc viņa panākumiem liels skaits brīvprātīgo ieradās Sjiņdzjanā, lai izplatītu un popularizētu panturkisma vienotības ideju.¹⁶³ Arī uiguri, kas bija ieguvuši izglītību Turcijā, uzsāka panturkisma un panislāmisma izplatīšanas misiju Sjiņdzjanā.¹⁶⁴ Līdz 1920. gadam, šo emisāru darbības rezultātā radās vesels skolu tīkls. Tajās tika studēta tjurku tautu kopējā vēsture, sludinātas kulturālās, lingvistiskās un reliģiskās vienotības idejas un propagandēta nepieciešamība kopīgiem spēkiem cīnīties par atbrīvošanu un tjurku valsts izveidošanu teritorijā, kas iekļauj Centrālāzijas teritorijas, Kazahstānu, visu Sjiņdzjanu un rietumu Mongoliju.¹⁶⁵ Panturkisma un panislāmisma galvenās idejas, kas iesakņojušās Sjiņdzjanā var tikt apkopotas teikumā: „Mūsu dzimtene ir Austrumturkestāna, mūsu nācija ir tjurki, mūsu reliģija ir islāms”.¹⁶⁶

Šīs ideoloģijas tiešā veidā veicināja uiguru neatkarības kustību SUAR. Pirmkārt, panturkisms skaidri definē tjurku identitāti. Tas lielā mērā atbilst uiguru noskaņojumam, novelkot skaidru līniju starp uiguriem un haņ ķīniešiem, tādējādi arī attaisnojot kolektīvās darbības zem nacionālistu kustības karoga. Otrkārt, panturkisms un panislāmisms ir efektīvs līdzeklis, lai

¹⁵⁸ Emisārs ir valsts vai politiskas organizācijas pārstāvis, kas nosūtīts uz citu valsti dažādu uzdevumu izpildei, kuriem pārsvarā nav oficiāls raksturs.

¹⁵⁹ Dzīves gadi: 1830-1876.g.

¹⁶⁰ **Babayan, David.** *Pan-turkism and geopolitics of China*. IN: 21st Century, Vol. 9, No. 1, 2011, p. 14-15.

¹⁶¹ **Landau, Jacob M.** *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*. Bloomington: Indiana University Press, 1995, p. 30.

¹⁶² Angļu val. - The Committee of Union and Progress. 19. gs. beigās Jauno Turku izveidota politiskā organizācija Osmaņu Impērijā.

¹⁶³ **Babayan, David.** *Pan-turkism and geopolitics of China*. IN: 21st Century, Vol. 9, No. 1, 2011, p. 15.

¹⁶⁴ **Du Fanyi, Peng Tao / 杜凡一, 彭涛.** *Shuang fan zhuyi yu xinjiang minzu fenliezhuyi huodong / 双泛主义与新疆民族分裂主义活动*. IN: Changchun University Journal of Social Sciences, Vol. 19, No.1, 2006, p. 22.

¹⁶⁵ **Babayan, David.** *Pan-turkism and geopolitics of China*. IN: 21st Century, Vol. 9, No. 1, 2011, p. 15.

¹⁶⁶ **Yang, Faren (ed.)** *Pan-Turkism & Pan-Islamism Study*. Urumqi: Institute of Social Science of Xinjiang, 1994, p. 139.

sekmētu sadarbību un uzticību starp uiguriem un citām tjurku tautām. Kā piemēru var minēt kazahus, kas lielā skaitā piedalījās Austrumturkestānas Neatkarības kustības aktivitātēs gan kā vienkārši dalībnieki, gan arī kā tās līderi.¹⁶⁷ Panislāmisma idejas spēlēja lielu lomu uiguru nacionālisma kustības veidošanās procesā, tomēr tā pārsvarā tiek balstīta uz panturkisma idejām. Uiguri izmanto to, lai cīnītos ar ķīniešu valdīšanu un kontroli pār Sjiņdzjanu. Tieši panturkisma idejas iedvesmoja uigurus un citas tautas Jakub Beg valdīšanas laikā, divu neatkarīgu ATR laikā, kā arī mūsdienās – panturkisma kustībai ar jaunu spēku atdzimstot pēc PSRS sabrukuma un neatkarīgu tjurku tautu apdzīvotu valstu izveidošanos Centrālāzijā.¹⁶⁸

2.2. Ķīnas Republikas periods

Pēc Sjiņhajas revolūcijas 辛亥革命 (*Xinhai geming*) 1911-1912. gadā, Jan Dzengsin¹⁶⁹ 杨增新 (*Yang Zengxin*), vietējo tjurku karaspēka grupu komandieris, sagrāba varu Sjiņdzjanā. Vēlāk Pekinā esošā valdība pasludināja viņu par reģiona gubernatoru. Viņš saglabāja kontroli pār reģionu līdz 1928. gadam, kad tika nogalināts.¹⁷⁰ Atšķirībā no Mongolijas un Tibetas, Sjiņdzjana nepasludināja neatkarību no Ķīnas, kad tās impērija sabruka 1911. gadā. Kaut gan Sjiņdzjanā pastāvēja aizvainojums un neapmierinātība ar Cjin valdīšanu, tur nepastāvēja ne tikai apvienota un izteikta vadība, bet arī plaši izplatītas apziņa, ka Sjiņdzjanas reģionam ir jāklūst par tjurku valsti tās modernajā izpratnē. Tomēr drīzumā gan etniskās, gan nacionālās, gan politiskās identitātes koncepti, un attieksme pret tiem ātri mainījās, lielā mērā pateicoties jaunajai islāma izglītības politikai un kontaktiem ar islāma un tjurku modernizācijas kustībām ārpus Sjiņdzjanas.¹⁷¹

Uiguru nacionālistus 20.gs. sākumā ļoti ietekmēja džadidisma kustība, kas, pirmām kārtām, izplatījās turīgāko uiguru vidū, kas, panturkisma ideju iedvesmoti, devās uz Turciju, Eiropu un Krieviju, un atgriezās mājās ar apņēmību modernizēt un attīstīt izglītības sistēmu Sjiņdzjanā. Viņu acīs tas bija svarīgs solis, ar kura palīdzību varēja radīt vienotības apziņu tautā.

¹⁶⁷ Landau, Jacob M. Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation. Bloomington: Indiana University Press, 1995, p. 20.

¹⁶⁸ Rudelson, Justin Jon. Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road. New York: Columbia University Press, 1997, 9., 27., p. 33.

¹⁶⁹ Dzīves gadi: 1867-1928. g.

¹⁷⁰ Bai Zhensheng / 白振声. Xinjiang xiandai zhenzhi shehui shilue, 1912-1949 / 新疆现代政治社会史略. Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992, p. 100.

¹⁷¹ Starr, Frederick S (ed.) Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 72.

Pirmā un svarīgākā Eiropas parauga skola tika uzcelta Kašgārā, kurā visvairāk fokusējās uz tādām studiju jomām kā zinātne, matemātika, vēsture, ģeogrāfija, valodas un pat atlētika.¹⁷² Uz jaundibinātajām skolām tika aicināti skolotāji no ārzemēm, un paši uiguri tika sūtīti mācīties ārpus provinces robežām. Sjiņdzjanā tika atvērtas izdevniecības un skolas, kurās sagatavoja nākamos skolotājus.¹⁷³ Džadidisms uzsvēra izglītības spēku kā instrumentu personīgam un visas tautas progresam. Kā visas tautas progresu intelektuāļi uzskatīja tieši Sjiņdzjanas atdalīšanos no Ķīnas un savas valsts izveidošanu. Atbildot uz pārāk lielo nacionālistu ideju izplatību Sjiņdzjanā, tās gubernators Jan Dzensjiņ pavēlēja slēgt daudzas no skolām vai arī iejaucās to darbībā, izslēdzot priekšmetus no to mācību programmām.¹⁷⁴

Pēc Oktobra revolūcijas panākumiem Krievijā 1917.gadā un pēc etniskā principa nošķirtu sociālistisko republiku izveidošanas bijušās impērijas Turkeštānas teritorijā, skolotāji un izdotās publikācijas, kas nonāca Sjiņdzjanā puda komunisma ietekmētus un daudz nacionālistiskākus uzskatus, kas ieguva lielu skaitu atbalstītāju. Tomēr ne visi tjurku nacionālisti Sjiņdzjanā vēlējās pieņemt PSRS uzskatus un komunistisko modeli. Šajā laikā daudzi izglītotie, augstākai sabiedrības kārtai piederošie tatāri, uzbeki, uiguri un citu tautību pārstāvji pameta Sjiņdzjanu.¹⁷⁵

Situācija Sjiņdzjanā pasliktinājās pēc Jan Dzesjiņ slepkavības un tā vietnieka Dziņ Šužen¹⁷⁶ 金树仁 (*Jin Shuren*) nākšanas pie varas. Viņš pasludināja sevi par Sjiņdzjanas gubernatoru pēc tam, kad arestēja un ar nāvi sodīja Jan Dzesjiņ slepkavu, sacēlušos ierēdni Faņ Jaonaņ¹⁷⁷ 樊耀南 (*Fan Yaonan*), kurš pats bija plānojis ieņemt augstāko amatu provincē. Dziņ Šužen bija autokrātisks, korumpēts un nespēja efektīvi veicināt attīstību reģionā. Ar savu politiku viņš stimulēja Austrumturkeštānas neatkarības atbalstītājus, jo palielināja nodokļus, aizliedza musulmaņiem veikt svētceļojumu uz Meku¹⁷⁸, aizvietoja vietējos līderus ar ierēdņiem haņ ķīniešiem, kā arī izmainīja Cjin ieviesto mēreno sinizācijas politiku ar daudz radikālāku modeli.¹⁷⁹

¹⁷² Wang, David. *East Turkestan Movement in Xinjiang*. IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, Issue 1, 1998, p. 4.

¹⁷³ Huiyilu, Baoerhan / 回忆录, 包尔汉. *Xinjiang wushinian / 新疆五十年*. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984, p. 66.

¹⁷⁴ Starr, Frederick S (ed.) *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 72-73.

¹⁷⁵ Dillon, Michael. *Xinjiang-China's Muslim Far Northwest*. London: Routledge Curzon, 2004, p. 19.

¹⁷⁶ Dzīves gadi: 1879-1941.g.

¹⁷⁷ Dzīves gadi: 1879-1928.g.

¹⁷⁸ *Hajj* ir reliģisks pienākums islāmā, kas paredz, ka katram ticīgajam vismaz vienu reizi dzīves laikā ir jāveic svētceļojums uz Meku.

¹⁷⁹ Starr, Frederick S (ed.) *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 74.

2.2.1. Sacelšanās Sjiņdzjanā

Arvien augošā neapmierinātība un nacionālistiskais noskaņojums radīja nestabilu situāciju Sjiņdzjanas provincē. Saspīlējums visvairāk sāka pieaugt Sjiņdzjanas austrumu daļā, uz kuru migrēja liels skaits haņ ķīniešu. Tas viss bija daļa no Dziņ Šužeņ pastirpinātās sinizācijas politikas. Cjin dinastijas laikā lielā Sjiņdzjanas daļā pastāvēja vietējo valdības, kuru līderi bija impērijas vasaļi.¹⁸⁰ Svarīga figūra, kura nāve bija izšķirošs brīdis Austrumturkestānas neatkarības īstenošanai realitātē, bija Šah Meksut¹⁸¹ (*Shah Mexsut*). Pat pēc 1911.gada viņš turpināja būt par Hami¹⁸² khanu jeb karali 王 (*wang*), jo viņš labi runāja ķīniešu valodā un nekad neizaicināja Ķīnas Republikas perioda pirmo Sjiņdzjanas gubernatoru Jan Dzesjiņ. Šādas „vasaļvalsts” pastāvēšana bija pretrunā ar centralizācijas kustību pašā Ķīnā. Šāda veida vietējās pārvaldes saglabāšana tika uzskatīta par imperiālajām paliekām, ko ķīnieši vēlējās novērst. Hami bija galvenais punkts, kas savienoja Sjiņdzjanu ar centrālo Ķīnu, un daudzi ķīnieši uzskatīja, ka Šah Meksut režīms ierobežoja ķīniešu apmešanos uz dzīvi šajā teritorijā. Tāpēc, pēc viņa nāves 1930.gadā, Dziņ Šužeņ likvidēja šo kāganātu, reģionā ieviešot tādu pašu administrācijas sistēmu kā citur Sjiņdzjanā. Dziņ Šužeņ dubultoja lauksaimniecības nodokļus un daļu zemju sadalīja starp haņ bēgļiem, kas pārcēlās uz šejieni no Gaņsu provinces. Uiguriem kā kompensāciju par atņemtajām zemēm iedalīja neapūdeņotas zemes blakus tuksnesim. Hami izvietotais ķīniešu armijas garnizons uiguriem bija vēl lielāka provokācija, un jau 1931.gadā apgabalā uzplauka pretošanās kustības, sacelšanās un dumpji.¹⁸³

Pēdējais pavērsiens, kas rezultātā izraisīja plašus nemierus, notika 1931.gadā. Kāds ķīniešu militārā vada komandieris nolēma apprecēt uiguru meiteni mazā ciematā pie Hami un ar varu piespieda viņas tēvu dot atļauju. Islāma likumi aizliedz musulmaņu meitenēm precēties ar ne musulmaņiem. Tas bija tiešs un ārkārtīgi spēcīgs aizvainojums uiguru kopienai. Viņas tēvs kopā ar citiem uiguriem slepeni vienojās, ka kāzu svinību laikā nogalinās jauno vīru un viņa viesus. Viss izdevās kā plānots, un kāzas beidzās ar vīra un 33 viņa karavīru nāvi.¹⁸⁴

Kāzas un to negaidītais iznākums iedarbināja mehānismu, kas lika vietējiem iedzīvotājiem pieņemt galējo lēmumu – par labu dzīvei pašiem savā valstī, nevis citas tautas pakļautībā.

¹⁸⁰ Clarke, Michael. *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009*. Oxon: Routledge, 2011, p. 29.

¹⁸¹ Dzīves gadi: 1864-1930.g.

¹⁸² Pilsēta Sjiņdzjanas austrumos.

¹⁸³ Starr, Frederick S (ed.) *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 74.

¹⁸⁴ Millward, James A. *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang*. New York: Columbia University Press, 2007, p. 191-192.

Neieplānotu un diemžēl arī nežēlīgu notikumu virkne lika pamatus Pirmās ATR dibināšanai, kaut gan vietējie iedzīvotāji un intelektuāļi, kas iestājās par neatkarību, nebija vēlējušies šādu notikumu attīstību. Nākamo dažu mēnešu laikā ķīniešu atriebība musulmaņiem pilnībā nostādīja pret sevi visu Hami un Turfanas reģionu. Uiguros krājusies neapmierinātība bija izrāvusies brīvībā un vairs nebija apturama. Nemieri izplatījās ļoti strauji, un uiguriem pievienojās tādas Sjiņdzjanā dzīvojošas mazākumtautības kā kazaki, kirgīzi un hui musulmaņi, kas laiku pa laikam cīnījās arī savā starpā, bet šobrīd viņiem svarīgāks bija viens kopējs mērķis – gāzt Dzjiņ Šužeņ.¹⁸⁵

Liela mēroga sacelšanās aizsākās Turfanā 1932.gada beigās un pārņēma visu provinci 1932-1933. gada ziemā. Tas nebija konflikts tikai starp ķīniešiem un musulmaņiem. Etniskais koncepts neapšaubāmi bija ļoti svarīgs faktors, bet nemieru daba bija daudzpusīga.¹⁸⁶ Lielu ietekmi uz nemieru norisi un iznākumu atstāja Ķīnas nacionālistu valdība un PSRS, kas sarežģīja situāciju, nosūtot savus karavīrus palīdzēt Dzjiņ Šužeņ un viņa militārajam komandierim Šen Šicai¹⁸⁷ 盛世才 (*Sheng Shicai*).¹⁸⁸

Galvenās sadursmes notika Urumči apkārtnē. Šen Šicai cīnījās ar pretiniekiem sākumā ar Baltās gvardes¹⁸⁹ (*Белая гвардия*) bēgļu palīdzību, vēlāk ar ķīniešu karavīru pulkiem, kas, bēgot no japāņu uzbrucējiem Mandžūrijā, bija repatriēti uz Sjiņdzjanu. Savu kampaņu laikā Šen Šicai arestēja un sodīja ar nāvi tūkstošiem cilvēku, to starpā bija arī slaveni un plaši pazīstami uiguri.¹⁹⁰ 1933. gadā viņam izdevās iegūt kontroli pār Urumči valdību. Viņš saņēma ārkārtīgi spēcīgu PSRS atbalstu, kas palīdzēja viņam gāzt Dzjiņ Šužeņ un ieņemt viņa vietu. Šen Šicai izmantoja jauno stāvokli un sašķēla opozīcijas spēkus apkārt Urumči, piedāvājot vairākiem ietekmīgiem uiguru militārajiem komandieriem pārvaldnieka vietas Sjiņdzjanas dienvidu reģionā apmaiņā pret sadarbību un apvienošanos pret hui musulmaņiem provinces ziemeļos, kuru priekšgalā bija ļoti talantīgs un harizmātisks militārais komandieris Ma Džunjiņ¹⁹¹ 马仲英 (*Ma Zhongyin*).¹⁹²

¹⁸⁵ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 75.

¹⁸⁶ **Bai Zhensheng / 白振声.** Xinjiang xiandai zhenzhi shehui shilue, 1912-1949 / 新疆现代政治社会史略. Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992, p. 143.

¹⁸⁷ Dzīves gadi: 1897-1970.g.

¹⁸⁸ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 194-195.

¹⁸⁹ Baltā gvarde bija kustība Krievijas pilsoņu karā (1918-1922) laikā, kuras mērķis bija apvienot cilvēkus cīņai pret boļševikiem.

¹⁹⁰ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 21.

¹⁹¹ Dzīves gadi: 1910-1936.g.

¹⁹² **Huiyilu, Baoerhan / 回忆录, 包尔汉.** Xinjiang wushinian / 新疆五十年. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984, p. 186-187.

Tajā pat laikā Sjiņdzjanas dienvidos arī notika sacelšanās. Cits hui musulmaņu grupējums apvienojās ar uiguru spēkiem, kas bija izvietojusies Kučas¹⁹³ apkārtnē. Par viņu līderi kļuva Timurs Begs¹⁹⁴ (*Timur Beg*). Apvienotie spēki turpināja ceļu, lai sakautu pretiniekus Kašgārā. Hui grupējuma līderis Ma Džaņcan¹⁹⁵ 马占仓 (*Ma Zhancang*) nodeva savus uiguru sabiedrotos, pilsētas aplenkuma laikā apvienojoties ar vietējo hui līderi Ma Šaovu¹⁹⁶ 马绍武 (*Ma Shaowu*) un uzbruka uiguriem, atstājot viņus bez līdera.¹⁹⁷

Laikā, kad visu provinci plosīja nemieri, Tarimas baseina pilsētā Khotanā trīs turīgi brāļi: Muhammads Amins Bughra¹⁹⁸ (*Muhammad Amin Bughra*), Abdulla Bughra¹⁹⁹ (*Abdullah Bughra*) un Nur Ahmads Jan Bughra²⁰⁰ (*Nur Ahmad Jan Bughra*), kas bija saņēmuši džadidistu izglītību, organizēja sacelšanos un, izmantojot radušos situāciju, pasludināja sevi par emīriem Khotanas emirātā. Viņi pasludināja emirāta neatkarību no Ķīnas 1933.gada 16. martā.²⁰¹ Nemiernieki padzina no reģiona vietējās varas autoritātes, bet tur dzīvojošie ķīnieši vairākumā gadījumā saglabāja savus īpašumus un dzīvības. Apmainā pret to viņiem lika pāriet islāmā, pretējā gadījumā draudot ar nāvessodu. Līdz ar pilsētas iekarošanu jauno emīru rokās nonāca pilsētas dārgumu glabātuve un ieroču krājumi. Viens no brāļiem un bijušais vietējais izdevējs Sabits Damolla²⁰² (*Sabit Damolla*) tika nosūtīti uz Kašgāru, kur viņi nodibināja Khotanas valdības biroju. Gada beigās birojs bija izveidojis sakarus ar citām nemiernieku grupām un to līderiem, kļūstot par multi-etnisku, nacionālistisku Austrumturkestānas Neatkarības asociācijas štābu. Savā darbībā tas balstījās uz nacionālisma, džadidisma un islāma reformisma idejām, kas lika pamatus Pirmajai ATR.²⁰³

¹⁹³ Pilsēta Sjiņdzjanas centrālajā daļā.

¹⁹⁴ Dzīves gadi: 1886-1933.g.

¹⁹⁵ Dzīves gadi nav zināmi.

¹⁹⁶ Dzīves gadi: 1874-1937.g.

¹⁹⁷ **Li Sheng / 厉声.** *Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状.* Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 166.

¹⁹⁸ Dzīves gadi: 1901-1965.g.

¹⁹⁹ Miris 1934. gadā.

²⁰⁰ Miris 1934.gadā.

²⁰¹ **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang.* New York: Columbia University Press, 2007, p. 197.

²⁰² Dzīves gadi: 1883-1934.g.

²⁰³ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland.* New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 77.

2.2.2. Pirmā Austrumturkestānas Republika

Austrumturkestānas Neatkarības asociācija ātri piesaistīja sev uigurus un citus Centrālāzijā dzīvojošus atbalstītājus. Viņi drukāja periodiskos izdevumus un manifestus, kuros aģitēja par Austrumturkestānas neatkarību. Tika savākta jauna valdība, kuras sastāvā pārsvarā bija 19.gs. sākuma džadidistu apgaismības kustības biedri: pedagogi, izdevēji un uzņēmēji no Kašgāras un Turfanas reģiona, kuriem nebija nekāda sakara ar brāļiem Bughrām.²⁰⁴ Uiguri, uzbeki un kirgīzi kļuva par jaunās valsts ministriem. 1933.gada 12. novembrī tika nodibināta ATR (skatīt 1. attēlu). Tas ir oficiāls valsts nosaukums saskaņā ar konstitūciju. To sauca arī par Uigurstānas Republiku, Islāma Austrumturkestānas Republiku jeb Turku Islāma Austrumturkestānas Republiku.²⁰⁵ Par pirmo un vienīgo valsts prezidentu kļuva uiguru neatkarības kustības līderis Hoja Nijazs²⁰⁶ (*Hoya Nijaz*), neskatoties uz faktu, ka viņš neatradās jaundibinātās republikas teritorijā, un pirms tam viņš bija vadījis cīņas Sjiņdzjanas ziemeļos, kuru laikā bija apvienojies ar Šen Šicai spēkiem.²⁰⁷

ATR pārvaldes pamatā tika likti 9 pamatprincipi, kuri koncentrējās uz ķīniešu pārvaldes izbeigšanu Austrumturkestānā, vienlīdzības un reliģiskās brīvības nodrošināšanu, vispārējo attīstību un labklājības celšanu un starptautisko attiecību veidošanu.²⁰⁸ Mūsdienās starp vēsturniekiem nepastāv vienots viedoklis par ATR valdības raksturu, īpaši reliģiskā ziņā. Ķīnas valdības Baltajā grāmatā²⁰⁹ tā ir aprakstīta kā fanātiski reliģisku Sjiņdzjanas separātistu un ekstrēmistu kustība.²¹⁰ Kā pierādījums pirmās ATR valdības neiecietībai un ekstrēmismam tiek minēta kristiešu misionāru vajāšana Khotanā. Tomēr jaundibinātajai republikai bija mazs sakars ar Khotanas emirātu un tā politiku. Turklāt, viens no pirmajiem premjerministra Sabita Damollas paziņojumiem pēc valsts neatkarības pasludināšanas apliecināja, ka šeit ārzemnieki var būt mierīgi par savu drošību un aicināja tos apmeklēt Kašgāru.²¹¹ Nevar noliegt islāma lomu valstī,

²⁰⁴ **Clarke, Michael.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 33.

²⁰⁵ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 78-79.

²⁰⁶ Dzīves gadi: 1889-1941.g.

²⁰⁷ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 201.

²⁰⁸ **Huiyilu, Baoerhan / 回忆录, 包尔汉.** Xinjiang wushinian / 新疆五十年. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984, p. 244-245.

²⁰⁹ Autoritatīvs valdības ziņojums, kas ietver aprakstu un priekšlikumus konkrētām darbībām kādā valstij svarīgā jomā vai jautājumā.

²¹⁰ Chinese Government White Paper. History and Development of Xinjiang, 2003. Pieejams: <http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts: 05. 05. 2013.]

²¹¹ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 78.

kuras konstitūcijas pirmajos pantos ir rakstīts, ka valsts tiks pārvaldīta saskaņā ar šariata²¹² likumiem. Tāpat jaunās valsts mērķi bija reformēt nodokļu sistēmu, veicināt ekonomisko izaugsmi, ieviest un uzturēt demokrātiskas valsts pamatprincipus, piemēram, vēlēšanas.²¹³

1.att. Pirmās Austrumturkestānas Republikas teritorija

Jautājumi, kas attiecas uz ATR identitāti un ideoloģiju arī mūsdienās ir apstrīdami, jo jaunais režīms ar grūtībām varēja saglabāt stingras pozīcijas Kašgārā. Valdības mērķi bija tālejoši un apmierināja tautas intereses, bet tie nevarēja tikt īstenoti bez resursiem, naudas līdzekļiem un starptautiskā atbalsta. Tā kā valstij nebija gandrīz nekādu resursu, tā cieta no strauji augošas inflācijas un nesaņēma nekādu starptautisko atbalstu. Visi mēģinājumi draudzīgu starptautisko attiecību izveidošanā izgāzās neskatoties uz to, ka neskaitāmi vēstnieki bija nosūtīti uz tādām valstīm kā PSRS, Afganistāna, Irāna, Turcija un Britu Indija. Austrumturkestāna griezās pie šīm valstīm ar lūgumu palīdzēt ar līdzekļiem un ieroču piegādi, bet valstis izvēlējās saglabāt neitralitāti un neiejaukties Ķīnas iekšējās lietās, neatzīstot ieradušos vēstniekus kā neatkarīgas valsts pārstāvjus. Austrumturkestānai nebija nekādu izredžu turpināt pastāvēt un attīstīties kā

²¹² Šariats ir islāma tiesību sistēma.

²¹³ Li Sheng / 厉声. Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003, p. 167.

neatkarīgi valstij, jo tā nesaņēma nekādu atbalstu un no visām pusēm to ielenca hui musulmaņu, PSRS un Ķīnas naidīgi noskaņotie spēki.²¹⁴

Tajā pat laikā Šen Šicai turpināja saņemt atbalstu no PSRS, kurai bija daudzi iemesli palīdzēt viņam. Kopš 19.gs. Sjiņdzjana PSRS bija nozīmīga ar to, ka bija svarīgs kokvilnas, vilnas, mājlopu, ādu un citu izejvielu piegādātāja. Tāpat tā bija plašs tirgus PSRS precēm. Sjiņdzjanas ziemeļu daļā tika iegūti derīgie izrakteņi, kas nonāca PSRS rīcībā. Tās valdība baidījās, ka Sjiņdzjana var nonākt Japānas ietekmē, kas jau bija veiksmīgi iekarojusi Mandžūriju un Iekšējo Mongoliju. Bailes pastiprināja izplatītās baumas, ka japāņu spēki ir apvienojušies ar Ma Džunjiņ vadītajiem hui musulmaņiem un Japānas izplatītā panturkisma un panislāmisma propoganda. Josifu Staļinu²¹⁵ (*Иосиф Сталин*) uztrauca fakts, ka sacelšanās Sjiņdzjanā var izplatīties uz Padomju Centrālāzijas republikām. Šo faktoru ietekmēta, PSRS bija nolēmusi ar Šen Šicai atbalstīšanu panākt ATR valdības atkāpšanos, kā arī stabilitāti un sev izdevīgu situāciju Sjiņdzjanas provincē.²¹⁶

Ma Džunjiņ vadītā ķīniešu armija no Ili reģiona bija nolēmusi uzbrukt Šen Šicai ieņemtajai Urumči pilsētai 1934.gada janvārī. Ar PSRS gaisa spēku atbalstu Ma Džunjiņ armija tika sakauta. Viņš ieradās Urumči un ielenca pilsētu, pārsteidzot Šen Šicai nesagatavotu un izolējot pilsētu no ār pasaules.²¹⁷ Nesaņemot gaidīto ķīniešu atbalstu kampaņa bija lemta neveiksmei, un pēc mēnesi ilga aplenkuma Ma Džunjiņ karaspēks tika atsviests uz dienvidiem un atkāpās Kašgāras virzienā, atbrīvojot Urumči no ielenkuma.²¹⁸ Tas bija izšķirošs brīdis viņa kampaņai, jo veiksmes gadījumā Naņdzjinas valdība solīja viņam Sjiņdzjanas gubernatora vietu.²¹⁹

1934.gada janvārī Hoja Nijazs bija ieradies Kašgārā ieņemt republikas prezidenta krēslu. Jau pēc mēneša atlikušie hui musulmaņu spēki ienāca Kašgārā pārstāvot Guomiņdana valdību. Prezidents, premjerministrs un jaunā Austrumturkestānas valdība 1934.gada 6.janvārī bija spiesti pamest Kašgāru, daļa no ierēdņiem bēga uz Indiju un citām Centrālāzijas valstīm, piemēram, Afganistānu. Tie, kas bija palikuši sāka nodot savus sabiedrotos, ar cerību saglabāt augstās pozīcijas vai savas dzīvības. Pa to laiku hui musulmaņi Kašgārā izlaupīja tās vecpilsētu un noslepkavoja daudzus uiguru civiliedzīvotājus. ATR armija tika pilnībā sakauta. Tādā veidā tieši

²¹⁴ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 78-80.

²¹⁵ Dzīves gadi: 1878-1953.g.

²¹⁶ Ibid., p. 78.

²¹⁷ **Clarke, Michael.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 34.

²¹⁸ **Chen Huisheng, Chen Chao / 陈慧生, 陈超.** Minguo Xinjiang shi / 民国新疆史. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 274.

²¹⁹ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 79-81.

ķīniešu musulmaņi bija tie, kas pēdējie pielika roku pie ATR sabrukšanas, bet tikpat lielu lomu tajā spēlēja PSRS, Naņdzjinas valdība un Šen Šicai. Jau bijušās ATR prezidents meklēja patvērumu PSRS, kas apsoltja viņam spožu nākotni, ja viņš nostāsies viņu pusē. 1934.gada 1.martā Hoja Nijazs parakstīja dokumentus, kas neatgriezeniski apstiprināja ATR sabrukumu un tās karaspēka izformēšanu.²²⁰ Atgriežoties Sjiņdzjanā viņš no Šen Šicai saņēma solīto dienvidu Sjiņdzjanas gubernatora vietu, bet visa Sjiņdzjana nonāca PSRS interesēm kalpojošā Šen Šicai pārvaldē.²²¹

Ir acīmredzami, ka jaunās valsts nospraustie mērķi atbilda modernas un progresējošas valsts paraugam. Tie varēja tikt īstenoti tikai ilgā laika posmā, tāpēc savas īsās pastāvēšanas laikā ATR nespēja sniegt tās iedzīvotājiem kāroto vienlīdzību, labklājību un brīvību no cittautu varas, jo cīņas par neatkarības saglabāšanu nenorima ne uz mirkli, uzliesmojot te vienā, te otrā reģionā. Neatkarīgas valsts nodibināšana bija uiguru un citu vietējo mazākumtautību triumfs un kļuva par atsperes punktu mūsdienu uiguru identitātes veidošanās procesā, bet steiga, kurā viss tika darīts, neļāva jaunās valsts līderiem būt tālredzīgiem un atstāja bez uzmanības vitāli svarīgus trūkumus pašas valsts pamatos. ATR kalpoja par piemēru tam, lai dekādi vēlāk daļa Sjiņdzjanas atkal kļūtu par neatkarīgu ATR.²²²

2.2.3. Otrā Austrumturkestānas Republika

No 1934. līdz 1941. gadam Sjiņdzjana bija PSRS satelītvalsts²²³, tāpat kā Ārējā Mongolija. Visu šo laiku PSRS bija atļauts iegūt Sjiņdzjanas derīgos izrakteņus, to skaitā arī naftu, apmaiņā pret Šen Šicai režīma atbalstīšanu. Padomju militārais, politiskais, tehniskais un drošības institūciju personāls reorganizēja viņa administrāciju.²²⁴ Šajā salīdzinoši stabilajā un mierīgajā laikā uiguri oficiāli bija kļuvuši par lielāko mazākumtautību provincē un bija atjaunojuši savu sen aizmirsto etnonīmu. Kopējā situācija reģionā uzlabojās, jo tajā ienāca PSRS līdzekļi, tika attīstītas komunikācijas, infrastruktūra, mazināta inflācija. Uiguru intelektuāļi neatmeta ideju par neatkarīgas valsts izveidošanu, bet stabilitāte un augošā apmierinātība ar

²²⁰ **Bovingdon, Gardner.** The Uyghurs: Strangers in Their Own Land. New York, Columbia University Press, 2010, p. 36-37.

²²¹ **Huiyilu, Baoerhan / 回忆录, 包尔汉.** Xinjiang wushinian / 新疆五十年. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984, p. 232.

²²² **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 79.

²²³ Valsts, kas ekonomiski un politiski ir atkarīga no lielvalstīm.

²²⁴ **Beller-Hann, Ildiko.** Community Matters in Xinjiang 1880–1949: Towards a Historical Anthropology of the Uyghur. Leiden: Brill Academic Publishers, 2008, p. 57-58.

dzīves apstākļiem Sjiņdzjanā atturēja vietējos iedzīvotājus no jauna nemieru un sacelšanās vilņa uzsākšanas. Īslaicīgi nemieri reģionā tika kontrolēti ar Padomju karaspēka ienākšanu, kas Sjiņdzjanā notika divreiz: 1934. un 1937.gadā.²²⁵ Sjiņdzjana un tās iedzīvotāji balansēja starp pasaules lielvalstīm, un jebkādas pārmaiņas to attiecībās tiešā veidā atbalsojās Sjiņdzjanā. Pēc Vācijas uzbrukuma PSRS 1942.gadā un ASV iesaistīšanās Otrajā pasaules karā, PSRS intereses un atbalsts Sjiņdzjanā strauji mazinājās, tāpēc Šen Šicai pievilcīgāka kļuva GMD valdība. 1944. gadā Šen Šicai mainīja savu viedokli un atkal griezās pie PSRS pēc atbalsta, taču šoreiz Staļins atteicās ar viņu sadarboties. Rezultātā 1944. gada septembrī GMD atcēla viņu no amata un paziņoja par varas pārņemšanu Sjiņdzjanā.²²⁶

Kopš visa Sjiņdzjana pēdējo reizi bija Ķīnas pārvaldē, tās iekšienē bija notikušas ievērojamas pārmaiņas. Starp Sjiņdzjanas ne ķīniešu tautām bija attīstījusies spēcīga tautas un etniskā apziņa, kuras mērķis bija atbrīvoties, pirmkārt, no ķīniešu pārvaldes. Savukārt GMD partijas administratīvās pārvaldes metodes bija ļoti maz mainījušās kopš Cjin dinastijas laikiem. Kaut gan Šen Šicai arī bija ķīnietis, viņa politika atšķīrībā no GMD politikas, neizraisīja tādu neapmierinātību, jo viņa laikā tika pieņemta un īstenota etniskā klasifikācija, kā arī veicināta visu etnisko grupu un tautu vienlīdzības ideju iesakņošanās. Toties GMD līderi izrādījās neiecietīgi pret vietējo iedzīvotāju vēlmēm un pēc atgriešanās reģionā ar jauniem spēkiem sāka veicināt haņ ķīniešu pārceļšanos uz reģionu un tā ekonomisku integrāciju Ķīnas valstī.²²⁷ Papildus tam visos administratīvajos līmeņos bija paredzēts nomainīt tjurku tautību ierēdņus ar haņ ķīniešiem un palielināt nodokļus, lai apmaksātu armijas uzturēšanas izmaksas provincē. Vēl viens svarīgs punkts GMD politikā, kas atšķīra to no Šen Šicai bija publiski veikts paziņojums, ka tādas tautas kā uiguri, kazahi un kirgīzi neeksistējo.²²⁸ Vēl līdz brīdim, kad Šen Šicai pameta Sjiņdzjanu, Ķīnas nacionālistu valdības politika provincē bija ieguvusi daudzus pretiniekus. Turklāt GMD bija problēmas ar kārtības un miera saglabāšanu Sjiņdzjanā, kas ar laiku tikai pasliktinājās. Austrumturkestānas Neatkarības kustībai parādījās jauna izdevība veiksmīgi īstenot savu mērķi un šoreiz nodibināt ilglaicīgu un starptautiski atzītu valsti.²²⁹

²²⁵ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 81-82.

²²⁶ **Huiyilu, Baoerhan / 回忆录, 包尔汉.** Xinjiang wushinian / 新疆五十年. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984, p. 227-228.

²²⁷ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 32-35.

²²⁸ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 82-83.

²²⁹ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 216-217.

1944.gada oktobrī sacelšanās pret GMD valdību pieņēmas spēkā. Tas bija sākums tā saucamajai „Trīs apgabalu revolūcijai”²³⁰, kuras rezultātā tika nodibināta Otrā ATR (skatīt 2. attēlu).²³¹ Nemiernieku skaits ātri auga un prasmīgas kampaņas, kuras atbalstīja PSRS, un vadīja tur trenēti vīri, kas pēc Pirmās ATR sabrukuma bija devušies uz PSRS, palīdzēja piesaistīt ATR neatkarības kustībai arvien jaunus sabiedrotos.²³² Ātri ieguvuši kontroli Sjiņdzjanas ziemeļu daļā, nemiernieki izraidīja vai nogalināja vietējos ķīniešus. Musulmanis Elihans Tore²³³ (*Elihan Töre*), kas bija nemieru līderis, izveidoja Turkestānas Islāma Valdību, par Otrās ATR 東突厥斯坦共和国 (*Dongtujuesitan gongheguo*) galvaspilsētu pasludinot Ghuljas²³⁴ pilsētu.²³⁵

2. att. Otrās Austrumturkestānas Republikas teritorija

²³⁰ Nosaukums radies, jo nemieru epicentrs bija trīs apgabali ziemeļu Sjiņdzjanā: Ili, Altaja un Tarbagataja apgabals.

²³¹ **Bai Zhensheng / 白振声**. *Xinjiang xiandai zhenzhi shehui shilue, 1912-1949 / 新疆现代政治社会史略*. Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992, p. 375.

²³² **Clarke, Michael**. *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009*. Oxon: Routledge, 2011, p. 35.

²³³ Dzīves gadi: 1884-1976.g.

²³⁴ Mūsdienu Jininas 伊宁 (*Yining*) pilsēta.

²³⁵ **Forbes, Andrew D. W.** *Warlords and Muslims in Chinese Central Asia: a political history of Republican Sinkiang 1911-1949*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 176.

Jaunās valsts pirmie un galvenie nospraustie mērķi bija ķīniešu pārvaldes izbeigšana, visu tautu vienlīdzība, draudzīgas attiecības ar PSRS un ķīniešu imigrācijas apturēšana. Cīņas starp Ķīnas un ATR karaspēku, kurš pārsvarā sastāvēja no uiguriem, beidzās 1946.gadā, kad starp GMD un ATR tika panākta vienošanās. Līdz tam brīdim, ATR kontrolē bija nonākusi Džungārija²³⁶, bet GMD kontrolēja Sjiņdzjanas dienvidu daļu. Attiecības starp ATR un GMD līderiem mainījās pēc tam, kad 1945.gada augustā Ķīna un PSRS parakstīja Draudzības un Sadarbības līgumu ar abpusēji izdevīgiem nosacījumiem. Tā rezultātā PSRS atbalsts ATR praktiski bija beidzies, kaut gan *de facto* tā palika PSRS pakļautībā, kas turpināja izmantot Sjiņdzjanas ziemeļos iegūstamos resursus, bet ATR līderi sāka veidot koalīcijas valdību ar GMD, no kuras turpmāk saņēma atbalstu. Par jaunās koalīcijas valdības priekšsēdētāja vietnieku Sjiņdzjanā kļuva uigurs Ehmetjans Kasimi²³⁷ (*Ehmetjan Qasimi*), bet priekšsēdētāja vietu ieguva ķīnietis Džan Džidun (*Zhang Zhidong*), kas iecēla vairākus ietekmīgus uigurus par Sjiņdzjanas jaunizveidotās provinciālās asamblejas padomdevējiem. Viņš aktīvi pauda savus uzskatus attiecībā uz etniskā jautājuma nozīmīgumu un tā risināšanas iespējām ATR un pārējā Sjiņdzjanas teritorijā.²³⁸ Provinces gubernatora vietu šajā laikā ieņēma uigurs Masuds Sabri²³⁹ (*Masud Sabri*), kas nomainīja savu priekšgājēju Bai Čunsji²⁴⁰ 白崇禧 (*Bai Chongxi*) pateicoties savai izteiktajai anti-Padomju politiskajai nostājai.²⁴¹

Noslēgtā vienošanās starp ATR un GMD izrādījās īslaicīga un zaudēja savu spēku jau pēc gada, jo abas puses nepildīja nosacījumus, par kuriem bija vienojušās. ATR turpināja saglabāt un uzturēt savu karaspēku un valsts valūtu somus (*som*), bet GMD iejaucās Sjiņdzjanā notiekošajās vēlēšanās ar mērķi nepieļaut ne ķīniešu kandidātu ievēlšanu. Īsi pirms tam ATR līderis Elihans Tore pazuda mīklainos apstākļos, un par jauno valsts galvu kļuva Ehmetjans Kasimi, kas bija saņēmis savu izglītību PSRS. Trīs ieceltie provinciālās asamblejas padomdevēji Muhammads Bughra, Masuds Sabri un Isa Alptekins²⁴² (*Isa Alptekin*) nevēlējās atkal pieļaut PSRS ietekmes pastiprināšanos, tāpēc nonāca pie idejas par tjurku autonomiju iekš Ķīnas Republikas. Džan

²³⁶ Sjiņdzjanas ziemeļu daļa.

²³⁷ Dzīves gadi: 1914-1949.g.

²³⁸ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 217-218.

²³⁹ Dzīves gadi: 1886-1952.g.

²⁴⁰ Dzīves gadi: 1893-1966.g.

²⁴¹ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 83.

²⁴² Dzīves gadi: 1901-1995.g.

Džidun arī atbalstīja šo ideju, jo uzskatīja pašnoteikšanās tiesību piešķiršanu ne ķīniešu tautām par vienīgo izeju, kā pilsoņu kara plosītai Ķīnai saglabāt stingras pozīcijas Sjiņdzjanā.²⁴³

Kad 1947.gadā koalīcijas valdība sabruka, Masuds Sabri kļuva par provinciālās asamblejas priekšsēdētāju, bet Ehmetjans Kasimi un viņa sociālistiski noskaņotie domubiedri ATR neatbalstīja Sabri un viņa līdzgaitniekus. Kopš šī brīža GMD ietekme uz Sjiņdzjanu palielinājās, izplatoties arī uz ekonomiku, kas cieta no inflācijas tāpat kā Ķīnas iekšienē. 1949.gada janvārī Sabri vietā nāca Burhans Šehindi²⁴⁴ (*Burhan Shehindi*), kuram izdevās nedaudz stabilizēt ekonomisko situāciju reģionā, bet viņa turpmāko darbību pārtrauca ĶKP uzvara Pilsoņu karā.²⁴⁵

Pretēja situācija bija izveidojusies ATR. Tās pastāvēšanas laikā valsts ekonomika netika pakļauta inflācijai, ko nodrošināja no Ķīnas neatkarīga valūta. ATR labklājība uzlabojās pateicoties subsīdijām no koalīcijas valdības Urumči, tirdzniecības ar PSRS un tās investīcijām izrakteņu ieguvē. ATR valdība izveidoja regulāru un efektīvu nodokļu sistēmu, padarīja pamatizglītību pieejamāku, aizdeva laukstrādniekiem naudu un sēklas, lai attīstītu lauksaimniecību, investēja naudu medicīnas attīstībā, apmaksāja laikrakstu izdošanu piecās visvairāk runātajās valsts valodās. Situācija šajās jomās manāmi uzlabojās - saslimstības skaits ar dažādām viegli pārnēsājamām slimībām mazinājās, un pieauga lasīt un rakstīt pratēju skaits. Relatīva stabilitāte un ekonomiskā izaugsme padarīja ATR un tās politisko režīmu par plaši atzītu un slavējamu vietējo iedzīvotāju vidū.²⁴⁶

1949.gada otrajā pusē visiem bija acīmredzams, ka varu Ķīnā pārņems komunistiskā partija. PSRS atbalstīja komunistu nākšanu pie varas Ķīnā, un abas valstis izlēma Sjiņdzjanas un ATR likteni. Tām bija lemts atkal savienoties un kļūt par ĶTR provinci. Tā paša gada jūlijā ĶKP vadītā TAA pārņēma kontroli Sjiņdzjanas dienvidu daļā.²⁴⁷ Tai izrādīja pretestību tikai Osmans Bators²⁴⁸ (*Osman Batur*), kas vadīja nelielus kazahu grupējumus kalnu apvidos. Viņu pretošanās netika novērsta līdz pat 1954.gadam. ĶKP acīs ATR bija daudz nopietnāka problēma nekā GMD spēki Sjiņdzjanas dienvidos. 1949.gada augustā ĶKP pārstāvis tika nosūtīts uz Ghulju, lai veiktu pārrunas ar ATR vadību. Mao Dzedun ar viņa starpniecību aicināja ATR līderu delegāciju

²⁴³ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 84-85.

²⁴⁴ Dzīves gadi: 1894-1989.g.

²⁴⁵ **Forbes, Andrew D. W.** Warlords and Muslims in Chinese Central Asia: a political history of Republican Sinkiang 1911-1949. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 196.

²⁴⁶ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 85.

²⁴⁷ **Chen Huisheng, Chen Chao / 陈慧生, 陈超.** Minguo Xinjiang shi / 民国新疆史. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 437-438.

²⁴⁸ Dzīves gadi: 1899-1951.g.

apmeklēt Ķīnas Tautas Politisko Konsultatīvo konferenci Pekinā, kuras laikā bija plānots apspriest to, kāda politika turpmāk tiks īstenota attiecībā uz ne ķīniešiem un ne komunistiem ĶTR. Augusta beigās ATR līderu delegācija iekāpa lidmašīnā, lai dotos uz Pekinu, bet 3. septembrī PSRS paziņoja par lidmašīnas katastrofu, kuras laikā visa delegācija gāja bojā. Apstākļi tā arī netika noskaidroti, tāpēc mūsdienās pastāv vairākas versijas. Galvenā no tām ir, ka gan Mao, gan Staļins vienojās un izlēma ATR likteni, jo tās pastāvēšana vairs nebija izdevīga nevienai no pusēm. ATR līderu mīklainā bojāeja mūsdienās ir viens no faktoriem, kas stimulē Austrumturkestānas Neatkarības kustību ar visiem spēkiem panākt republikas atjaunošanu.²⁴⁹

Otrās ATR panākumi bija daudz ievērojamāki nekā tie, kas tika panākti pirmās ATR laikā. To parāda GMD un PSRS attiecības ar ATR valdību, kas šoreiz tika uztverta daudz nopietnāk. Svarīgi ir tas, ka ATR iekšējā izaugsme bija spējīga notikt neskatoties uz problēmām pārējā provinces teritorijā, ar kurām GMD nespēja tikt galā tikpat veiksmīgi kā ATR vadība. Nākotnes perspektīvā šāda stabilitāte un reformas varēja novest pie ATR atzīšanas pasaules līmenī. Protams, ārkārtīgi svarīgu lomu valsts izveidē un attīstībā nospēlēja PSRS spēcīgais atbalsts, ar kura palīdzību tika izveidota daudz veiksmīgāka un efektīvāka valdība, valsts institūcijas un attīstības plāns, kas pēc valsts 5 gadu pastāvēšanas spēja atnest ievērojamus rezultātus. Iespējams, otrās ATR turpmākā nākotne būtu ne mazāk veiksmīga, un tās pastāvēšana turpinātos daudz ilgāk, ja uzvaru Ķīnas Pilsoņu karā būtu izcīnījusi GMD. To parāda fakts, ka, veidojot koalīcijas valdību ar ATR, GMD pauda uzskatu, ka Sjiņdzjana ir salīdzināma ar Britu Indiju vai amerikāņu Filipīnām, un, pamatojoties ar globālo dekolonizācijas vilni apgalvoja, ka arī Sjiņdzjanai ir iespēja iegūt neatkarību pēc Pilsoņu kara beigām Ķīnā, jo tās iedzīvotāju kultūra joprojām ķīniešiem bija tikpat sveša kā Cjin dinastijas laikā.²⁵⁰

²⁴⁹ **Forbes, Andrew D. W.** Warlords and Muslims in Chinese Central Asia: a political history of Republican Sinkiang 1911-1949. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 215-217.

²⁵⁰ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 85-87.

2.3. Ķīnas Tautas Republikas periods

1949.gadā varu Sjiņdzjanā pārņēma komunisti, un tā tika inkorporēta ĶTR sastāvā. TAA ienākšanu Sjiņdzjanā ķīnieši sauc par „Miermīlīgu atbrīvošanu”, ar to uzsverot PSRS ietekmes pārtraukšanu.²⁵¹ Vēloties konsolidēt savu varu un iegūt vietējo atbalstu, 1955.gada 1.oktobrī Sjiņdzjanas province tika pasludināta par Sjiņdzjanas Uiguru Autonomo Reģionu. Šeit svarīga bija tieši autonomijas piešķiršana ne haņ tautām, kam bija jānodrošina vietējo iedzīvotāju apmierinātība ar komunistu valdīšanu un stabilitāti reģionā. Tādā veidā sākotnēji tika likvidēti galvenie cēloņi, kas varēja izraisīt jaunas sacelšanās. Pēc autonomā reģiona izveidošanas uiguru neapmierinātība uz laiku mazinājās, jo lielas cerības tika liktas uz to, ka Sjiņdzjanas pārvaldē dominēs uiguri un citu tjurku tautu pārstāvji, kā arī, ka haņ ķīniešu ietekme uz vietējo iedzīvotāju ikdienas dzīvi un kultūru būs tik minimāla, ka neradīs nekādas domstarpības. Vēlākās pārmaiņas valsts iekšienē, komunistu īstenotā politika un ĶTR attiecības ar ārvalstīm tiešā veidā atbalsojās Sjiņdzjanā, izvirzot priekšplānā jaunas problēmas un atkal pastiprinot vietējo iedzīvotāju vēlmi izkļūt no ĶTR pakļautības. Abu pušu viedokļi šajā jautājumā krasi atšķiras. Uiguri uzskata, ka visas ĶTR veiktās darbības un tās politika negatīvi ietekmē un pat apdraudē tjurku tautu identitāti un kultūru, neskatoties uz ĶTR finansētajām reģiona attīstības programmām dažādās jomās, kas vairāku gadu desmitu laikā palīdzēja celt reģiona kopējo labklājību. ĶTR uzskata, ka bez īstenotās politiskās, kulturālās un ekonomiskās integrācijas politikas Sjiņdzjanas attīstība būtu apstājusies, un to tikai destabilizētu cīņas par varu provinces iekšienē, nenesot nekādu labumu vietējiem iedzīvotājiem.²⁵²

Milzīgu iesaīdu uz Austrumturkestānas Neatkarības kustības turpmāko darbību atstāja Simts ziedu kampaņa²⁵³ 百花运动 (*baihua yundong*), Lielā lēciena kampaņa²⁵⁴ 大跃进 (*dayuejin*) un Kultūras revolūcija²⁵⁵ 文化大革命 (*wenhua da geming*). Simts ziedu kampaņa,

²⁵¹ **Chen Huisheng, Chen Chao / 陈慧生, 陈超.** Minguo Xinjiang shi / 民国新疆史. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 445.

²⁵² **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 92.

²⁵³ Simts ziedu kampaņa jeb Simts ziedu kustība tika aizsākta 1956.gadā ar nodomu veicināt domu un runas brīvību, kā arī ĶKP brīvu kritizēšanu gan no ķīniešu, gan no citu tautību intelektuāļu puses ar mērķi uzlabot partijas darbību un celt tās prestižu.

²⁵⁴ ĶKP īstenoja ekonomiska un sociāla kampaņa no 1958-1961.gadam. Tās mērķis bija izmantojot lielo iedzīvotāju skaitu ātri pārvērst valsti no agrāras par modernu, komunistisku valsti ar straujas industrializācijas un kolektīvizācijas palīdzību, kas beidzās ar visas valsts badu.

²⁵⁵ Kultūras revolūcija bija sociālistiska un politiska kustība, kas notika Ķīnā no 1966. līdz 1976. gadam. To ierosināja Mao Dzeduns ar mērķi ievest Ķīnā sociālismu, kas tika īstenots likvidējot kapitālismu, tradīcijas un kultūras elementus no imperiālās Ķīnas un tās sabiedrības.

kuras mērķis bija iegūt iedzīvotāju labvēlību un pilnveidot pārvaldes metodes, ļaujot viņiem brīvi izpaust savas domas un kritisku viedokli par komunistisko partiju un tās darbību parādīja Sjiņdzjanas iedzīvotāju patiesās domas: neapmierinātību ar atšķirību starp solīto un reālo autonomiju reģionā, neiecietību pret ne haņ tautām un, viņuprāt, nevienlīdzību starp te dzīvojošiem ķīniešiem un tjurkiem. Mazāk kā desmit gadus kopš Sjiņdzjanas atkalpievienošanas Ķīnai iedzīvotāju neapmierinātība atkal bija tik augstā līmenī, ka periodiski sekmēja īslaicīgus nemierus un prasības par reģiona atdalīšanos no Ķīnas. Virspusē nonākušais tjurku viedoklis parādīja ĶTR valdībai patieso situāciju Sjiņdzjanā un formēja tās pārvaldes politikas vadlīnijas, kas mūsdienu uiguru skatījumā atstāja lielākoties negatīvu iespaidu. Simts ziedu kampaņas laikā īpaši uiguri un kazahi kritizēja autonomijas sistēmu kā krāpniecisku un skarbu, pieprasot lielāku lomu vietējā valdībā un mazākumtībām svarīgu lēmumu pieņemšanā. Pēc kampaņas šīs prasības tika nosauktas par pretošanos ĶTR valdībai. Vislielāko sašutumu starp Ķīnas centrālās valdības ierēdņiem izraisīja uiguru apsūdzība, ka bintuaņ militārajās apmetnēs dzīvojošie ķīnieši ir haņ koloniālisti.²⁵⁶

Tajā pat laikā Ķīnas un PSRS attiecības sāka pasliktināties. Tā kā Sjiņdzjanai un PSRS 19-20.gs. bija izveidojušās ciešas attiecības, tā bija īpaši jūtīga pret visām izmaiņām lielvalstu attiecībās. Mao radikālā Lielā lēciena kampaņa Sjiņdzjanā sākās ar strauju kulturālo homogenizāciju, lai veiksmīgi īstenotu kampaņas nospraustos mērķus, kas izpaudās daudz mazākā iecietībā attiecībā uz atšķirīgo, šajā gadījumā – tjurkiem musulmaņiem. Pat atšķirīga etniskā piederība kļuva par šķērsli ceļā uz progresu, un ĶKP līderi uzsāka islāma un citu „atpalikušo” paražu apkarošanu. Šajā laikā visi, kas jebkādu iemeslu dēļ nonāca aizdomās par sadarbību ar PSRS vai aģitāciju par Austrumturkestānas neatkarību tika ievietoti cietumos vai darba nometnēs. Visaktīvāk tas notika Lielā lēciena kampaņas laikā. Tā norisinājās Sjiņdzjanā tādā pašā veidā kā citur valstī, rezultātā izraisot badu, kas aiznesa neskaitāmas cilvēku dzīvības. Kaut gan Sjiņdzjanā situācija bija nedaudz labāka un bada gados apkārtējo provinču iedzīvotāji masveidā pārcēlās uz Sjiņdzjanu, mēģinot izvairīties no Lielā lēciena kampaņas sekām, Austrumturkestānas neatkarības atbalstītāji tajā visā saskatīja tikai vēl vienu iemeslu, kāpēc viņiem būtu jāatdalās no Ķīnas.²⁵⁷

Ķīnai lielā mērā izdevās pārņemt kontroli Sjiņdzjanā mierīgā veidā, pateicoties relatīvi liberālai politikai attiecībā pret uiguriem, kuru reliģiskā dzīve un citi kultūras izpausmes veidi netika stingri ierobežoti. Lielā lēciena kampaņas laikā ĶTR nostāja attiecībā uz Sjiņdzjanu un tās

²⁵⁶ Starr, Frederick S (ed.) Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 85-87.

²⁵⁷ Ibid., p. 93.

iedzīvotājiem mainījās: kopā ar radikālu kolektīvizāciju tika uzsākti izteikti asimilācijas veicināšanas pasākumi, kas pirmkārt skāra visjūtīgākās tjurku sabiedrības dzīves un kultūras sfēras, tādas kā reliģija un valoda. Stingrā ĶTR politika, PSRS propoganda un strauji notikušās pārmaiņas reģionā vietējiem iedzīvotājiem lika saprast, ka dotajā situācijā nebūs iespējams jau trešo reizi spert soli pretī kārotajai Austrumturkestānas neatkarībai, tāpēc desmitiem tūkstošu uiguru un citu tjurku devās uz PSRS, nevēloties samierināties ar pastāvošo situāciju. Kampaņas sekas izvērsās vardarbīgos nemieros Jininas pilsētā. Pretošanās un nelieli nemieri Sjiņdzjanā bija vērojami visu laiku kopš tā tika iekļauta Ķīnas impērijā, bet pēc Sjiņdzjanas iekļaušanas ĶTR lielākie un vardarbīgākie nemieri sakrita ar Lielā lēciena un Kultūras revolūcijas sekām.²⁵⁸

Pēc Lielā lēciena kampaņas seku apzināšanas, Sjiņdzjanas autoritātes sāka izrādīt vairāk iecietības pret ne ķīniešiem, kā arī pauda uzskatu, ka plānotajai kultūru saplūšanai jānotiek pakāpeniski un ilgā laika posmā, nevis jānotiek piespiedu kārtā, nerespektējot svešas kultūras robežas.²⁵⁹ Šāds nostādījums būtu bijis visveiksmīgākais variants, lai izraisītu vietējos iedzīvotājos pēc iespējas mazāku nepatiku pret ķīniešiem reģionā un komunistu valdīšanu. Dažus gadus ilgušais atslābums dažādu kultūru konfliktā beidzās brīdī, kad visā valstī tika uzsākta Kultūras revolūcija.²⁶⁰

Līdz ar tās sākumu visu valsti pāršalca nemieri. Arī Sjiņdzjana nebija izņēmums. Nemiernieku grupas, TAA spēki un par Sjiņdzjanas „mazo imperatoru” sauktais Van Eņmao²⁶¹ 王恩茂 (*Wang Enmao*) cīnījās par ietekmi reģionā. Šoreiz nestabilais stāvoklis nepalīdzēja vietējai tjurku elitei pārņemt varu, Van Eņmao tika padzīts, atbrīvojot vietu tiem, kam bija paredzēts īstenot Mao Dzedun izstrādātos radikālos mērķus. Šajā laika posmā Sjiņdzjanā, tāpat kā citos ne ķīniešu reģionos, tika mērķēts uz mazākumtautību kultūru izskaušanu, kas attiecās, piemēram, uz tradicionālo apģērbu, reliģiskajām tradīcijām u.t.t., kas savu atšķirību dēļ atkal kļuva par atpalcības pazīmi. Kultūras revolūcijas laikā Sjiņdzjanas ekonomika cieta daudz smagāk, nekā citur ĶTR. Tas notika tāpēc, ka šajā laika periodā Sjiņdzjanas iedzīvotāju skaits pieauga par vairāk nekā 40%, bet lauksaimniecības saražotās produkcijas daudzums praktiski

²⁵⁸ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment.* IN: Policy Studies 6, 2004, p. 4-7. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/publications/violent-separatism-xinjiang-critical-assessment> [skatīts:05.05.2013.]

²⁵⁹ **Wang, David.** *East Turkestan Movement in Xinjiang.* IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, Issue 1, 1998, p. 5-6.

²⁶⁰ **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang.* New York: Columbia University Press, 2007, p. 236.

²⁶¹ Dzīves gadi: 1912-2001.g.

nepalielinājās.²⁶² Bintuaņ 兵团 (*bingutan*) jeb ķīniešu militārās apmetnes, kuru mērķis bija vadīt vietējo lauksaimniecību un attīstīt reģionu, tā vietā iesaistījās politiskajos procesos un bruņotajos konfliktos. Šī iemesla dēļ 1975.gadā tās tika reformētas, bet atkal uzsāka darbību 1981.gadā, kad uiguru nemieri pieņēmas spēkā līdz ar Den Sjaopin īstenoto Reformu un Atvērtības politiku, kas bija krasi atšķirīga no Mao laikā pastāvošā režīma un pavēra jaunas iespējas Austrumturkestānas Neatkarības kustības attīstībai.²⁶³ Līdz ar Den Sjaopin nākšanu pie varas ĶTR politika Sjiņdzjanā kļuva pieļāvīgāka, un situācija kopumā kļuva stabilāka. Parādījušos iespēju paust savu neapmierinātību šajā brīdī izmantoja studenti, kas apvienojās miermīlīgās demonstrācijās pret atomizmēģinājumiem, ķīniešu migrāciju un viena bērna politikas izplatīšanos arī uz mazākumtautībām.²⁶⁴

Otrās ATR panākumi un sadarbība ar PSRS turpināja atbalsoties pat Kultūras revolūcijas laikā, kad Austrumturkestānas Tautas Revolucionārā Partija (*East Turkestan People's Revolutionary Party*) slepenībā izdeva publikācijas, kurās aģitēja par neatkarīgas, sekulāras, komunistiskas valsts izveidi, kas būtu orientēta uz sadarbību ar PSRS. Atskatoties atpakaļ ir skaidrs, ka vislielākā mērā ĶTR politika attiecībā uz mazākumtautībām izcēlās ar stingriem asimilācijas pasākumiem un neiecietību tieši Kultūras revolūcijas laikā. Smagā Kultūras revolūcijas norise un praktiski visu privilēģiju atņemšana uiguriem bija iemesls, kāpēc līdz ar Kultūras revolūcijas beigām tautā krājusies neapmierinātība izvērsās vardarbīgos nemieros, radikālā islāma kultivēšanā un sāka likt pamatus tam, lai 20.gs. beigās aktivizējusies ar jaunu spēku, saņemtu ļoti mazu starptautisko atbalstu, salīdzinot, piemēram, ar Tibetas Neatkarības kustību.²⁶⁵ Pēc pārbaudījumiem, kuriem cauri bija jāiziet Sjiņdzjanas iedzīvotājiem vairāku gadu desmitu garumā, to lojalitāte un attieksme pret ĶKP vairs nekad nav bijusi tik pozitīva kā pirmajos gados pēc reģiona iekļaušanas ĶTR un autonomijas piešķiršanas tjurku tautām.²⁶⁶

²⁶² **Toops, Stanley.** *Demographics and Development in Xinjiang after 1949.* IN: Working papers No.1, 2004, p. 6. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/EWCWwp001.pdf> [skatīts:05.05.2013.]

²⁶³ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland.* New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 96.

²⁶⁴ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment.* IN: Policy Studies 6, 2004, p. 9. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS006.pdf> [skatīts:05.05.2013.]

²⁶⁵ **Clarke, Michael.** *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009.* Oxon: Routledge, 2011, p. 90-93.

²⁶⁶ **Dillon, Michael.** *Xinjiang-China's Muslim Far Northwest.* London: Routledge Curzon, 2004, p. 57-58.

3. AUSTRUMTURKESTĀNAS NEATKARĪBAS KUSTĪBA MŪSDIENĀS

3.1. Uiguru neapmierinātības iemesli

Viens no galvenajiem vadmotīviem Ķīnas 20.gs. vēsturē bija Ķīnas konsolidēšana mūsdienīgā valstī un no Cjin dinastijas pārņemto robežu aizsargāšana. Kopš 20.gs.beigām, kad Ķīna atguvās no Kultūras Revolūcijas sekām un sekmīgi īstenoja Den Sjaopin reformu un atvērtības politiku, tā pilnveidoja savu taktiku attiecībā uz mazākumtautību integrācijas jautājumu. No Pekinas perspektīvas Sjiņdzjanas kontrole kopš šī laika balstījās uz intensīvas ekonomiskās izaugsmes un attīstības veicināšanas, ar ko bija plānots nomierināt Sjiņdzjanā dzīvojošās ne ķīniešu etniskās grupas. Tajā pat laikā strauji izveidojusies ideju un informācijas apmaiņa starp Sjiņdzjanu un jaunizveidotajām Centrālāzijas valstīm pateicoties atvērtajiem robežām, pavērusies iespēja atklāt šo problēmu starptautiskā līmenī, un islāma atdzimšana Centrālāzijā nenesa Ķīnas valdībai gaidītos rezultātus. Tieši pretēji gaidītajam, rezultāti izrādījās pretrunīgi. Reģiona attīstības programma tikai apstiprināja uiguru bažas par viņu tiesību ierobežošanu un izraisīja neapmierinātību haņ ķīniešu starpā sakarā ar valsts, viņuprāt, pārāk lielo labvēlību un palīdzību mazākumtautībām. Šādas radušās pretrunas ir iemesls ne tikai turpmākiem uiguru nemieriem, bet arī vēl lielākam etniskajam saspīlējumam starp uiguriem un haņ ķīniešiem.²⁶⁷

3.1.1. *Bintuaņ militārās apmetnes*

Bintuaņ militārās apmetnes Sjiņdzjanā tika nodibinātas drīz pēc TAA ienākšanas provincē, 1954.gadā. Tās ir veidotas, balstoties uz Cjin dinastijas laikā celto militāro apmetņu parauga, bet modernizētas. Sākotnēji tās cēla, lai ar to palīdzību veicinātu reģiona ekonomisko izaugsmi. Bintuaņ bija vieta, kas kalpoja kā pastāvīgas apmetnes haņ ķīniešiem Sjiņdzjanas teritorijā.²⁶⁸ To var saukt par organizāciju, kas Sjiņdzjanā nodarbojās ar ķīniešu izmitināšanu un nodarbināšanu. Tās tika apsargātas, tādā veidā nodrošinoties no iespējamām sadursmēm starp

²⁶⁷ **Rossabi, Morris (ed.)** Governing China's Multiethnic Frontiers. Seattle: University of Washington Press, 2004, p. 121-125.

²⁶⁸ **Chen Huisheng, Chen Chao / 陈慧生, 陈超.** Minguo Xinjiang shi / 民国新疆史. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999, p. 315-317.

tjurkiem un ķīniešiem.²⁶⁹ Bintuaņ lielākā mērā sastāvēja no civiliedzīvotājiem, bet uzturēja arī lielu skaitu karavīru, kas bija piedalījušies Pilsoņu karā, un tagad kalpoja kā vietējā policija, saglabāja militārās hierarhijas elementus un saites ar TAA. Tāpat bintuaņ pildīja daudzas administratīvās funkcijas, piemēram, pievērsās veselības aprūpei un izglītībai.²⁷⁰ Papildus visam ĶTR kā bintuaņ dibināšanas mērķus min sociālās stabilitātes, etniskās harmonijas nodrošināšanu un ĶTR robežu aizsardzību.²⁷¹

1970-to gadu vidū, kad bija vērojams vislielākais ķīniešu skaita pieaugums reģionā, bintuaņ uzņēma simtiem tūkstošu ķīniešu migrantu, kuru skaitā bija par dažādiem noziegumiem notiesāti noziedzinieki un no mācību iestādēm izslēgti jaunieši. Vietējie iedzīvotāji ar piesardzību izturējās pret militārajām apmetnēm un uzskatīja tās par ĶTR ietekmes pastiprināšanās un neierobežotās varas pazīmi.²⁷² Uiguri un citi tjurki uzskatīja, ka tādas apmetnes samazina viņu tiesības uz autonomijas saņemšanu. Pēc Kultūras Revolūcijas liels skaits ķīniešu atgriezās valsts iekšienē, bet vairāki simti tūkstoši cilvēku palika uz dzīvi Sjiņdzjanā.²⁷³

Milzīgais skaits apmetņu iedzīvotāju nodarbojās ar lauksaimniecību un apstrādājamās zemes platības palielināšanu. Viņi attīrīja zemi, izcirta mežus, būvēja dambjus, raka kanālus, tā ievērojami palielinot apstrādei pakļautās zemes un vietām ļoti krasi izmainot ainavu. Kopumā, līdz 1961.gadam vien apstrādājamās zemes platība Sjiņdzjanā trīskaršojās. Pārmaiņas notika pārsvarā provinces ziemeļu un austrumu daļā, bet ar bintuaņ apmetnēm, kas ar laiku tika izveidotas arī Tarimas baseinā, Sjiņdzjanas dienvidu reģionā pirmo reizi vēsturē ienāca tik liels skaits ķīniešu. Vietējo iedzīvotāju neapmierinātība ar bintuaņ darbību laika gaitā pieauga, jo viņiem svarīgāk bija tas, ka viņu dzimtā zeme tiek izmainīta ar svešām rokām, lai pabarotu ķīniešus, nevis tas, ka šādas ķīniešu darbības nākotnes perspektīvā var celt reģiona un iedzīvotāju labklājību. Uiguri bija gatavi dzīvot tādos pašos apstākļos kā līdz šim, bet nevēlējās, lai kāds rīkojas ar Sjiņdzjanas zemi viņu vietā, uztverot to par tiešu apvainojumu un necieņu. Līdzīga attieksme bija vērojama attiecībā uz ĶTR īstenoto Zemes reformu. Lielākajiem zemes īpašniekiem tās tika atņemtas un sadalītas starp zemniekiem, tādējādi izpelnoties viņu atbalstu.²⁷⁴

²⁶⁹ **Rossabi, Morris (ed.)** *Governing China's Multiethnic Frontiers*. Seattle: University of Washington Press, 2004, p. 157-158.

²⁷⁰ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 90.

²⁷¹ Chinese Government White Paper. *History and Development of Xinjiang*, 2003. Pieejams: <http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts: 06.05.2013.]

²⁷² **Clarke, Michael.** *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009*. Oxon: Routledge, 2011, p. 52.

²⁷³ **McMillen, Donald H.** *Xinjiang and the Production and Construction Corps: A Han Organisation in a Non-Han Region*. IN: *The Australian Journal of Chinese Affairs*, No. 6, 1981, p. 67-68.

²⁷⁴ **Seymour, James D.** *Xinjiang's Production and Construction Corps, and the Sinification of Eastern Turkestan*. IN: *Inner Asia*, Vol. 2, No.2, 2000, p. 175.

3.1.2. Ticības ierobežojumi

Musulmaņi ir sastopami visā Ķīnas teritorijā, bet tieši Sjiņdzjanas reliģiskā situācija sagādāja grūtības komunistiem, jo nekur citur Ķīnā nebija tik liela musulmaņu skaita vienuviet kā šeit. Turklāt Sjiņdzjanas sabiedrībā bija dziļi iesakņojusies islāma klerikālā organizācija. ĶTR oficiālā reliģija ir ateisms, tāpēc tik liela musulmaņu kopiena darīja raizes par iespējamo konfliktu divu reliģiju starpā un bija pretrunā ar ĶTR sludināto ideoloģiju.²⁷⁵ Tradicionālos kadi²⁷⁶ (*qadi*) ĶTR aizvietoja ar musulmaņiem, kas bija pierādījuši savu lojalitāti ĶKP. Jaunā Ķīnas valdība atbalstīja islāma izglītību, bet uzraudzīja vietējos islāma līderus, mošeju un mazāru²⁷⁷ (*mazar*) darbību un personālu.²⁷⁸

Ieinteresēti savas kultūras saglabāšanā un tās brīvā izpausmē, vietējie iedzīvotāji bija neapmierināti ar jaunajām pārmaiņām. Zemes reforma bija viens no faktoriem, kas, viņuprāt, pakļāva riskam islāma neatkarību no ĶTR un tās politikas. Pirms ĶTR nodibināšanas Sjiņdzjanas lauku apvidos un pilsētās bija desmitiem tūkstošu mošeju un mazāru. To celtniecība un uzturēšana bija iespējama pateicoties īres maksai par tām piederošajām zemēm, ko izmantoja zemnieki vai uzņēmēji, kā arī pateicoties ziedojumiem. ĶTR valdība vēlējās kontrolēt arī šos ienākumus, jo uzskatīja, ka mošejām un mazāriem nebūtu jāpieder zemei, kas turklāt nes papildus ienākumus, bet tai būtu jānonāk zemnieku rokās. Tas bija solis pretī ĶTR īstenotajai kolektivizācijai.²⁷⁹

Šī iemesla dēļ jau 1950.gadā tika atcelti islāmā paredzētie nodokļi un atsavinātas islāma reliģiskajām institūcijām piederošās zemes, tādā veidā atņēmot tām galveno iztikas avotu. Islāma garīdzniecība tika inkorporēta Ķīnas Islāma Asociācijā 中国伊斯兰教协会 (*Zhongguo yisilanjiao xiehui*), kas maksāja viņiem algu. ĶTR valdība vēlējās, lai vietējie imami²⁸⁰ (*imam*) un islāma elite atsakās no savas turības, un daudzi darīja tā, ziedojot savus līdzekļus celtniecības darbiem un citām sabiedrības vajadzībām. Islāma līderi Sjiņdzjanā joprojām saglabāja augsto statusu, bet ĶTR valdības finansējums musulmaņu reliģiskajām vajadzībām bija ļoti mazs. No tā

²⁷⁵ **Rossabi, Morris (ed.)** *Governing China's Multiethnic Frontiers*. Seattle: University of Washington Press, 2004, p. 137-139.

²⁷⁶ Tiesnesis islāmā, kura mērķis ir nodrošināt taisnīgumu saskaņā ar islāma likumiem.

²⁷⁷ Musulmaņu mauzolejs jeb svētnīca.

²⁷⁸ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 88.

²⁷⁹ *Ibid.*, p. 89.

²⁸⁰ Imāms ir garīdznieks islāmā, kas vada mošeju darbību, organizēt un vada kopīgas lūgšanas, kā arī veic citus rituālus. Ar šo terminu apzīmē arī musulmaņu zinātniekus.

laika ir saglabājušās pat tādas iedzīvotāju liecības, kurās ir teikts, ka daudzas mošejas nebija spējīgas atļauties petrolejas lampas, lai izgaismotu telpas.²⁸¹

Pirms Kultūras Revolūcijas, kad ĶTR politika attiecībā uz Sjiņdzjanas reliģisko identitāti var tikt nosaukta par mērenu, provincē turpināja aktīvi darboties sūfisma ordeņi, kas praktiski netika pakļauti valdības kontrolei. Tie bija mazāk institucionalizēti un nebija piesaistīti kādam īpašumam un centrējās ap kādu godājamu un cienījamu skolotāju.²⁸² Tāpat arī reliģiskās sanāksmes varēja tikt organizētas jebkurā vietā, nevis mošejā, kas veicināja šādu ordeņu popularitāti starp vietējiem musulmaņiem. Vēlāk ĶTR nostāja mainījās arī attiecībā uz sūfisma ordeņiem, tāpēc arī tie tika pakļauti daudz stingrākai kontrolei.²⁸³

Kultūras Revolūcijas laikā liels skaits mošeju un svētnīcu tika aizslēgtas vai nojauktas. Reliģiskās izpausmes sabiedriskās vietās bija pat pilnīgi aizliegtas un sodāmas, tāpēc reliģiskā dzīve notika slepenībā. Pēc Kultūras Revolūcijas daudzas mošejas tika atjaunotas vai celtas no jauna, un musulmaņi enerģiski reaģēja uz Den Sjaopin reformu politikas izpausmēm, kas ļāva viņiem daudz brīvāk dzīvot saskaņā ar saviem reliģiskajiem principiem.²⁸⁴ No jauna aktivizējusies reliģiskā dzīve Sjiņdzjanā, kuras ietvaros ĶTR atjaunoja lielu skaitu mošeju un atkal atļāva svinēt mazākumtautību reliģiskos svētkus, rezultātā izraisīja vardarbīgus nemierus, kas parādīja ĶTR to, cik trauslas bija provinces un valdības attiecības, tāpēc, lai nodrošinātos pret nekārtībām Sjiņdzjanā un pārējā valsts teritorijā, pēc 80-to gadu beigās notikušajiem studentu nemieriem atkal tika slēgtas daudzas islāma skolas un uzlikti sodi par ĶTR noteiktām nelikumīgām reliģiskajām aktivitātēm, kas neskāra musulmaņu ikdienas dzīvi un tradicionālo reliģisko rituālu piekropšanu. Visvairāk tas attiecās uz neoficiālām un pagrīdes islāma skolām, tajā pat laikā atļaujot to islāma skolu darbību, kas ĶTR skatījumā nenodarbojās ar savu mācekļu noskaņošanu pret ĶTR. Neskatoties uz visiem mēģinājumiem asimilēt uigurus un kontrolēt viņu reliģiskās izpausmes, islāms bija un palika uigurus vienojošs faktors.²⁸⁵

Mūsdienās ticības ierobežojumi Sjiņdzjanā visvairāk attiecas uz ĶKP locekļiem un studentiem, kuriem ir aizliegts gavēt ramadāna laikā, par to paredzot sodu. Jauniešiem līdz 18 gadu vecumam ir stingri aizliegts apmeklēt mošejas. Tas pats ir attiecināms uz valdības ierēdņiem, kuriem darba laikā ir aizliegts veikt tradicionālās lūgšanas. Atšķirīga situācija ir

²⁸¹ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 89.

²⁸² Ibid.

²⁸³ **Clarke, Michael.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 86.

²⁸⁴ **Bovingdon, Gardner.** The Uyghurs: Strangers in Their Own Land. New York, Columbia University Press, 2010, p. 65-66.

²⁸⁵ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 89-91.

vērojama Ķīnas iekšienē, kur ĶTR attieksme pret islāmu ir daudz mērenāka. Valsts atbalsta reliģiskās skolas, praktiski neierobežojot arī citas musulmaņu reliģiskās izpausmes. Izskatās, ka hui musulmaņiem ir ievērojami lielāka reliģiskā brīvība nekā tā ir Sjiņdzjanā, jo gandrīz neviens hui musulmanis nav apstrīdējis valdības politiku reliģijas jautājumā.²⁸⁶

3.1.3. *Uiguru vēstures pārinterpretācija*

Grupas, kas ir iesaistītas politiskos konfliktos bieži izmanto vēsturi kā galveno argumentu savu prasību pamatošanai. Uiguru vēstures autori to izmanto, lai izveidotu uiguru kolektīvo apziņu par senas un neatkarīgas tautas vēsturi. Līdz Kultūras Revolūcijas beigām komunisti neļāva uiguriem pašiem savu vēsturi, jo pierakstītajai vēsturei bija jākalpo valstij un jālegitimizē tās autoritāte. ĶTR, tāpat kā PSRS attiecībā uz Centrālāzijas valstīm, sastādīja mazākumtautību vēsturi no sava skatu punkta. Lai arī ĶTR radītā uiguru vēstures versija nesaskan ar pašu uiguru domām, to nevar saukt par nepatiesu, jo uiguru vēsture pati par sevi ir jautājums, par kuru vēsturnieki un zinātnieki strīdās vēl šodien un joprojām nav nonākuši līdz vienai un pierādītai versijai, jo pastāv liels vēsturisko materiālu trūkums, tomēr ikviens ar uiguru un Sjiņdzjanas vēsturi saistīts darbs, kas ir publicēts ĶTR kopš 1959.gada sākas ar apgalvojumu, ka Sjiņdzjana kopš seniem laikiem ir bijusi daļa no Ķīnas.²⁸⁷

1978.gadā Den Sjaopin atļāva mazākumtautību vēstures rakstīšanu, bet skolu un augstskolu grāmatas Sjiņdzjanā aprakstīja uigurus tikai Ķīnas vēstures kontekstā, uzsverot faktu, ka Sjiņdzjana ir bijusi neatņemama Ķīnas sastāvdaļa vēl pirms uiguru ieradās šajā reģionā 9.gs. Šāds ĶTR skatījums var tikt skaidrots ar to, ka pirmo reizi ķīnieši bija iekarojuši daļu Sjiņdzjanas vēl Haņ dinastijas laikā. Savukārt uiguri par pareizo atzīst tikai savu versiju un tās pieskaņošanu ĶTR ideoloģijai un vajadzībām uzskata par smagu triecienu pa vēl līdz galam neizveidošos uiguru identitāti.²⁸⁸ Šajā laikā radās liels skaits uiguru vēsturisko darbu, bet pēc situācijas saasinājuma 1990.gadā, visi uiguru nacionālistu darbi bija aizliegti jau 1991.gadā un tika sadedzināti Sjiņdzjanas pilsētu centrālajos laukumos, jo ĶTR skatījumā uiguru darbos paustās nacionālisma idejas apdraudēja reģiona stabilitāti. Savā uiguru vēstures variantā ĶTR mēģina saraut asociācijas starp uiguriem un islāmu izmantojot faktu, ka pagātnē gandrīz visi uiguri bija

²⁸⁶ **Dillon, Michael.** Xinjiang-China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 71-75.

²⁸⁷ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 353-355.

²⁸⁸ **Rudelson, Justin Jon.** Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road. New York: Columbia University Press, 1997, p. 138.

budisti, kas, protams, nav licis nevienam uiguram atteikties no islāma. Tomēr ķīnieši arī atbalsta tādus uiguru māksliniekus, rakstniekus un vēsturiski svarīgas personas, kuru dzīves un radītie darbi tiek uzskatīti par politiski neitrāliem.²⁸⁹

Vēstures interpretācija ir viens no sāpīgajiem jautājumiem, kas pastiprināja anti-haņ noskaņojumu starp uiguriem, bet ir pierādītas daudzas nianse, par kurām taisnību saka ĶTR. Piemēram, uiguri uzskata, ka unikālā Turfanas ūdens sistēma, kuras analogs ir sastopams Irānā, ir viņu simboliskā saite ar islāma pasauli un tika izveidota pirms vismaz 1000 gadiem. Līdzīga ūdens sistēma ir sastopama arī Ķīnā, un ķīniešu apgalvo, ka iepazīstināja turfaniešus ar to tikai 17.gs. To pierāda gan ķīniešu un japāņu zinātnieku atzinumi par sistēmas vecumu, gan arī to ceļotāju pieraksti, kas apmeklēja Turfanu laika periodā līdz 17.gs. un savos pierakstos nav minējuši nekādas ūdens sistēmas esamību. Visā haņ un uiguru konfliktā šādām sīkām niansēm nebūtu jāspēlē nekāda loma, bet konflikts jau ir tik ieildzis, ka jebkura divu kultūru uzskatu nesakritība tiek uztverta ļoti saasināti, īpaši no uiguru puses. Uiguru rakstītajās savas tautas vēsturēs visbiežāk ir sastopams apgalvojums, ka uiguri apdzīvo Sjiņdzjanu jau vismaz 6000 gadu, tomēr uiguru variants bieži vien ir tik pat neuzticams kā ĶTR versijas.²⁹⁰

Uiguru vēstures sastādīšana nav iespējama, jo trūkst vēstures pierakstu un liecību, bet uiguru vēsturnieki ar lielu neuzticību attiecas pret tiem pierakstītajiem ķīniešu avotiem, kas apraksta uiguru un Sjiņdzjanas reģiona vēsturi. Pēc 1985.gada komunisti atļāva publicēt lielu skaitu uiguru sarakstīto grāmatu, tostarp arī par vēsturi un nacionālismu, bet tādā formā, lai tajās paustā informācija perspektīvā nevarētu apdraudēt mieru, drošību un stabilitāti Ķīnā. Tā bija daļa no plāna kā pievērst sev uiguru intelektuāļu uzmanību, kuru spēkos bija ietekmēt turpmāko konflikta attīstības gaitu starp abām pusēm. Tomēr liela daļa sarakstīto darbu tika aizliegti, un to izdošana tiek kontrolēta arī šodien, bet tie darbi, kas nonāca vienkāršo uiguru rokās, vēl vairāk iedvesmoja viņus būt vienotiem un pastiprināja viņu kā tautas apziņu.²⁹¹

²⁸⁹ **Tursun, Nabijan.** *The Formation of Modern Uyghur Historiography and Competing Perspectives toward Uyghur History.* IN: China and Eurasia Forum Quarterly, Vol. 6, No. 3, 2008, p. 91-95.

²⁹⁰ **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road.* New York: Columbia University Press, 1997, p. 140-141.

²⁹¹ **Bovingdon, Gardner.** *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent.* IN: Policy Studies 11, 2004, 30-32. lpp. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS011.pdf> [skatīts:07.05.2013.]

3.1.4. Haņ ķīniešu migrācija uz Sjiņdzjanu

Viena no galvenajām ĶTR taktikas sastāvdaļām, lai nostiprinātu varu un nodrošinātu stabilitāti reģionā, bija valsts sponsorēta haņ ķīniešu migrācija uz Sjiņdzjanas Autonomo Reģionu. ĶTR valdība zināja, ka nebūs spējīga izdabāt visām uiguru vēlmēm, tāpēc cilvēku migrācija kļuva par garantiju tam, ka ar tās palīdzību tjurku asimilācija ķīniešu kultūrā notiks dabīgā veidā un spēs ar laiku nogludināt lielāko daļu nesaskaņu starp divām dažādām kultūrām. Vēl viens iemesls, kāpēc ĶTR stimulēja migrāciju bija tāds, ka, salīdzinot ar citām Ķīnas provincēm un reģioniem, Sjiņdzjana ekonomiski bija ļoti vāji attīstīta.²⁹² Lai ekonomiskā izaugsme noritētu veiksmīgi un tiku sasniegti jūtami rezultāti, reģionam bija nepieciešams kvalificēts darbaspēks un kompetenta administrācija, kas būtu spējīga izstrādāt un kontrolēt attīstības procesu.²⁹³

Drīz pēc ĶTR nodibināšanas Valsts Padome izstrādāja plānu, saskaņā ar kuru bija paredzēts pārcelt uz Sjiņdzjanu aptuveni 2 miljonus ķīniešus no valsts iekšienes. Lielākā daļa no tiem tika izmitināti bintuaņ militrajās apmetnēs, savukārt atlikušie ķīnieši tika nosūtīti uz lielākajām pilsētām, kurās jau bija nelielas ķīniešu kopienas. Masveida ķīniešu migrācija notika līdz 1978.gadam. Līdz šim laikam valdība jau bija pārsniegusi plānotos migrācijas apmērus, iebraukušo ķīniešu skaits bija daudz lielāks nekā sākumā tika plānots. Pēc 1978.gada ĶTR valdība saskārās ar jaunu problēmu, jo milzīgs skaits reģionā iebraukušo ķīniešu sāka atgriezties atpakaļ dzimtajās pilsētās. Neskatoties uz to, ka palikušo skaits nesaruka tik daudz, lai viņu klātbūtne no uiguru puses vairs netiktu uztverta kā drauds, tas parāda, ka ne tikai uiguri bija neapmierināti ar situāciju, ko izraisīja liels ķīniešu pieplūdums Sjiņdzjanā, bet arī paši ķīnieši nebija apmierināti ar dzīves apstākļiem, kādi viņiem šeit tika piedāvāti.²⁹⁴ Tā kā pašu ķīniešu domas par uiguriem un citiem Sjiņdzjanas tjurkiem ļoti atšķīrās, daudzi pameta Sjiņdzjanu tāpēc, ka viņu apziņā Sjiņdzjana un tās iedzīvotāji-musulmaņi joprojām bija kaut kas svešs, nesaprotams un nepieņemams. Par spīti tam, ka bija pagājis gandrīz gadsimts, kopš Sjiņdzjana oficiāli kļuva par Ķīnas provinci, uzskats, ka uiguri ir netikumīgi un amorāli turpināja pastāvēt. Pēc Kultūras Revolūcijas paši ķīnieši, īpaši jaunieši, kas bija nosūtīti uz Sjiņdzjanu, nevis uiguri, organizēja

²⁹² **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 372-374.

²⁹³ **Chaudhuri, Debasish.** *Minority Economy in Xinjiang—A Source of Uyghur Resentment.* IN: China Report, Vol. 46, No. 1, 2010, p. 13-16.

²⁹⁴ **Rossabi, Morris (ed.)** *Governing China's Multiethnic Frontiers.* Seattle: University of Washington Press, 2004, p. 126-128.

demonstrācijas, jo viņu dzīvesvieta oficiāli bija pārcelta uz Sjiņdzjanu un savās dzimtajās pilsētās viņiem tika liegta iespēja atrast darbu.²⁹⁵

Jauns ķīniešu pieplūdums bija vērojams 90-to gadu sākumā. Den Sjaopin īstenotās ekonomiskās reformas piedāvāja jaunas iespējas: fermeri varēja nomāt zemi, paplašinājās iespējas uzsākt privāto biznesu un nenodarbinātie pilsētu un lauku strādnieki brīvas pārvietošanas rezultātā varēja meklēt darbu Sjiņdzjanas rūpnīcās un uzņēmumos. Zemes nomas izmaksu un nodokļu atvieglojumi padarīja Sjiņdzjanu par mērķi daudziem ķīniešiem, izraisot asus protestus no uiguru puses, pēc kuru domām ķīnieši atņēma viņiem darbavietas un labus amatus.²⁹⁶ Pēc 2000.gada ĶTR sāka pievērst vairāk uzmanības tam, lai uz Sjiņdzjanu pārceltos vairāk izglītotu jauniešu, tehnisko darbinieku un valdībai politiski lojālu kadru, kuriem būtu jā saglabā sasniegtie panākumi reģiona ekonomiskajā izaugsmē, kas kļuva par augstākajiem savā jomā visā valstī. ĶTR valdības nodomi regulēt dzimstību starp minoritātēm tāpat kā starp ķīniešiem radīja uiguros aizdomas par to, ka šāda politika bija rūpīgi izplānota, un tās mērķis ir atbrīvot vairāk vietas haņ ķīniešiem viņu teritorijā.²⁹⁷ Kopš 2006.gada valdības programma iedrošina uiguru jauniešus doties meklēt darbu uz Ķīnas piekrastes provincēm. Šī programma radīta ar mērķi integrēt uigurus ķīniešu sabiedrībā, novēršot aizspriedumus abās pusēs.²⁹⁸

Šādas politikas rezultātā haņ ķīniešu skaits reģionā pieauga no 5% no kopējā iedzīvotāju skaita līdz pat vairāk nekā 40%. Uiguri, kas pirms tam sastādīja aptuveni 95% Sjiņdzjanas iedzīvotāju, skaita ziņā kļuva par vienlīdzīgiem ar haņ ķīniešiem. Tik dramatiskas etniskā sastāva izmaiņas te vēl nekad nebija notikušas, tāpēc uiguru reakcija bija pretrunā ar ĶTR ideju par harmonisku sabiedrību un stabilitāti Sjiņdzjanā. Mūsdienās papildus Sjiņdzjanā dzīvojošiem ķīniešiem, te regulāri ieplūst arī liels skaits sezonālo darbinieku, kuri pēc uiguru domām vienkārši atņem daudziem no viņiem iztikas avotu. Kaut gan ĶTR to nedarīja, lai apzināti sagrautu jau tā trauslo uiguru identitāti, migrācijas sekas nospēlēja vienu no svarīgākajām lomām Austrumturkestānas Neatkarības kustības turpmākajā attīstībā un kļuva par faktoru, kas tiešā veidā sekmēja turpmākās konfrontācijas starp uiguriem un ķīniešiem.²⁹⁹

²⁹⁵ **Bovingdon, Gardner.** *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land.* New York: Columbia University Press, 2010, p. 54-56.

²⁹⁶ **Chaudhuri, Debasish.** *Minority Economy in Xinjiang—A Source of Uyghur Resentment.* IN: *China Report*, Vol. 46, No. 1, 2010, p. 15.

²⁹⁷ **Bovingdon, Gardner.** *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land.* New York: Columbia University Press, 2010, p. 57.

²⁹⁸ *Uprising in Urumqi: Beijing cracks down on a Muslim minority.* IN: *The Wall Street Journal*, 2009. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB124698224912106465.html> [skatīts:01.05.2013.]

²⁹⁹ **Bovingdon, Gardner.** *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land.* New York: Columbia University Press, 2010, p. 54.

3.1.5. *Autonomijas jautājums*

Sjiņdzjana ir integrēta Ķīnā kā autonomais reģions, kas sastāv no autonomiem apgabaliem, rajoniem un prefektūrām. Reģiona iedalīšana mazākos autonomajos apgabalos, balstoties uz tajos dzīvojošajām lielākajām mazākumtautībām tika veikta ar domu, lai mazinātu uiguru politisko un demogrāfisko pārkumu. Šāds dalījums izraisīja neizpratni uiguros, jo to skaits daudzos no 27 mazākumtautību autonomajiem subreģioniem ir lielāks, nekā to mazākumtautību pārstāvju, kuru vārdos šie reģioni ir nosaukti. Autonomais reģions tika izveidots ar domu, ka tas palīdzēs apspiest separātismu Ķīnas pierobežas teritorijās, liekot Sjiņdzjanas iedzīvotājiem saprast, ka Ķīnas valsts ir gatava dialogam. Sākotnēji uiguri uztvēra ĶTR nodomus ar lielām cerībām. Neskatoties uz to, ka viņu apdzīvotās zemes tika iekļautas ĶTR sastāvā, autonomijas piešķiršana viņiem likās pieņemams variants, ar kura starpniecību uiguri un citi Sjiņdzjanas tjurki lielāko daļu varas un kontroles varēs paturēt savās rokās. Valdība uzskats, ka autonomijas režīms neietekmēs sjiņdzjaniešu ikdienas dzīvi un neliks viņiem izteikti izjust cittauniešu klātbūtni reģionā, tāpat izvairoties no piespiedu asimilācijas.³⁰⁰

Vēl pirms ĶTR izveidošanas, ĶKP puda uzskatus, ka, ja viņi būs Ķīnas priekšgalā, neķīniešu apdzīvotas teritorijas varēs pretendēt uz neatkarību, ja vien to vēlēšies. Šāds piemērs tika pārņemts no PSRS, kas Centrālāzijā izveidoja nacionālas valstis, kurām bija tiesības iegūt neatkarību jebkurā laikā, bet faktiski ieguva to tikai pēc PSRS sabrukšanas 1991.gadā. Pēc 1949.gada Ķīnas valdība paziņoja, ka mazākumtautību apdzīvotās teritorijas turpmāk varēs baudīt autonomiju bez tiesībām uz atdalīšanos un neatkarību.³⁰¹

Visi autonomie režīmi paredz teritoriālo integrāciju apmaiņā pret absolūtu atsaucību uz autonomās grupas prasībām. Autonomija ir kompromiss satrp valsti, kas vēlas pilnīgi suvereniāti un homogēnu sabiedrību un tautām, kas vēlas pašnoteikšanos, kas pēc būtības nozīmētu viņu neatkarību no centrālās valdības. Gandrīz vienmēr abas no pusēm nav līdz galam apmierinātas ar sasniegto kompromisu. Tas notiek tāpēc, ka viena puse uztver autonomiju jau kā neatkarību un ir neizpratnē par valsts iejaukšanos viņu iekšējās lietās, bet otra puse uzskata, ka ar autonomijas piešķiršanu vien, bet tās ierobežošanu reālajā dzīvē pietiks tam, lai neitralizētu cilvēku

³⁰⁰ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 90.

³⁰¹ **Millward, James A.** Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang. New York: Columbia University Press, 2007, p. 242-244.

neapmierinātību.³⁰² Sjiņdzjanas uiguri ir neapmierināti ar izveidojušos situāciju, jo, kaut gan daudzi no viņiem joprojām ieņem augstus amatus, galvenās pozīcijas provinces valdībā un svarīgākajās institūcijās pieder haņ ķīniešiem, kas pieņem svarīgākos lēmumus reģionā. Vietējo acīs tas tiešā veidā pārkāpj autonomijas izpratni, kas faktiski nozīmē rīcības brīvību un sev izdevīgu lēmumu pieņemšanu. ĶTR to skaidro ar to, ka Sjiņdzjanā ir maz tādu kadru, kas būtu spējīgi rīkoties un sekmīgi vadīt provinci autonomajā režīmā. No uiguru skatu punkta ĶTR piešķirtā autonomija ir tikai ilūzija, kas tika piedāvāta vietējiem iedzīvotājiem, lai bez liekiem nemieriem un konfliktiem iegūtu pilnīgu kontroli pār uiguru dzimtajām zemēm. ĶTR piesardzīgās un apdomātās politikas rezultātā Sjiņdzjanā tiek kavēta vietējās politiskās elites izveidošanās, kas kalpotu uiguru prasībām un interesēm. Tas, uiguru skatījumā, ir viens no lielākajiem autonomijas pārkāpumiem, jo uiguri un citi ne ķīnieši visvairāk ir pārstāvēti valdības zemākajos līmeņos un bieži vien tiek norīkoti izpildīt nepopulārus lēmumus, lai neiegūtu autoritāti vietējo iedzīvotāju vidū.³⁰³

Drīz pēc autonomijas piešķiršanas uiguri zaudēja lolotās cerības par to, ka Sjiņdzjanas turpmākā dzīve noritēs balstoties pārsvarā uz viņu interesēm. Nevar neņemt vērā faktu, ka, lai arī reģionam tika piešķirtas autonomijas tiesības, tā stratēģiskā, ekonomiskā un politiskā nozīme Ķīnai ir pārāk liela, lai ļautu Sjiņdzjanas pārvaldei norītēt pašplūsmā.³⁰⁴ Apzinoties faktu, ka Sjiņdzjanas teritorijā 20.gs. sākumā bija izveidotas divas neatkarīgas republikas, ĶTR interesēs ir novērst visus faktorus, kas var likt uiguriem domāt, ka tas atkal varētu kļūt īstenojams.³⁰⁵

Mūsdienās Ķīna ir kļuvusi par vienu no galvenajām pasaules lielvalstīm. Šāda tēla radīšana un valsts attīstība ir prasījusi ilgu laiku un milzīgus pūliņus, tāpēc ĶTR nevar pieļaut to, lai kāda no lielākajām mazākumtautībām atdalās un izveido neatkarīgu valsti, jo šī procesa rezultātā valsti varētu pārņemt milzīgi nemieri. Sjiņdzjana nav vienīgais reģions, kura iedzīvotāji vēlas neatkarību no Ķīnas. Tāpat to vēlas, piemēram, arī Iekšējā Mongolija, Taivāna un Tibeta. Ja runā tieši par Sjiņdzjanu, tad tās atdalīšanās būtu milzīgs zaudējums Ķīnai gan teritoriāla, gan

³⁰² **Bovingdon, Gardner.** *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land.* New York: Columbia University Press, 2010, p. 41.

³⁰³ **Chou, Gloria.** *Autonomy in Xinjiang: Institutional Dilemmas and the rise of Uighur ethno-nationalism.* IN: *The Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, Vol. 4, 2012, p. 160-163.

³⁰⁴ **Goodman, David S. G. (ed.).** *China's Campaign to Open up the West: National, Provincial and Local Perspectives.* IN: *The China Quarterly Special Issues*, No. 5, 2004, p. 328-329.

³⁰⁵ **Bovingdon, Gardner.** *The Not-So-Silent Majority: Uyghur Resistance to Han Rule in Xinjiang.* IN: *Modern China*, Vol. 28, No. 1, 2002, p. 57-58.

ekonomiskā ziņā, pēc kura Ķīnas loma pasaules līmenī varētu kardināli mainīties, tāpēc nākotnes perspektīvā šāds notikumu pavērsiens ir praktiski izslēgts.³⁰⁶

Ir svarīgi piebilst, ka situācija Sjiņdzjanā nevar tikt skatīta tikai kritiski. Tie uiguri un citi tjurki, kas ĶTR skatījumā atbalsta ĶKP, darbojas augstos amatos, kuru kvotas pēdējo gadu laikā ir izlīdzinājušās starp ķīniešiem, uiguriem un citiem tjurkiem, pateicoties ĶTR politikai. Arī par lojāliem neatzīti uiguri ieņem labus amatus provinces valdībā un administrācijā. Problēma ir tajā, ka, ja viss notiktu pēc uiguru scenārija, tad visām darba vietām Sjiņdzjanā būtu jāpieder neķīniešiem. Iespējams, ka nepamierinātība ar valdošo režīmu būtu mazāka, ja kopš 1949.gada ĶTR politika attiecībā uz reģionu un tajā dzīvojošajām mazākumtautībām tik bieži nemainītos no mērenas uz ārkārtīgi stingru, kas radīja vietējos iedzīvotājos nedrošību par savas kultūras pastāvēšanu un neizpratni par ĶTR īsto attieksmi un mērķiem Sjiņdzjanā. Uiguru kultūras un identitātes stimulēšana un atbalstīšana no ĶTR puses mijās ar aizliegumiem un ierobežojumiem uz iepriekš atbalstītām uiguru dzīves jomām un izpausmēm. Dotā situācija ir īpaši sarežģīta tāpēc, ka starp ķīniešiem un Sjiņdzjanas musulmaņiem nepastāv praktiski nekādas kulturālās un vēsturiskās saites, kas uiguriem būtu tik nozīmīgas, lai viņi būtu spējīgi samierināties ar svešas kultūras arvien pieaugošo klātbūtni Sjiņdzjanas Autonomajā Reģionā.³⁰⁷

3.2. Lielākie nemieri

Uiguru pretošanās un nemieri Sjiņdzjanā ir notikuši visu 20.gs., tomēr lielākoties to daba bija miermīlīga, un tie visi bija īslaicīgi. 20.gs. beigās notikušie nemieri Bažeņ pilsētā bija pagrieziena punkts ķīniešu-uiguru attiecībās, padarot abu pušu reakciju daudz apņēmīgāku un radikālāku. Bruņots konflikts starp TTA spēkiem un Austrumturkestānas Islāmiskās Partijas biedra vadītajiem uiguriem sākās 1990.gada 5.aprīlī. Viens no iemesliem bija 250 veikti piespiedu aborti vietējām uiguru sievietēm, kas mijās ar prasībām pēc lielākas autonomijas un reliģiskās brīvības. Galvenā nemiernieku prasība bija apturēt haņ ķīniešu migrāciju uz Sjiņdzjanu. Ķīnas valdība nosūtīja karaspēku, lai apturētu demonstrācijas. Šāda reakcija noveda pie aktīvas pretošanās no uiguru puses.³⁰⁸ Konflikts izdevās apturēt tikai 10.aprīlī, un tas prasīja daudzu cilvēku dzīvības, par kuru skaitu nav pieejama precīza un oficiāla informācija. Pēc nemieriem

³⁰⁶ **Clarke, Michael E.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011, p. 148-149.

³⁰⁷ **Starr, Frederick S (ed.)** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 91-92.

³⁰⁸ **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004, p. 92-94.

Sjiņdzjanā sākās masveida uiguru aresti, kas parādīja, ka KTR netaisās piekāpties nemiernieku priekšā un atkal turpinās īstenot spēcīgāku asimilācijas politiku, kā arī centīsies neitralizēt visus faktorus, kas traucē stabilitātei Sjiņdzjanā. Šie bija pirmie nemieri, ko Kīna oficiāli atzina par teroristu un separātistu darbību tās pierobežā.³⁰⁹

Nākošie ievērojamākie nemieri sākās 1997.gada februārī Jininā, kurā demonstrāciju sērijas kulminācija noveda pie vardarbības un sadursmēm starp uiguriem un ķīniešiem. Sacelšanās iemesls bija valsts aizliegums īstenot tradicionālo uiguru vīriešu sanākumi.³¹⁰ Pēdējo gadu laikā uiguri vairāk pievērsās tradicionālajai sanāksmju formai, kurai bija raksturīga stingra islāma likumu un principu ievērošana un sludināšana, ar kuru palīdzību viņi gribēja pievērst sabiedrības uzmanību sociālajām problēmām, īpaši narkotiku un alkohola lietošanai uiguru jauniešu starpā, kas, viņuprāt, bija salīdzināms ar tieša atbalsta sniegšanu ķīniešiem.³¹¹ 1996.gadā Kīnas uzsāktās „Strike Hard” 严打 (*Yanda*) kampaņas³¹² ietvaros cīņa ar terorismu un Kīnas noteiktajām „pretlikumīgajām darbībām un organizācijām” pieņēmas spēkā un lika uiguru sanāksmēm noiet pagrīdē. Kampaņas ietvaros periodiski notika aizdomīgu personu aresti, un divu uiguru reliģisko studentu apcietināšana 1997.gada sākumā izvērsās vardarbīgos nemieros, kuru apturēšanai TTA izmantoja asaru gāzi, ūdens lielgabalus, ieročus. Cietušo un bojā gājušo skaits svārstās no dažiem desmitiem līdz vairākiem simtiem, atkarībā no avotiem.³¹³

2009.gada jūlijā notikušie nemieri Urumči bija mūsdienu visnopietnākais konflikts starp abām pusēm, kuram tika pievērsta tik liela pasaules uzmanība kā nekad agrāk. Pēdējos gados krājusies spriedze starp uiguriem un ķīniešiem nonāca ārpusē pēc tam, kad kādā Guandunas 广东 (*Guangdong*) provinces rūpnīcā konflikta rezultātā starp ķīniešiem un uiguriem vismaz divi uiguri tika nogalināti. Jūlija notikumi sākās kā miermīlīga protesta akcija, kurā saskaņā ar Kīnas oficiāliem avotiem piedalījās aptuveni 1000 uiguru, bet beidzās ar ārkārtīgi plašiem arestiem un lielu cietušo skaitu, kas savos apmēros var tikt salīdzināti ar Kultūras Revolūcijas beigās

³⁰⁹ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment*. IN: Policy Studies 6, 2004, p. 14-15. Pieejams:<http://www.eastwestcenter.org/publications/violent-separatism-xinjiang-critical-assessment> [skatīts:07.05.2013.]

³¹⁰ Tradicionāla uiguru vīriešu sociālā organizācija jeb sanāksme (*meshrep*), kuras laikā tiek apspriesti morāli un juridiski jautājumi, lasīta dzeja, spēlēta tradicionālā mūzika un pasniegti dejas priekšnesumi.

³¹¹ **Hierman, Brennt.** *The Pacification of Xinjiang Uighur Protest and the Chinese State, 1988–2002*. IN: Problems of Post-Communism, Vol. 54, no. 3, 2007, p. 49-50.

³¹² 1996.gadā Kīnā uzsāktā kampaņa cīņā ar terorismu, separātismu, ekstrēmismu un citiem noziegumiem.

³¹³ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment*. IN: Policy Studies 6, 2004, 16-17.lpp. Pieejams:<http://www.eastwestcenter.org/publications/violent-separatism-xinjiang-critical-assessment> [skatīts:07.05.2013.]

notikušajiem nemieriem Sjiņdzjanā. ҠTR uzskata, ka vardarbībā ir vainojama Rebija Kadīra³¹⁴ (*Rebiya Kadeer*), kas ar Pasaules Uiguru Kongresa starpniecību sākotnēji ir plānojusi šādu notikumu iznākumu, ko viņa pati noliedz, kamēr uiguru atbalstītāji apgalvo, ka nemieru vardarbīgā daba ir ҠTR brutālās apspiešanas un cilvēktiesību pārkāpumu rezultāts. Īstie iemesli nevar tikt noskaidroti, jo nemieru apkarošanas laikā Urumči, tāpat kā citās vietās agrāko nemieru laikā, tika slēgtas mošejas un ierobežoti sakari ar ārpusauli.³¹⁵ Kaut gan pēc nemieru apspiešanas uz provinci tika uzaicināti vismaz 100 dažādu mēdiju organizāciju žurnālisti, kas tika novēroti, liecības par nemieru gaitu ir tikpat pretrunīgas, bet ir skaidrs, ka Urumči nemieri nebija tikai konflikts starp TAA un uiguriem, bet lielākā mērā nekā agrāk līdzinājās pilsoņu karam, kurā vietējie ķīnieši un uiguri izrēķinājās viens ar otru.³¹⁶ Vairākas dienas ilgušajos nemieros cietušo skaits sasniedz vairākus simtus. Cilvēktiesību organizācijas apgalvo, ka liels skaits uiguru ir vienkārši pazuduši, bez ziņām par to slepkavību vai apcietināšanu. Patlaban Ҡīnas galvenajai prioritāte šajā jautājumā ir jābūt saistītai ar slepkavību un bruņotu konfliktu izbeigšanu gan no ķīniešu, gan no uiguru puses, jo nākamie liela mēroga protesti varētu novest pie īsta pilsoņu kara, kurā vissliktākajā gadījumā varētu iesaistīties citu provinču uiguri vai pat citas Ҡīnas mazākumtautības.³¹⁷

Ārpus šiem nemieriem, kas izpelnījušies lielāko mēdiju un masu saziņas līdzekļu uzmanību, kā arī spēlēja svarīgu lomu turpmākajās uiguru-ķīniešu attiecībās, pēdējo 20 gadu laikā Sjiņdzjanā periodiski ir notikuši nesankcionēti nemieri, bumbu sprādzieni un apšaudes, kas lielā mērā skar tos, kas neiesaistās bruņotos konfliktos. Ir gandrīz neiespējami precīzi noteikt nemieros bojāgājušo, ievainoto un apcietināto cilvēku skaitu, jo visos informācijas avotos, tostarp arī oficiālos Ҡīnas, citu valstu un uiguru trimdas organizāciju dokumentos šie skaitļi krasi atšķiras. Cilvēktiesību aizsardzības organizācijas, uiguri un viņu atbalstītāji asi kritizē Ҡīnu par tās apiešanos ar demonstrantiem, jo daudzi vardarbīgie nemieri sākotnēji bija aizsākušies kā demonstrācijas, kas pieprasa lielāku autonomiju, ķīniešu izbraukšanu no Sjiņdzjanas, vai, piemēram, kādu apcietināto atbrīvošanu.³¹⁸

³¹⁴ Dzimusi 1946.g.

³¹⁵ **Wong, Edward.** *Riots in Western China Amid Ethnic Tension.* IN: The New York Times, 2009. Pieejams: <http://www.nytimes.com/2009/07/06/world/asia/06china.html?ref=global-home&r=0> [skatīts:05.05.2013.]

³¹⁶ **Han, Enze.** *Boundaries, Discrimination, and Interethnic Conflict in Xinjiang, China.* IN: International Journal of Conflict and Violence, Vol. 4, No. 2, 2010, p. 245-246.

³¹⁷ *Uprising in Urumqi: Beijing cracks down on a Muslim minority.* IN: The Wall Street Journal, 2009. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB124698224912106465.html> [skatīts:04.05.2013.]

³¹⁸ **Bovingdon, Gardner.** *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land.* New York: Columbia University Press, 2010, p. 127-128.

3.3. Starptautiskā nostāja

Geopolitika vienmēr ir spēlējusi izšķirošo lomu, nosakot attiecības starp Ķīnu un Sjiņdzjanu. Ne mazāk svarīga loma ir Austrumturkestānas Neatkarības kustībai, ja to attiecina uz Ķīnas ārpolitiku un tās prestižu pasaulē. Pēc tam, kad ar Maskavas atbalstu Sjiņdzjana tika iekļauta ĶTR, uiguru separātisms pazuda no starptautiskās skatuves, un Pekina mēģināja atrisināt radušos problēmu kā valsts iekšējo jautājumu. Uiguru problēmas relatīvā nenozīmība dramatiski mainījās 1991.gadā, un tā kļuva par vienu no galvenajiem faktoriem Ķīnas un citu pasaules valstu savstarpējo attiecību veidošanā.³¹⁹ Ja PSRS sabrukums bija iemesls tam, lai Austrumturkestānas jautājums kļūtu svarīgs Ķīnas-Centrālāzijas attiecībās, un Ķīna kā galveno argumentu izmantotu uiguru nodēvēšanu par teroristiem, tad globālā mērogā tas notika pēc 11.septembra uzbrukumiem ASV. Šāda uiguru definīcija pilda Ķīnai divas funkcijas: 1) Starptautiskā mērogā izplatītais satraukums par terorismu un islāma ekstrēmismu tiek izmantots, lai mazinātu pret Ķīnu vērsto kriticistmu par tās politiku attiecībā uz uiguriem, 2) Valsts iekšienē, Ķīna šādi cenšas deliģitimizēt nemierus un mobilizēt atbalstu to apkarošanai.³²⁰

Pirms PSRS sabrukuma Ķīnas valdība nebija izstrādājusi īpašu plānu attiecībā uz Sjiņdzjanu, jo uzskatīja neapmierinātību reģionā par īslaicīgu un pašas spēkiem atrisināmu problēmu. Pēdējo 20 gadu laikā Ķīnas attieksme attiecībā uz Sjiņdzjanas situāciju kļuva daudz nopietnāka, ietekmējot tās diplomātiskās attiecības ar kaimiņos esošajām Centrālāzijas valstīm, ASV un Krieviju, īpaši pēc 2001.gada 11.septembra teroraktiem ASV, pēc kuriem Ķīna apvienojās ar citām valstīm cīņā pret terorismu.³²¹ Sjiņdzjanas musulmaņu nemierniekiem un cīnītājiem par neatkarību praktiski nepalika nekādu izredžu iegūt starptautisko atbalstu, jo visas pasaules attieksme pret musulmaņiem kļuva daudz piesardzīgāka. Šāds notikumu pavērsiens bija izdevīgs Ķīnai no tāda viedokļa, ka, mēģinot atrisināt konfliktu Sjiņdzjanā, tā nesaņēma citu valstu kritiku, kā tas ir Tibetas gadījumā, bet gan atbalstu.³²² Izvērtējot valstu nostājas attiecībā uz Austrumturkestānas Neatkarības kustību starp tās atbalstītājiem ir svarīgi nošķirt divus dažādus viedokļus: viena puse atbalstītāju to dara, jo uzskata, ka uiguru vēsturiskās un kulturālās

³¹⁹ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: *Global Change, Peace & Security*, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 17-18.

³²⁰ **Mackerras, Collin.** *Why terrorism bypasses China's far west?* IN: *Asia Times Online*, 2004. Pieejams: <http://www.atimes.com/atimes/China/FD23Ad03.html> [skatīts:01.05.2013.]

³²¹ **Dillon, Michael.** *Xinjiang-China's Muslim Far Northwest.* London: Routledge Curzon, 2004, p. 156-157.

³²² **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: *Global Change, Peace & Security*, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 21-22.

pretenzijas uz neatkarīgu valsti ir pamatotas, otra puse Austrumturkestānas atbalstītāju to dara tāpēc, lai izmantotu radušos nemierus Sjiņdzjanā un lielas neapmierināto masas savās interesēs, tikai pasliktinot to vietējo Sjiņdzjanas iedzīvotāju stāvokli, kuriem nav nekāda sakara ar terorismu un vardarbīgajiem nemieriem.³²³

Pēc PSRS sabrukuma Ķīnas stratēģija bija atvērt Sjiņdzjanu Centrālāzijai, lai provocētu ekonomisko izaugsmi un nodrošinātu stabilitāti Centrālāzijas pierobežā. Tas deva potenciālu atjaunot saites starp uiguriem Sjiņdzjanā un Centrālāzijā. Centrālāzijas uiguru kopienas atbalstīja savus tautiešus un aģitēja par lielākas autonomijas piešķiršanu uiguriem Sjiņdzjanā. Trīs galvenās Ķīnas intereses Centrālāzijā - ekonomiskās saites, separātisms un robežu demarkācija - lika Ķīnai strauji izveidot pozitīvas un abpusēji izdevīgas attiecības ar jaunizveidotajām neatkarīgajām republikām.³²⁴ Arī tām šajā laikā bija izteikti nepieciešams tik ietekmīgs sadarbības partneris, tāpēc tās visas oficiāli apvienojās cīņā pret separātismu, ekstrēmismu un terorismu, ko Ķīna dēvē par trīs ļaunumiem. Reģiona vēsturiskās, kulturālās un reliģiskās saites ar Sjiņdzjanu liek domāt, ka gadījumā, ja tās būtu spējīgas konkurēt ar Ķīnu, to oficiālā nostāja varētu būt labvēlīgāka uiguriem.³²⁵

Jau pirms teroraktiem ĶTR veidoja savas diplomātiskās attiecības ar Krieviju, Kazahstānu, Kirgizstānu un Tadžikistānu tādā veidā, lai šo valstu valdības atbalstītu Ķīnas nostāju, jo pretējā gadījumā Sjiņdzjanai blakus esošās Ķīnas kaimiņvalstis, kuru iedzīvotāji arī ir musulmaņi, uiguriem varēja dot papildus atbalstu un pārliecību par saviem spēkiem. Ķīna izmantoja savu augošo stratēģisko un ekonomisko lomu Centrālāzijā, lai pārliecinātu Centrālāzijas valstu valdības atbalstīt tās nostāju attiecībā uz uiguriem. Šādas sadarbības politikas rezultātā 1996.gadā tika izveidots „Šanhajas Piecinieks” (*Shanghai Five*), kas evolucionēja un, saņemot arī Uzbekistānas atbalstu, 2001.gadā apvienoja sešas valstis Šanhajas Sadarbības organizācijā 上海合作组织 (*Shanghaihezuo-zuzhi*). Organizācijas mērķis ir nodrošināt mieru un stabilitāti dalībvalstīs un apkārtējos reģionos, kontrolēt militārās aktivitātes ar kopējiem

³²³ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment*. IN: Policy Studies 6, 2004, 12-13.lpp. Pieejams:<http://www.eastwestcenter.org/publications/violent-separatism-xinjiang-critical-assessment> [skatīts:07.05.2013.]

³²⁴ **Karrar, Hasan H.** *New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy Since the Cold War*. Vancouver: The University of British Columbia Press, 2009, p.78-81.

³²⁵ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue*. IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 21-22.

lēmumiem, kā arī veicināt ekonomisko un kulturālo sadarbību starp valstīm un tajās dzīvojošajām tautām.³²⁶

Vietējo tjurku un musulmaņu attieksme atšķiras no valdību nostājas, jo, pēc neatkarības iegūšanas, daudzi atbalsta uiguru pretenzijas un uzskata, ka tik lielam reģionam, kas visās savās izpausmēs atšķiras ĶTR ir jāķļūst neatkarīgam. Pēdējo gadu laikā īpaši kazaki un kirgīzi asi kritizē savas valdības, kas atbalsta Ķīnu, jo tās nevēlas, lai viņiem tik vitāli svarīgās attiecības ar Ķīnu sabojājas uiguru dēļ.³²⁷ Šeit lielu lomu spēlē Sjiņdzjanas kulturālās un vēsturiskās saites ar Centrālāziju. Pierobežas valstīs dzīvojošie uiguri sniedz atbalstu saviem tautiešiem, un, neskatoties uz valstu oficiālo politiku, dažādas pagrīdes un teroristiskās organizācijas, kas bāzējas bijušās Padomju Savienības Centrālāzijas republikās, nodarbojas ar kadru trenēšanu, pret Ķīnu vērsta propogandas izplatīšanu Sjiņdzjanā un aktīvu piedalīšanos notiekošajos vardarbīgajos nemieros. Tas tikai pasliktina ĶTR politiku attiecībā uz konflikta turpmāko gaitu un pašiem uiguriem, kas, neapmierinātības pārņemti, ir viegli vadāmas masas teroristu rokās.³²⁸

Pēc vardarbīgo nemieru uzliesmojuma sākot ar 1990.gada Bažeņ pilsētas nemieriem, liels skaits uiguru pārcēlās ne tikai uz Centrālāzijas valstīm, bet arī uz Pakistānas un Indijas pierobežas rajoniem ar Ķīnu. ĶTR pusi neapmierina fakts, ka abas kaimiņvalstis nepietiekami kavē imigrantu ieplūšanu to teritorijās, kur tie saņem teroristu atbalstu un pārņem radikālā islāma idejas. Mūsdienās galvenais kopsaucējs Ķīnas diplomātiskajās attiecībās ar Indiju un Pakistānu ir miera un stabilitātes nodrošināšana un uzturēšana uz valstu robežām.³²⁹ Lai arī oficiālās Ķīnas-Indijas attiecības koncentrējas uz šiem faktoriem, abu valstu pierobežās atrodas daudz militāristu, turklāt, Indijas puse šajā ziņā pārspēj Ķīnu. Tā kā Ķīna pēdējo gadu laikā palielināja karavīru skaitu uz Indijas un Tibetas robežas, Indijas puse, uzskatot to par draudu, nodrošinājās un paplašināja sava karaspēka apmērus robežas pretējā pusē. Šī iemesla dēļ uiguri un tibetieši dodas

³²⁶ **Zambelis, Chris.** *Xinjiang Crackdown and Changing Perceptions of China in the Islamic World*. IN: China Brief, Vol. 9, Issue 16, 2009. Pieejams:

http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35370 [skatīts:04.05.2013.]

³²⁷ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue*. IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 4.

³²⁸ **Schichor, Yitzhak.** *Limping on two legs: Uyghur diaspora organizations and the prospects for East Turkestan independence*. IN: Central Asia and The Caucasus Journal of Social and Political Science, Vol. 48, No. 6, 2007, 120- p. 122.

³²⁹ *Uighurs seek a passage to India*. IN: The Times of India, 2009. Pieejams:

http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2009-11-07/china/28091298_1_uighurs-xinjiang-urumqi/2

[skatīts:04.05.2013.]

uz Indiju, kur daudzi no viņiem iziet militāro sagatavošanu, lai pušu bruņota konflikta gadījumā cīnītos pret Ķīnu.³³⁰

Indija, kura iedzīvotāju skaita un militārā ziņā ir spēcīgs pretinieks Ķīnai, ir draudējusi Ķīnai pat ar nesankcionētiem uzbrukumiem, ja tā turpinās palielināt savu karaspēku pie Indijas robežām. Papildus tam, starp Ķīnu un Indiju pastāv domstarpības jautājumā par to, kurai valstij pieder Arunčalpradešas štats (*Arunachal Pradesh*), kā arī jautājumā par naftas iegūšanu Dienvidķīnas jūrā un Tibetas Trimdas valdības atrašanos Indijā. No šī viedokļa uiguru nemieru iebraukšana Indijas pierobežā ir tikai izdevīga Indijai, kura savā pusē iegūst papildus cīnītājus. Šajā situācijā Ķīnas mērķis ir izveidot draudzīgas un abpusēji izdevīgas attiecības ar Indiju, jo tā nevar atļauties zaudēt Indiju kā stratēģiski visās jomās svarīgu sadarbības partneri, kas turklāt saņem tādu pasaules lielvalstu kā Krievijas un ASV atbalstu.³³¹ Šrilanka, līdzīgi Indonēzijai paziņoja, ka nemieri ir Ķīnas iekšējā lieta, un tā noteikti izdarīs visu, lai normalizētu situāciju.³³²

Pārējās islāma pasaules kontekstā uiguru jautājums izraisīja mērenu rezonansi, jo lielākā daļa islāma valstu, īpaši Tuvajos Austrumos, uztver Ķīnu kā galveno investētāju un naftas un gāzes pircēju, kas būtiski papildina šo valstu kases.³³³ Piemēram, Indonēzijas vēstnieks Ķīnā paziņoja, ka uiguru jautājums ir Ķīnas iekšējā problēma, un arī Džakartas valdība nevēlētos, lai kāds jaukots viņu valsts iekšējās lietās.³³⁴ Tādas valstis kā Ēģipte un Saūda Arābija, kas parasti aktīvi iesaistās par apspiesto musulmaņu tiesībām visā pasaulē, vispār nav paukušas viedokli šajā jautājumā. Šajās, tāpat kā citās pasaules valstīs, oficiālā nostāja atšķiras no iedzīvotāju domām. Indonēzijā pastāv tādas grupas kā Indonēzijas Ķīniešu Musulmaņu Asociācija (*Indonesian Chinese Muslims Association*), kas kritizē Ķīnas politiku kā brutālu un piecauc visus pasaules

³³⁰ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 7-8.

³³¹ **Rajan, D.S.** *Chinese Official Media: China-India Cooperation Is Essential, But India's Military Border Build Up Poses Problems – Analysis.* IN: Eurasia Review, 2011. Pieejams: <http://www.eurasiareview.com/28102011-chinese-official-media-china-india-cooperation-is-essential-but-india's-military-border-build-up-poses-problems-analysis/> [skatīts:03.05.2013.]

³³² **Raman, B.** *Another Clash in Xinjiang-Two more dead.* IN: The Srilanka Guardian, 2013. Pieejams: <http://www.srilankaguardian.org/2013/04/another-clash-in-xinjiang-two-more-dead.html> [skatīts:03.05.2013.]

³³³ **Dillon, Michael.** *China's Muslim Far Northwest.* London: Routledge Curzon, 2004, p. 136-137.

³³⁴ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 23.

musulmaņus būt solidāriem ar uiguriem.³³⁵ Tādas valstis kā Afganistāna, Kambodža un Vjetnama atbalsta Ķīnu, jo tā dara visu iespējamo, lai apturētu terorismu.³³⁶

Runājot par Pakistānu, kuras konflikts ar Indiju un iekšējā situācija rada augstai aktīvai teroristisku grupējumu darbībai valsts teritorijā, tās valdība ir ierīkojusi sadarbības ar Ķīnu terorisma apkarošanā. ĶTR uzskata, ka šādi teroristiski grupējumi, kuros tiek iesaistīti daudzi uiguri, ir atbildīgi par nemieriem Sjiņdzjanā, tāpēc Ķīna ir lūgusi Pakistānas valdību darīt visu iespējamo, lai apkarotu terorismu un nepieļautu Austrumturkestānas Islāmiskās Kustības³³⁷ (*East Turkestan Islamic Movement*) darbību Pakistānā, jo tur apmācības izgājušie nemiernieki atgriežas Sjiņdzjanā un piedalās nemieru un uzbrukumu organizēšanā. Abas puses regulāri veic pārrunas, kurās mēģina izstrādāt efektīvu terorisma apkarošanas stratēģiju.³³⁸

Vienīgie izņēmumi islāma pasaulē, kas izrāda atbalstu uiguriem ir Turcija un Irāna. Mūdienās arī Turcija kā tjurku kultūras centrs ir svarīgs atbalsta punkts Austrumturkestānas Neatkarības kustības darbībai. Lai vecinātu Ķīnas-Turcijas attiecību stiprināšanu un pozitīvu attīstību Ķīnas valdība ir griezusies pie Turcijas valdības ar lūgumu novērst Austrumturkestānas separātistu un teroristu aktivitātes Turcijas teritorijā. Saskaņā ar Turcijas oficiālo pozīciju, tā ciena Ķīnas neatkarību, suverenitāti un teritoriālo integritāti, tāpēc darīs visu iespējamo, lai nepieļautu nemiernieku aktivitātes.³³⁹ Pirms Padomju Savienības sabrukuma un vardarbīgo nemieru viļņa Sjiņdzjanā daudzi uiguru līderi bāzējās Turcijā, no kurienes turpināja vadīt Austrumturkestānas Neatkarības kustību. Mūsdienās līdz ar Ķīnas straujo izaugsmi un prognozēm, ka nākamo dažu gadu desmitu laikā tā pasaules līmenī apdzīs pat ASV, Turcijai svarīgāk kļuva saglabāt labas un stabilas attiecības ar Ķīnu, līdz ar ko mainījās valsts nostāja attiecībā uz uiguru jautājumu. Fakts, ka Turcijā patlaban arī ir aktuāla tādas mazākumtautības kā kurdu³⁴⁰ problēma, šajā jautājumā rada nepieciešamību pēc Ķīnas atbalsta Turcijai starptautiskā

³³⁵ Pradhan, Prasanta Kumar. *Why Uighurs did not get support from West Asia?*, 2009. Pieejams: http://www.idsa.in/strategiccomments/WhyUighursdidnotgetsupportfromWestAsia_PKPradhan_240709 [skatīts:01.05.2013.]

³³⁶ Vietnam expresses support for China's handling of Xinjiang unrest, 2009. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/2009-07/08/content_11673383.htm [skatīts:01.05.2013.]

³³⁷ Par teroristisku atzīta organizācija, kuras darbības mērķis ir neatkarīga Austrumturkestānas Republika.

³³⁸ China urges Pakistan to expel Uighur Islamic militants. IN: BBC News Asia, 2012. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18276864> [skatīts:02.05.2013.]

³³⁹ China cautions Turkey against 'East Turkistan' forces, 2012. Pieejams: http://www.china.org.cn/world/Xijiping_visit/2012-02/22/content_24696523.htm [skatīts:02.05.2013.]

³⁴⁰ Kurdi ir irāņu tauta, kura galvenokārt apdzīvo teritoriju, kas pazīstama kā Kurdistāna, kas atrodas mūsdienu Turcijā, Irākā, Irānā, Armēnijā un Sirijā. Precīzas robežas nav nosakāmas, jo šis valstis atskāms atzīt Kurdistānu kā demogrāfisku vai ģeogrāfisku reģionu. Turcijā dzīvo aptuveni 14 miljoni kurdu, kas vēlas izveidot neatkarīgu Kurdistānas valsti.

mērogā.³⁴¹ Pēc 2009. gada nemieriem un to apspiešanas, Turcijas premjerministrs nosauca Pekinas apiešanos ar uiguriem par genocīdu un aicināja Ķīnu apturēt tās asimilācijas politiku. Arī Irānā ir vērojama līdzīga situācija. Oficiālā nostāja pauž, ka tā nevēlas sabojāt spēcīgās diplomātiskās, ekonomiskās un militārās attiecības ar Ķīnu tikai tāpēc, lai iegūtu prestižu islāma pasaulē, iestājoties par uiguriem. Savukārt Irānas garīgā elite aģitē valdību, lai tā iestājas par uiguriem, kas cieš no bijušās komunistiskās un mūsdienu kapitālistu Ķīnas.³⁴²

ASV ir viens no lielākajiem Ķīnas atbalstītājiem terorisma jautājumā. Tājā pašā laikā tieši ASV darbojas visvairāk dažādu cilvēktiesību aizsardzības organizāciju, kas atbalsta Austrumturkestānas Neatkarības kustību un uiguru neatkarību no Ķīnas. Šajās organizācijās ir aktīvi iesaistīti uz ASV emigrējušie uiguri. Tā kā viņu miermīlīgā darbība, kas ietver sadarbību ar presi un citiem informācijas resursiem, konferenču rīkošanu un uiguru kultūras popularizēšanu, nav pretrunā ar ASV likumdošanu un vistiešākajā veidā iekļaujas demokrātijas rāmjos, ASV izveidotās Austrumturkestānas Trimdas Valdības (*East Turkestan Government in Exile*) un citu uiguru organizāciju darbība praktiski netiek ierobežota.³⁴³ Tas ataino Austrumturkestānas Neatkarības kustības duālistisko dabu, kas parāda, ka Austrumturkestānas Neatkarības kustības dalībnieki ir vienoti savos mērķos, bet nav vienoti izvēlētajos ceļos, ar kādiem tos sasniegt. Neskatoties uz aktīvu un organizētu darbību, ASV oficiāli paziņoja, ka neatzīst šīs organizācijas un nesniedz tām nekādu atbalstu. Veidojot sadarbību terorisma jautājumā, ASV vienojās ar Ķīnu, ka ASV būs atļauts uz Sjiņdzjanu sūtīt delegācijas, kas pārbaudīs cilvēktiesību stāvokli provincē.³⁴⁴ Kanāda šajā jautājumā nenosoda nevienu pusi, bet ir paudusi bažas par vietējo iedzīvotāju likteni un aicina Ķīnu izveidot dialogu ar uiguru līderiem.³⁴⁵

Uiguri un dažādu valstu cilvēktiesību aizsardzības organizācijas uzskata, ka Austrumturkestānas Islāmiskās Kustības atzīšana par teroristiem no ASV puses palīdzēja Ķīnai arī turpmāk attaisnot pret Sjiņdzjanas iedzīvotājiem vērstās represijas un ierobežojumus. Viņi uzskata, ka ir jānošķir terorisms no bruņotas pretošanās. Par spīti ASV nostājai uiguru acīs tā ir

³⁴¹ **Naim, Moises.** *Mute Muslims-Why doesn't the Islamic world speak up about the Uighurs?* IN: Foreign Policy, 2009. Pieejams: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/07/13/mute_muslims [skatīts:04.05.2013.]

³⁴² **Zambelis, Chris.** *Xinjiang Crackdown and Changing Perceptions of China in the Islamic World.* IN: China Brief, Vol. 9, Issue 16, 2009. Pieejams: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35370 [skatīts:07.05.2013.]

³⁴³ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 25-26.

³⁴⁴ Ibid.

³⁴⁵ *Chinese protests spread as deaths mount.* IN: CBC News, 2009. Pieejams: <http://www.cbc.ca/news/world/story/2009/07/06/china-protests.html> [skatīts:02.05.2013.]

paraugs cilvēktiesību īstenošanas praksei.³⁴⁶ Paši Austrumturkestānas Islāmiskās Kustības līderi apgalvo, ka tai nav nekāda sakara ar teroristiem, un viņi nekad nav saņēmuši finansējumu no Al-Qaeda. Viņuprāt nav taisnīgi, ka to uiguru dēļ, kas iesaistās teroristiskās organizācijās, visas pārējās uiguru organizācijas arī tiek attiecinātas pie teroristiem. ASV nostāja sāka mainīties kopš 2003.gada, kad tā mēģināja atrast līdzsvaru starp karu pret terorismu un tradicionālajiem principiem cilvēktiesību aizsardzībā un nodrošināšanā. Nesaskaņas abu valstu starpā radās 2004.gadā pēc ASV Valsts sekretāra paziņojuma, ka 22 Guantanamo cietumā ieslodzītie uiguri netiks izdoti Ķīnai, jo ASV baidās par viņu likteni dzimtenē.³⁴⁷ Turpmāko Ķīnas nepatiku izraisīja tas, ka Džordžs Bušs tikās ar Rebiju Kadīru un slavēja viņu kā cilvēktiesību sargātāju. Iespējams, lai nepasliktinātu radušos spriedzi un nezaudētu Ķīnu kā partneri cīņā pret pasaules terorismu, ar ko ASV ārkārtīgi aktīvi nodarbojas, Baraka Obamas administrācija nav devusi izrādījusi nekādu reakciju pēc 2009.gada Urumči nemieriem. Ir skaidri redzams, ka ASV nekļūs par oficiālu uiguru atbalstītāju, jo ASV nākotnes plānos Ķīna spēlēs tik lielu lomu kā vēl nekad.³⁴⁸

Arī tāda valsts kā Austrālija izpelnījās Ķīnas kritiku Rebijas Kadīras vizītes dēļ. Par spīti Ķīnas prasībām, viņai tika piešķirta vīza iebraukšanai Austrālijā, kur Melburnas Starptautiskajā Filmu festivālā tika demonstrēta arī viņas īsfilma. Kā atbildes reakcija no Ķīnas puses sekoja ārlietu ministra vizītes atcelšana, neskatoties uz to, ka Austrālijas oficiālā pozīcija ir tāda, ka tā atzīst faktu, ka Sjiņdzjana ir neatņemama daļa no Ķīnas un neatbalsta tās atdalīšanos. Asās Ķīnas reakcijas rezultātā austrālieši vēl mazāk vēlas pieņemt Ķīnas nostāju uiguru jautājumā.³⁴⁹ Mikronēzijas vice-prezidents savas vizītes laikā Ķīnā 2009. gada jūlijā pauda līdzjūtību bojāgājušo ģimenēm, nosodot nemierus Sjiņdzjanā par to vardarbīgo dabu. Mikronēzija nostājās Ķīnas pusē, apliecinot, ka jebkādi pasākumi ir pieņemami terorisma apkarošanā, īpaši ja tas prasa tik daudz nevainīgu upuru.³⁵⁰

Uiguru pasludināšana par teroristiem un trimdas uiguru organizācijas par naidīgiem spēkiem savos rezultātos izrādījās pretrunīga Ķīnai. Tas atbalsojās divos veidos. Pirmkārt, uiguru

³⁴⁶ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 27.

³⁴⁷ **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment.* IN: Policy Studies 6, 2004, p. 17. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/publications/violent-separatism-xinjiang-critical-assessment> [skatīts:07.05.2013.]

³⁴⁸ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 27-28.

³⁴⁹ **Ching, Frank.** *World reaction to troubles in Xinjiang different from Tibet.* IN: The China Post, 2009. Pieejams: <http://www.chinapost.com.tw/commentary/the-china-post/frank-ching/2009/07/15/216348/p1/World-reaction.htm> [skatīts:02.05.2013.]

³⁵⁰ *Micronesia vice president condemns Xinjiang riot,* 2009. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/2009-07/09/content_11681728.htm [skatīts:01.05.2013.]

organizāciju, arī par uiguru līderes uzskatītās Rebijas Kadīras vadīto Pasaules Uiguru Kongresu (*World Uighur Congress*) uzskatīšana par teroristiskām sāka zaudēt daļu atbalstītāju, jo trūkst pārlicinošu argumentu un faktu, kas to apstiprinātu. Otrkārt, pateicoties pret Rebijas Kadīras vērstaī propogandai un tās izraidīšanai no Ķīnas 2005.gadā, ārpus Ķīnas viņa ir kļuvusi par Austrumturkestānas Neatkarības kustības līderi un šāda kustības līdera parādīšanās tikai veicina uiguru saliedētību pasaulē un Ķīnā.³⁵¹

Mūsdienās, pateicoties plašajām interneta iespējām un tā pieejamībai, Austrumturkestānas Neatkarības kustība ir ieguvusi atbalstītājus visā pasaule. Atbalsts uiguriem tiek izrādīts miermīlīgās demonstrācijās, kas notiek visā pasaulē. Internētā ir brīvi pieejams ļoti plašs klāsts dažādu mājaslapu, kas apraksta uiguru problēmu, kritizē Ķīnas politiku kā cilvēktiesību pārkāpumu un lielākajā skaitā gadījumu piedāvā ļoti subjektīvu viedokli. Tāpat internetā ir pieejami forumi, kuros gan uiguri, gan viņu atbalstītāji var brīvi paust savu viedokli.³⁵² Ārkārtīgi liela interese par Sjiņdzjanas uiguru problēmu parādījās pēc tam, kad Ķīna pasludināja uiguru aktivitātes par teroristiskām, kas uz 11.septembra notikumiem ASV fona piesaistīja sev cilvēku un organizāciju uzmanību no visas pasaules, tāpēc atbildība par uiguru jautājuma internacionalizāciju, kas ir kaitinoša Ķīnas pusei, lielā mērā gulstas uz pašu ķīniešu pleciem. Tā kā ilgu laiku Sjiņdzjanas problēma tika paturēta Ķīnas iekšienē, mūsdienu tehnoloģijas ir pavērušas jaunus apvaršņus tiem, kas meklē atbalstītājus savām idejām, atverot Austrumturkestānas un uiguru jautājumu visai pasaulei.³⁵³

3.4. Nākotnes perspektīvas

Islāms ir tas faktors, kas nākotnē, iespējams, spēlēs galveno lomu Austrumturkestānas Neatkarības kustības darbībā. Nacionālistu kustības intensitāte visdrīzāk tikai pastiprināsies līdzīgi nerimstošai haņ ķīniešu migrācijai uz Sjiņdzjanu, kas uiguru skatījumā apdraud ikvienu viņu eksistences sfēru. Šādos apstākļos islāms pastiprinās uiguru kopienas vienotību, identitāti un tās apzināšanos. Ķīnas loma pasaulē un aizdomas par uiguru saistību ar teroristiem padarīja

³⁵¹ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: *Global Change, Peace & Security*, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 29-30.

³⁵² **Zambelis, Chris.** *Xinjiang Crackdown and Changing Perceptions of China in the Islamic World.* IN: *China Brief*, Vol. 9, Issue 16, 2009. Pieejams:

http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35370 [skatīts:02.05.2013.]

³⁵³ **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue.* IN: *Global Change, Peace & Security*, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 31-34.

Austrumturkešānas Neatkarības kustību mazāk pievilcīgu atbalstītājiem. Tāpēc, iespējams, citu atbalstītāju trūkuma dēļ nākotnē uiguri vairāk iesaistīsies teroristiskās organizācijās, kas darbojas ārpus Ķīnas.³⁵⁴ Islāma uzraudzība un reliģiskie ierobežojumi, ko īstenoja Ķīnas valdība, tikai nostiprināja islāma centrālo lomu uiguru dzīvē. Turpmāka ķīniešu migrācija uz reģionu var atstāt negatīvu iespaidu uz līdz šim relatīvi neskarto uiguru zemkopju un lauksaimnieku dzīvi.³⁵⁵ Tā kā islāma prakse un identitāte lauku iedzīvotāju starpā ir ļoti spēcīga, tad ir paredzams, ka šādā situācijā nacionālisma jūtas Sjiņdzjanas lauku apvidos manāmi pieaugs, bet tas nenesīs nekādu praktisku labumu neatkarības kustības attīstībā, jo ir gandrīz neiespējami mobilizēt cilvēkus no ciemiem, kas ir izkaisīti pa visu plašo Sjiņdzjanas teritoriju.³⁵⁶

Pastāv viedoklis, ka Sjiņdzjanas liktenis būs līdzīgs Iekšējās Mongolijas piemēram. Tas pastiprina uiguru bailes par savu nākotni, jo Ķīnas pārvaldītajā Mongolijas daļā vietējās mongoļu populācijas apmēri tagad sastāda tikai aptuveni 20% no visiem iedzīvotājiem, un gandrīz visa reģiona pārvalde ir ķīniešu rokās. Asimilācijas politikas rezultātā ir radušies draudi, ka mongoļi kā etniska grupa Ķīnā var praktiski pazust vairāku paudžu laikā. Salīdzinoši ļoti neliels skaits uiguru, kas ir saņēmuši izglītību ķīniešu valodā, brīvi to pārvalda un izmanto savā ikdienas dzīvē, uzskata, ka ĶTR turpmāka dominance reģiona paver daudz lielākas iespējas Sjiņdzjanas un tās iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanai, attīstībai un vispārejai labklājībai.³⁵⁷

Vēl viena iespēja paredz, ka uiguriem un Ķīnas valdībai izdosies atrast kompromisu, kas ļaus iegūt lielāku autonomiju un spēs apmierināt galvenās uiguru prasības, lai viņi būtu gatavi turpināt pastāvēt ĶTR sastāvā. Tomēr Ķīnas grandiozie plāni reģiona attīstībā un integrācijā liek domāt, ka tā ne par soli neatkāpsies no nostādītajiem mērķiem. Patlaban notiekošais Ķīnas progress ir devis tai pārāk nozīmīgus rezultātus un sasniegumus pasaules mērogā, lai Ķīna tos apdraudētu. Tāpat ir skaidrs, ka uiguri diez vai iegūs citu islāma pasaules valstu oficiālo atbalstu, jo tās nevar zaudēt tik nozīmīgu stratēģisko un tirdzniecības partneri kā ĶTR. Visdrīzāk, ka ieilgušā konflikta rezultāts, lai kāds arī tas būtu, būs vairāk labvēlīgs Ķīnai.³⁵⁸

Pastāv divi uiguriem pozitīvi konflikta atrisināšanas veidi: Austrumturkešānas neatkarība vai lielāka autonomija Sjiņdzjanā. Otrais variants ir daudz reālāks, jo iespēja, ka

³⁵⁴ **Starr, Frederick S.** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 344-345.

³⁵⁵ **Goodman, David S. G. (ed.).** *China's Campaign to Open up the West: National, Provincial and Local Perspectives.* IN: The China Quarterly Special Issues, No. 5, 2004, p. 321.

³⁵⁶ **Starr, Frederick S.** Xinjiang: China's Muslim Borderland. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 346.

³⁵⁷ **Wang, David.** *East Turkestan Movement in Xinjiang.* IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, Issue 1, 1998, p. 11-13.

³⁵⁸ **Schichor, Yitzhak.** *Limping on two legs: Uyghur diaspora organizations and the prospects for East Turkestan independence.* IN: Central Asia and The Caucasus Journal of Social and Political Science, Vol. 48, No. 6, 2007, 120-p. 122-123.

Austrumturkestāna spēs izdzīvot, ja iegūs neatkarību, ir ļoti apšaubāma. Salīdzinot ar Tibetas kā neatkarīgas valsts perspektīvām, Sjiņdzjanas iespējas ir daudz mazākas, jo tās infrastruktūra un ekonomika ir daudz vairāk integrēta pārējā Ķīnā. Turklāt uiguru populācija apdzīvo pārsvarā Sjiņdzjanas dienvidu daļu, kura ir sliktāk attīstīta un modernizēta nekā Sjiņdzjanas ziemeļu daļa, kā arī ietver sevī mazāk dabas resursu. Šādā situācijā, nesaņemot ievērojamas investīcijas, reģiona resursu daudzums nebūs pietiekams, lai kļūtu par neatkarīgu labklājības avotu. Vēl viena svarīga nianse, kas nerunā par labu iespējamajai neatkarībai ir tāda, ka reģiona trīs galveno musulmaņu grupu-uiguru, hui un kazaku-attiecības vēstures gaitā ir bijušas samērā vājas, tāpēc pastāv liela iespēja, ka iespēja iegūt neatkarību starp šīm grupām izraisīs tikpat lielu konfliktu, kāds patlaban ir starp uiguriem un ķīniešiem.³⁵⁹

Patlaban konflikts starp abām pusēm atrodas tādā stadijā, ka Ķīnas valdība nevar palaist vaļīgāk Sjiņdzjanas pārvaldes grožus pārāk lielu nacionālisma jūtu uzplūdu un asās neapmierinātības dēļ, jo šādā gadījumā uiguri, visdrīzāk, neizmantos radušos iespēju lai izveidotu dialogu ar Ķīnas valdību, bet gan ar jaunu sparū iesaistīsies nemieros, cerot iegūt neatkarību un atrieties ķīniešiem. Protams, uiguru starptautiskās organizācijas, kas pārstāv uiguru nevardarbīgo protestu pusi, būtu spējīgas novērtēt to, ka Ķīna ir gatava iet pretī uiguru prasībām, ja vien te neturpinās radīt nemierus un atmetīs domas par Austrumturkestānas neatkarību. Savukārt daudzi vietēji, īpaši neizglītotie uiguri un tie, kas uzskata, ka neatkarība ir jāizcīna jebkādiem līdzekļiem, pat ja pēc būtības tas nenesīs nekādu labumu pašiem uiguriem un visai Sjiņdzjanai kopumā, rada sadrumstalotību starp neatkarības kustības dalībniekiem un praktiski liedz tai iespējas uz pozitīvu iznākumu.³⁶⁰ Gadījumā, ja vardarbīgie protesti turpināsies daudz lielākos apmēros, Ķīnai neatliks nekas cits kā atbildēt ar tikpat lielu vardarbību.³⁶¹ Ja vien tuvākajā nākotnē nenotiks tik dramatiskas pārmaiņas kā ĶTR sabrukums, pastāv minimālas iespējas, ka tiks izveidota neatkarīga ATR. Pat ja neatkarības kustība gūtu panākumus, nevar aizmirst par lielo skaitu ķīniešu Sjiņdzjanā. Šajā gadījumā etniskā vardarbība kļūtu par Sjiņdzjanas realitāti.³⁶²

Iegūtās publicitātes dēļ Austrumturkestānas Neatkarības kustība ārpus Ķīnas jau ir kļuvusi vienotāka nekā tā ir Sjiņdzjanā. Patlaban izskatās, ka tikai uiguru organizāciju darbība

³⁵⁹ **Starr, Frederick S. (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 394-395.

³⁶⁰ **Clarke, Michael.** *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009*. Oxon: Routledge, 2011, p. 150-151.

³⁶¹ **Dwyer, Arianne M.** *The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, and Political Discourse*. IN: *Policy Studies* 15, 2005, p. 63-66. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/PS015.pdf> [skatīts:05.05.2013.]

³⁶² **Clarke, Michael E.** *Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009*. Oxon: Routledge, 2011, p. 172-174.

Eiropā, ASV un citās pasaules valstīs var saliedēt visus pasaules uigurus vienotā kustībā un pārliecināt tos, ka pozitīva bilance abu pušu attiecībās var tikt sasniegta diplomātiskā un mierīgā veidā, nevis ķeroties pie ieročiem. Iespējams, ja uiguri cīnītos par neatkarību no citas valsts un saņemtu tik lielu starptautisko atbalstu kā Tibeta, vardarbīgi nemieri un pilsoņu karš būtu veids kā ātri sakaut pretinieku karaspēku, bet ne Ķīnas gadījumā. Nevar izslēgt faktu, ka paralēli uiguru identitātei viņu starpā pastāv arī ķīniešu identitāte, un mūsdienās daudzi uiguri būtu ar mieru palikt Ķīnā, ja vien viņu etniskā kultūra un identitāte tiktu novērtēta un cienīta. Pozitīvs konflikta iznākums būtu iespējams mācoties no Singapūras modeļa, kuram izdodas veiksmīgi sabalansēt dažādu etnisko grupu, reliģiju un valodu līdzāspastāvēšanu, izlīdzinot mazākumtautību etnisko statusu. Tomēr pat pārņemot to, straujas izmaiņas konfliktā un abu pušu attieksmē nav gaidāmas, jo cilvēkos iesēdušos nepatiku un naidu pret svešas kultūras pārstāvjiem nevar izdzēst vien ar izmaiņām etniskajā politikā.³⁶³

Pēc robežu atvēršanas 20.gs. beigās daudzi uiguru jaunieši devās studēt uz ārvalstīm. Ja šāda tendence turpināsies, un izglītotie jaunieši atgriezīsies uz dzīvi Sjiņdzjanā, pastāv divas iespējas: 1) jaunā paaudze vairāk novērtēs ĶTR atnesto modernizāciju un reģiona straujo ekonomisko izaugsmi, jo būs spējīgi konkurēt ar kvalificētākajiem un izglītotākajiem haņ ķīniešiem, tāpēc tik asi neizjutīs nepatiku pret valdību un tās politiku, un, atrodoties ārvalstīs, iegūstot pieredzi un izglītību, jaunā uiguru paaudze būs tālredzīgāka un kompetentāka konfliktu risināšanā, un nesīs Sjiņdzjanai jaunus uiguru intelektuāļus, kas spēs sadarboties ar Ķīnas valdību un būs par autoritāti uiguriem, vai arī 2) uiguru jaunieši ārvalstīs pārņēmuši radikālā islāma idejas, izstrādās militāro stratēģiju, kas abām pusēm nesīs tikai zaudējumus un tikai pasliktinās konflikta situāciju. Ja islāma dominance Austrumturkestānas Neatkarības kustības attīstībā tikai palielināsies, tas nenesīs pozitīvus rezultātus uiguriem, jo viņiem nāksies saskarties ar lielāku pretošanos un spēcīgāku asimilācijas politiku no ĶTR puses. Tomēr attiecībā uz nākotnes tendencēm, uz doto brīdi Austrumturkestānas Neatkarības kustības problēmātikas sarežģītība un niecīgais objektīvas un patiesas informācijas klāsts neļauj izdarīt precīzas prognozes par konflikta turpmāko attīstību un galējo iznākumu.³⁶⁴

³⁶³ **Wei Shan, Gang Chen.** *The Urumqi Riots and China's Ethnic Policy in Xinjiang.* IN: East Asian Policy, No. 14, 2009, p. 16.

³⁶⁴ **Starr, Frederick S (ed.)** *Xinjiang: China's Muslim Borderland.* New York: M.E.Sharpe Inc., 2004, p. 344.

Nobeigums

Uiguri ir viena no lielākajām etniskajām minoritātēm ĶTR, kas radikāli atšķiras no ķīniešiem ar savu kultūru, reliģiju un etnisko izcelsmi. Uiguru kopienas ir atrodamas Centrālāzijas republikās un Ķīnas provincēs, piemēram, Gaņsu un Hunaņā, bet lielākā daļa uiguru apdzīvo Ķīnas SUAR. Savu etnisko izcelsmi uiguri saista ar Uiguru kāganātu, kas pastāvēja Mongolijas teritorijā m.ē. 8-9.gs., bet šajā laikā dzīvojošie uiguri bija tikai vieni no mūsdienu uiguru priekštečiem, kuri atšķīrās no mūsdienu uiguriem tādā svarīgā aspektā kā, piemēram, reliģija. Pirms Sjiņdzjanas iekļaušanas Ķīnas impērijā 1759.gadā, uiguru un ķīniešu attiecībās dominēja tirdzniecība un militārā sadarbība, īpaši Sui un Tan dinastiju laikā, kā arī starp viņiem nepastāvēja izteikts etnisks, kulturāls vai reliģisks konflikts, jo Sjiņdzjanas teritorijā praktiski nebija ķīniešu, uiguri bija dominējošā tauta un tās kultūra, kuras ietvaros uiguri un ķīnieši piederēja pie vienotām reliģijām, piemēram, budisma un daoisma, starp abām pusēm neradīja konkurenci un domstarpības.

Sākot ar 19.gs. beigām uiguru sabiedrībā parādījās separātisma tendences, ko izraisīja pakāpenisks ķīniešu pieplūdums reģionā, radot uiguros bažas par savas tautības turpmāko eksistenci un tradicionālās kultūras piekopšanu. Neskatoties uz to, ka Ķīna nav musulmaņu valsts, islāms spēlē galveno lomu gandrīz katra uiguru ikdienas dzīvē, jo tas būtiski ietekmē praktiski visas uiguru sabiedriskās un privātās dzīves sfēras. Viņiem, tāpat kā lielākajai daļai musulmaņu, ir raksturīga stingra pieturēšanās pie reliģiskajām tradīcijām, jo viņi uzskata, ka islāms nav tikai ticība, bet gan dzīvesveids, kura piekopšanai un ievērošanai jānotiek neatkarīgi no politiskajiem un sociālajiem apstākļiem. No tā izriet, ka uiguru islāma kultūras aizsardzība ir viens no iemesliem, kāpēc uiguri iesaistās tik asās konfrontācijās ar ķīniešiem un Ķīnas valdību.

Autore secina, ka viens no mūsdienu Austrumturkestānas Neatkarības kustības aktīvas darbības iemesliem ir tāds, ka pēc Sjiņdzjanas iekarošanas 1759.gadā starp ķīniešiem un uiguriem netika izveidots dialogs, kas palīdzētu atrast kompromisus turpmākai reģiona pārvaldei. Daļēji tā ir pašu uiguru vaina, jo viņi bija un mūsdienās paliek izkaisīti visā plašajā Sjiņdzjanas teritorijā, kurā tajā laikā nebija centralizētas vietējās pārvaldes, tāpēc šīs pozīcijas ieņēma ķīnieši, kuri bija izglītotāki un kompetentāki administratīvajos un militārajos jautājumos. Tik liela musulmaņu reģiona pārvalde ķīniešiem bija pavisam jauna pieredze, tāpēc izvēlētās pārvaldes metodes ne vienmēr izrādījās sekmīgas, un to sekas ir redzamas mūsdienu Ķīnā un Sjiņdzjanā. Darba gaitā tika secināts, ka krasas pārmaiņas Sjiņdzjanas pārvaldes un uiguru dzīves regulēšanas jautājumos

20.gs. radīja uiguros nestabilitātes un nedrošības sajūtas, kuru ietekmē Austrumturkešānas Neatkarības kustības atbalstītāju skaits turpināja pieaugt.

Maģistra darba autore uzskata par nepieciešamu nošķirt uigurus trīs grupās, kas var tikt iedalītas pēc to attieksmes pret KTR un iesaistīšanās Austrumturkešānas Neatkarības kustībā. Pie pirmās grupas pieder radikālie uiguri, kas aktīvi iesaistās vardarbīgajos nemieros un teroristiskās organizācijās, nevēloties rast kompromisu abu pušu attiecībās, un, kuru radikālā darbība liek domāt, ka Austrumturkešānas neatkarība viņiem ir principa jautājums, jo atdalīšanās no Ķīnas gan ekonomiski, gan administratīvi ietekmētu viņus lielākoties negatīvi. Otrā grupa būtu neitrālie uiguri, kas neiesaistās vardarbīgās demonstrācijās un nemieros, jo ir vai nu apmierināti ar savu stāvokli, vai arī neuzskata, ka vardarbība ir īstais veids, kā panākt vēlamo rezultātu. Pie trešās grupas pieder uiguri, kas neatbalsta Austrumturkešānas neatkarību un līdz ar to neiesaistās šajās aktivitātēs. Pie tiem pārsvarā ir pieskaitāmi izglītotie uiguri un intelektuāļi, kuri izprot Ķīnas atnestās attīstības un ekonomiskās izaugsmes perspektīvas. Šeit var tikt pieskaitīti lauku apvidos dzīvojošie uiguri, no kuriem daudzi ir izveidojuši labas attiecības ar saviem ķīniešu kaimiņiem vai arī dzīvo tik tālu no nemieru pārņemtajām pilsētām, ka viņus gandrīz neskar šis jautājums. Šis sadalījums parāda, ka ne visi uiguri ir neapmierināti ar ķīniešu pārvaldi, tāpat kā ne visi ir iesaistīti Austrumturkešānas Neatkarības kustībā un politiskajā darbībā.

Izpētot cilvēktiesību aizsardzības organizāciju un uiguriem simpatizējošu autoru pētījumus un publikācijas, nevar tikai cilvēciskā faktora ietekmē nostāties uiguru pusē, jo ir jāņem vērā visas pozitīvās tendences, kas ir parādījušās uiguru dzīvē līdz ar Ķīnas īstenoto politiku. Pie tādām var minēt autonomijas piešķiršanu, reģiona vispārējās labklājības celšanu, industrializāciju, izglītības veicināšanu, viena bērna politikas neizplatīšanos uz minoritātēm u.c., kas parāda to, ka daudzos jautājumos Ķīna ir gājusi pretī uiguriem. Mūsdienās uiguru problemātika Ķīnā ir tik aktuāla, kā vēl nekad, un abu pušu nostāja liek domāt, ka konflikts drīzumā netiks atrisināts, bet ir skaidri redzams, ka Austrumturkešānas Neatkarības kustības starptautisko atbalstītāju trūkums ir viens no svarīgākajiem faktoriem, kas nākotnes perspektīvā neparedz neatkarīgas ATR izveidošanu. Bijušās ATR aizņēma pavisam nelielu daļu no Sjiņdzjanas teritorijas, tāpēc uiguru prasības pēc Austrumturkešānas valsts visā Sjiņdzjanas teritorijā ir nepamatotas. Pret neatkarīgu Austrumturkešānu runā arī fakts, ka Ķīna mūsdienās ir sasniegusi līdz šim nebijušu attīstības līmeni, ar modernizācijas un reformu palīdzību kļuvusi par vienu no ietekmīgākajām pasaules valstīm, kas savas administratīvās politikas un etniskā sastāva

dēļ nevar ļaut no tās atšķēties kādam no reģioniem, kā rezultātā valsti varētu pāršalkt nemieru vilnis, jo neatkarību vēlās iegūt arī tādi Ķīnas reģioni kā, piemēram, Tibeta un Taivāna.

Viena no problēmām, kas autorei radās darba izstrādes laikā ir tā, ka ķīniešu avotos par politiska rakstura jautājumiem pārsvarā tiek sniegta valsts propagandas informācija, kas ne visai precīzi atbilst reālajai situācijai. Tas pats ir sakāms par uiguru nostājas atbalstītāju un daudziem Rietumu pētnieku darbiem un publikācijām, kuros vērojama izteikta Ķīnas un tās politikas kritika. Darba autore centās izvairīties no šiem subjektīva rakstura spriedumiem, atrodot kopsaucēju starp diviem vai vairākiem krasi atšķirīgiem viedokļiem.

Faktu trūkuma dēļ abas puses izmanto radušos situāciju savā labā, dažreiz izplatot nepatiesu vai nepierādītu informāciju tā pasliktinot abu pušu konfliktu, kas mūsdienās ir nonācis līdz regulārām un vardarbīgām konfrontācijām starp uiguriem un ķīniešiem. Darba gaitā autorei radās liela interese par detalizētāku dažādu uiguru-ķīniešu konflikta aspektu pētīšanu.

Lai arī šī darba mērķus (izpētīt Austrumturkestānas Neatkarības kustības vēsturi, galvenos attīstības posmus un faktoros, kas ietekmēja kustības rašanos un attīstības gaitu, kā arī mūsdienu situāciju) ir izdevies sasniegt, vēl joprojām pastāv daudz neizpētīti jautājumi par šo tēmu, kas paver plašas turpmākās pētniecības iespējas. Viens no jaunajiem pētījumiem varētu būt veltīts uiguru un ĶTR dažādo uiguru vēstures interpretāciju analīzei. Autore uzskata, ka ĶTR politiku šajā jautājumā nevar skatīt tikai kritiski, tāpēc, lai izprastu jautājuma būtību un objektīvi izvērtētu radušos situāciju, viens no turpmākajiem pētījumiem varētu tikt balstīts uz Ķīnas mazākumtautību integrācijas politikas izpēti, salīdzinot tās īstenošanu un rezultātus dažādos mazākumtautību apdzīvotajos reģionos, piemēram Iekšējā Mongolijā un Sjiņdzjanā. Tāpat iespējams arī padziļināts pētījums par uiguru un hui musulmaņu atšķirīgo situāciju Ķīnā, salīdzinot to kulturālās integrācijas līmeni Ķīnas sabiedrībā, kā arī uiguru-ķīniešu attiecību vēsturisko attīstību kultūrālajā, politiskajā vai sociālajā kontekstā.

Literatūras saraksts

Avoti un zinātniskie pētījumi

1. **Adeeb, Khalid.** The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. Berkeley: University of California Press, 1999.
2. **Bai Zhensheng / 白振声.** Xinjiang xiandai zhenzhi shehui shilue, 1912-1949 / 新疆现代政治社会史略. Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992.
3. **Beller-Hann, Ildiko.** Community Matters in Xinjiang 1880–1949: Towards a Historical Anthropology of the Uyghur. Leiden: Brill Academic Publishers, 2008.
4. **Bovingdon, Gardner.** *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent.* IN: Policy Studies 11, 2004, p. 1-96. Pieejams: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS011.pdf> [skatīts:05.05.2013.]
5. **Bovingdon, Gardner.** The Uyghurs: Strangers in Their Own Land. New York, Columbia University Press, 2010.
6. **Chen Huisheng, Chen Chao / 陈慧生, 陈超.** Minguo Xinjiang shi / 民国新疆史. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999.
7. Chinese Government White Paper. History and Development of Xinjiang, 2003. Pieejams: <http://www.china.org.cn/e-white/20030526/4.htm> [skatīts:05.05.2013.].
8. **Clarke, Michael.** Xinjiang and China's Rise in Central Asia, 1949-2009. Oxon: Routledge, 2011.
9. **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. London: Routledge Curzon, 2004.
10. **Dwyer, Arienne M.** *The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy and Political Discourse.* IN: Policy Studies 15, 2005, p. 1-124. <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/PS015.pdf> [skatīts:05.05.2013.]
11. History and Development of Xinjiang. Xinhua. Information Office of the State Council of the People's Republic of China. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2003-06/12/content_916306.htm [skatīts: 05.05.2013.]
12. **Forbes, Andrew D. W.** Warlords and Muslims in Chinese Central Asia: a political history of Republican Sinkiang 1911-1949. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
13. **Hodong, Kim.** Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877. Stanford: Stanford University Press, 2004.

14. **Huiyilu, Baoerhan** / 回忆录, 包尔汉. *Xinjiang wushinian / 新疆五十年*. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe, 1984.
15. **Khalid, Adeb**. *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*. Berkeley: University of California Press, 2007.
17. **Landau, Jacob M.** *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*. Bloomington: Indiana University Press, 1995.
18. **Li Sheng** / 厉声. *Zhongguo Xinjiang lishi yu xianzhuang / 中国新疆历史与现状*. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 2003.
19. **Millward, James A.** *Eurasian Crossroads: A history of Xinjiang*. New York: Columbia University Press, 2007.
20. **Millward, James.** *Violent Separatism in Xinjiang: A Critical Assessment*. IN: Policy Studies 6, 2004, p. 1-72. Pieejams:
<http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/PS006.pdf> [skatīts:05.05.2013.]
21. **Perdue, Peter C.** *China marches West: the Qing conquest of Central Asia*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2005.
22. **Rossabi, Morris (ed.)** *China Among Equals: The Middle Kingdom and Its Neighbors, 10th-14th centuries*, Berkeley: University of California Press, 1983.
23. **Rossabi, Morris (ed.)** *Governing China's Multiethnic Frontiers*. Seattle: University of Washington Press, 2004.
24. **Rudelson, Justin Jon.** *Oasis Identities: Uyghur Nationalism Along China's Silk Road*. New York: Columbia University Press, 1997.
25. **Soucek, Svat.** *A History of Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
26. **Starr, Frederick S.** *Xinjiang: China's Muslim Borderland*. New York: M.E.Sharpe Inc., 2004.
27. **Wang, David.** *East Turkestan Movement in Xinjiang*. IN: Journal of Chinese Political Science, Vol. 4, Issue 1, 1998, p. 1-18.
28. **Yang, Faren (ed.)**. *Pan-Turkism & Pan-Islamism Study*. Urumqi: Institute of Social Science of Xinjiang, 1994.

Sekundārā literatūra

1. **Al-Hada, Abd.** *The Uighurs of Xinjiang*. IN: International Journal of Frontier Missions, Vol. 2., No. 4, 1985, p. 373-383.
2. **Anderson, Benedict.** *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1983.
3. **Babayan, David.** *Pan-turkism and geopolitics of China*. IN: 21st Century, Vol. 9, No. 1, 2011, p. 13-34.
4. **Benson, Linda K.** *The Ili rebellion: the Moslem challenge to Chinese authority in Xinjiang, 1944-1949*. New York: M. E. Sharpe, Inc., 1990.
5. **Bovingdon, Gardner.** *The Not-So-Silent Majority: Uyghur Resistance to Han Rule in Xinjiang*. IN: Modern China, Vol. 28, No. 1, 2002, p. 39-78.
6. **Chaudhuri, Debasish.** *Minority Economy in Xinjiang—A Source of Uyghur Resentment*. IN: China Report, Vol. 46, No. 1, 2010, p. 9-27.
7. **Chou, Gloria.** *Autonomy in Xinjiang: Institutional Dilemmas and the rise of Uyghur ethno-nationalism*. IN: The Josef Korbel Journal of Advanced International Studies, Vol. 4, 2012, p. 154-178.
8. **Clarke, Michael.** *China, Xinjiang and the internationalisation of the Uyghur issue*. IN: Global Change, Peace & Security, Vol. 22, No. 2, 2010, p. 213-229.
9. **Fanyi Du, Tao Peng / 杜凡一, 彭涛.** *Shuang fan zhuyi yu xinjiang minzu fenliezhuyi huodong / 双泛主义与新疆民族分裂主义活动*. IN: Changchun University Journal of Social Sciences, Vol. 19, No.1, 2006, p. 20-28.
10. **Goodman, David S. G. (ed.)**. *China's Campaign to Open up the West: National, Provincial and Local Perspectives*. IN: The China Quarterly Special Issues, No. 5, 2004, p. 317-334.
11. **Han, Enze.** *Boundaries, Discrimination, and Interethnic Conflict in Xinjiang, China*. IN: International Journal of Conflict and Violence, Vol. 4, No. 2, 2010, p. 244-256.
12. **Hierman, Brennt.** *The Pacification of Xinjiang Uighur Protest and the Chinese State, 1988–2002*. IN: Problems of Post-Communism, Vol. 54, no. 3, 2007, p. 48-62.
13. **Jianfei, Jia.** *Whose Xinjiang? The transition in Chinese intellectuals imagination of the “New Dominion” during the Qing dynasty*. IN: Harvard-Yenching Institute Working Paper Series, 2011.

14. **Karrar, Hasan H.** *New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy Since the Cold War.* Vancouver: The University of British Columbia Press, 2009.
15. **Lee, Dwight E.** *The Origins of Pan-Islamism.* IN: *The American Historical Review*, Vol. 47, No. 2, 1942, p. 278-287.
16. **Lee, Kuo-chi.** *Social Change in China's Frontier Areas during the Ch'ing Dynasty.* IN: *Chinese Studies in History*, 17, No. 3, 1984, p. 249-271.
17. **Li, Tang.** *A History of Uighur Religious Conversions (5th - 16th Centuries).* IN: Asia Research Institute Working Paper Series, No. 44, 2005.
18. **McMillen, Donald H.** *Xinjiang and the Production and Construction Corps: A Han Organisation in a Non-Han Region.* IN: *The Australian Journal of Chinese Affairs*, No. 6, 1981, p. 65-96.
19. **Mullaney, Thomas.** *Coming to Terms with the Nation: Ethnic Classification in Modern China.* Berkeley: University of California Press, 2010.
20. **Schichor, Yitzhak.** *Limping on two legs: Uyghur diaspora organizations and the prospects for East Turkestan independence.* IN: *Central Asia and The Caucasus Journal of Social and Political Science*, Vol. 48, No. 6, 2007, p. 117-124.
21. **Tursun, Nabijan.** *The Formation of Modern Uyghur Historiography and Competing Perspectives toward Uyghur History.* IN: *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 6, No. 3, 2008, p. 87-100.
22. **Wei Shan, Gang Chen.** *The Urumqi Riots and China's Ethnic Policy in Xinjiang.* IN: *East Asian Policy*, No. 14, 2009, p. 14-22.
23. **Zambelis, Chris.** *Xinjiang Crackdown and Changing Perceptions of China in the Islamic World.* IN: *China Brief*, Vol. 9, Issue 16, 2009, p. 4-7.
http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35370
 [skatfirs:05.05.2013.]
24. **Zhang Dajun / 张大军.** *Xinjiang diqu yisilanjiao shi / 新疆地区伊斯兰教史*, Vol. 1. Urumqi: Xinjiang renmin chubanshe, 1999.
25. **Zhu Yuchao, Blachford Dongyan.** *Economic Expansion, Marketization, and Their Social Impact on China's Ethnic Minorities in Xinjiang and Tibet.* IN: *Asian Survey*, Vol. 52, No. 4, 2012, p. 714-733.
26. **Дубровская, Д. В.** *Судьба Синьцзяна.* Москва: ИВ РАН, 1998.

Izziņu literatūra un interneta avoti

1. **Baltgalve, Agita.** *Ķīnas mazākumtautību ikdienas ainas vēstures spogulī.* Pieejams: <http://asiaries.lv/content/minorities-in-china-lv> [skatīts:05.05.2013.].
2. *China cautions Turkey against 'East Turkistan' forces,* 2012. Pieejams: http://www.china.org.cn/world/Xij Jinping_visit/2012-02/22/content_24696523.htm [skatīts:05.05.2013.]
3. *China urges Pakistan to expel Uighur Islamic militants.* IN: BBC News Asia, 2012. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18276864> [skatīts:05.05.2013.]
5. *Chinese protests spread as deaths mount.* IN: CBC News, 2009. Pieejams: <http://www.cbc.ca/news/world/story/2009/07/06/china-protests.html> [skatīts:05.05.2013.]
6. **Ching, Frank.** *World reaction to troubles in Xinjiang different from Tibet.* IN: The China Post, 2009. Pieejams: <http://www.chinapost.com.tw/commentary/the-china-post/frank-ching/2009/07/15/216348/p1/World-reaction.htm> [skatīts:05.05.2013.]
7. Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com> [skatīts:05.05.2013.]
8. **Mackerras, Collin.** *Why terrorism bypasses China's far west?* IN: Asia Times Online, 2004. Pieejams: <http://www.atimes.com/atimes/China/FD23Ad03.html> [skatīts:05.05.2013.]
9. *Micronesia vice president condemns Xinjiang riot,* 2009. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/2009-07/09/content_11681728.htm [skatīts:05.05.2013.]
10. **Naim, Moises.** *Mute Muslims-Why doesn't the Islamic world speak up about the Uighurs?* IN: Foreign Policy, 2009. http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/07/13/mute_muslims [skatīts:05.05.2013.]
11. *Jadidism.* IN: Oxford Islamic Studies Online http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e1152?_hi=0&_pos=13 [skatīts:05.05.2013.]
12. **Pildegovičs, Pēteris,** *Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca* Beijing: The Commercial Press, 2010.
13. **Pradhan, Prasanta Kumar.** *Why Uighurs did not get support from West Asia?,* 2009. Pieejams: http://www.idsa.in/strategiccomments/WhyUighursdidnotgetsupportfromWestAsia_PK_Pradhan_240709 [skatīts:05.05.2013.]

14. **Rajan, D.S.** *Chinese Official Media: China-India Cooperation Is Essential, But India's Military Border Build Up Poses Problems – Analysis*. IN: Eurasia Review, 2011. Pieejams: <http://www.eurasiareview.com/28102011-chinese-official-media-china-india-cooperation-is-essential-but-india's-military-border-build-up-poses-problems-analysis/> [skatīts:05.05.2013.]
15. **Raman, B.** *Another Clash in Xinjiang-Two more dead*. IN: The Srilanka Guardian, 2013. Pieejams: <http://www.srilankaguardian.org/2013/04/another-clash-in-xinjiang-two-more-dead.html> [skatīts:05.05.2013.]
16. *Uprising in Urumqi: Beijing cracks down on a Muslim minority*. IN: The Wall Street Journal, 2009. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB124698224912106465.html> [skatīts:05.05.2013.]
17. *Vietnam expresses support for China's handling of Xinjiang unrest*, 2009. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/2009-07/08/content_11673383.htm [skatīts:05.05.2013.]
18. **West, Barbara A.** *Encyclopedia of the Peoples of Oceania and Asia, Vol. 2*. New York, Facts On File Inc., 2009.
19. **Wong, Edward.** *Riots in Western China Amid Ethnic Tension*. IN: The New York Times, 2009. Pieejams: http://www.nytimes.com/2009/07/06/world/asia/06china.html?ref=global-home&_r=0 [skatīts:05.05.2013.]

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Uiguru problemātika mūsdienu Ķīnā: Austrumturkešānas Neatkarības kustība” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Božena Zablocka _____ 24.05.2013.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: docente Dr. Phil. Agita Baltgalve

24.05.2013.

Recenzents: profesors Dr. Hab. Theol. Leons Taivāns

Studiju metodiķe: Inna Budoviča _____ 24.05.2013.

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 24.05.2013.

Darbu pieņēma: lektora p.i. Kaishiro Kanno _____ 24.05.2013.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2013. gada ____ . jūnijā, prot. Nr. ____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: lektora p.i. Kaishiro Kanno